

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РУДЬ ЮЛІЯ ЛЕОНІДІВНА

УДК 338.24.01

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ВСЕОСЯЖНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Галузь знань – економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Рудь Ю. Л.

Науковий керівник – **Покатаєва Ольга Вікторівна**, доктор економічних наук,
професор

Запоріжжя – 2019

АНОТАЦІЯ

Рудь Ю. Л. Формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

У дисертації розвинуто тлумачення сутності понять «всеосяжний розвиток національної економіки» та «інклюзивне економічне зростання». Розвинуто підхід до оцінювання рівня всеосяжного розвитку національної економіки, що базується на визначенні індексу інклюзивного зростання.

Удосконалено модель усеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає досягнення соціально-економічного ефекту розвитку національної економіки за елементами ефективності (зростання й розвитку, інклюзивності, спадкоємності та стійкості розвитку).

Удосконалено стратегію всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає досягнення оптимального рівня розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення. Удосконалено механізм реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, який передбачає виконання завдань з організації, ресурсного забезпечення, мотивації та контролю дій виконавців.

Удосконалено інституційну складову механізму реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає перерозподіл функцій формальних і неформальних інститутів (виконавців). Удосконалено систему заходів регуляторної політики щодо впровадження стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає забезпечення системи надання традиційних послуг та цифрової інфраструктури, заохочення підприємництва до легалізації зайнятості, підсилення продуктивності та розподілу фінансових ресурсів, збільшення кількості робочих місць, розвиток

освіти й професійних навичок, протидію корупції, удосконалення системи податкових платежів.

Розвинуто тлумачення змісту всеосяжного розвитку національної економіки, що відповідає сутності інклюзії, яка передбачає забезпечення високої зайнятості, підвищення продуктивності праці, скорочення нерівності й бідності, раціональне використання природних ресурсів, захист природного довкілля, зростання доходів та ВВП. Відзначено, що результатом інклюзивного економічного зростання є соціально-економічний ефект – стійкий рівень добробуту суспільства завдяки його рівномірній участі у створенні національного доходу та можливості кожного члена суспільства задовольняти свої потреби зайнятості та безпечного людського розвитку.

Економічний розвиток та економічне зростання потрібно розглядати як категорії еволюції національної економіки, де категорія «економічне зростання» є показником ефективності соціально-економічної системи країни. Враховуючи наведені вище параметри всеосяжного розвитку й інклюзивного зростання, можна узагальнити, що для забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки необхідно забезпечити стале зростання ВВП, високий рівень зайнятості та продуктивності праці; впроваджувати заходи, спрямовані на подовження тривалості життя та зменшення демографічного навантаження на бюджетну систему; створити умови для зростання чистих заощаджень та підвищення рівня життя в країні; вживати заходів щодо зменшення парникового забруднення атмосфери. Усі зазначені вище потенційні напрями всеосяжного розвитку національної економіки передбачають реалізацію низки заходів, що відповідають цілям другого порядку.

Удосконалено модель всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає досягнення соціально-економічного ефекту розвитку національної економіки, – оптимальний рівень розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення за показниками ефективності (зростання й розвитку, інклюзивності, спадкоємності та стійкості розвитку). Всеосяжний розвиток, як нова модель економічного розвитку

національної економіки, має враховувати об'єктивні закономірності динамічних процесів соціально-економічної системи, ґрунтуватись на виваженій оцінці рушійних сил (імперативів), параметрів, ресурсів, екзогенних й ендегенних факторів.

Результатом реалізації цієї моделі розвитку є досягнення соціально-економічного ефекту – оптимального рівня розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення, що забезпечує вирівнювання соціальних і територіальних відмінностей. Всеосяжний розвиток, як нова модель економічного розвитку національної економіки, має враховувати об'єктивні закономірності динамічних процесів соціально-економічної системи, ґрунтуватись на виваженій оцінці рушійних сил (імперативів), параметрів, ресурсів, екзогенних й ендегенних факторів.

Розвинуто науково-практичний підхід до оцінювання рівня всеосяжного розвитку національної економіки, який базується на визначенні індексу інклюзивного зростання (*IG*), який розраховують за такими індикаторами (*K*): освіта та навички, основні послуги й інфраструктура, корупція та концентрація ренти, доступ до фінансового й кредитного ринків, створення активів та підприємництво, зайнятість і оплата праці, фіскальні платежі, – що надає змогу оцінити соціальну спрямованість розвитку національної економіки. Індикатори індексу інклюзивного зростання формують показники його ефективності (*E*) (зростання і розвиток, інклюзивність, спадкоємність та стійкість розвитку).

Проведений аналіз показників всеосяжного розвитку національної економіки країн світу засвідчує, що зростання ВВП не є підставою для забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки та підвищення рівня життя населення. Протягом 2012–2017 рр. спостерігаються негативні зміни за такими показниками всеосяжного розвитку України, як: продуктивність праці, зайнятість населення, коефіцієнт Джині за доходами, рівень бідності, середній дохід на день, державний борг, коефіцієнт демографічного навантаження. За результатами дослідження індикаторів інклюзивного зростання економіки України протягом 2012–2017 рр. найбільш

ефективними є освітній капітал, якість і доступність освіти, медичні послуги та інфраструктура, найменш ефективними – інвестиційна бізнес-активність, управління активами домогосподарств, ділова та політична етика, концентрація ренти.

Удосконалено стратегію всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає досягнення оптимального рівня розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення за умови підвищення зайнятості серед молоді та боротьби з бідністю, посилення державної й підприємницької активності для розвитку соціального партнерства, модернізації економіки на основі нового технологічного укладу та екологізації виробничого процесу, розвитку інфраструктури як умови впровадження інновацій й залучення інвестицій. Визначено логічно взаємопов'язані етапи реалізації стратегії: вибір моделі всеосяжного розвитку, цілі та завдання реалізації моделі всеосяжного розвитку, механізм імплементації моделі всеосяжного розвитку, соціально-економічний ефект реалізації стратегії, що спрямована на забезпечення вирівнювання соціальних і територіальних відмінностей розвитку національної економіки.

Удосконалено механізм реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, який передбачає виконання завдань з організації, ресурсного забезпечення, мотивації та контролю за діями виконавців (формальних і неформальних інститутів), де визначено складові – організаційну, фінансову, управлінську та моніторингову, й імперативи розвитку прямої дії (економічні та соціальні), які забезпечують розвиток ефективної, конкурентоспроможної, соціально орієнтованої, ресурсо- й енергоефективної, екологічно стійкої національної соціально-економічної системи.

Удосконалено інституційний підхід до формування механізму реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, який передбачає перерозподіл функцій з визначення показників результативності та методів вимірювання, виконавців, з розподілу повноважень, відповідальності, ресурсів і

координації, з моніторингу та аналізу результатів реалізації стратегії. Аналіз основних завдань діяльності та впливу формальних і неформальних інститутів на процес реалізації стратегії всеосяжного розвитку засвідчив, що функції з визначення показників та методів вимірювання результатів реалізації стратегії, виконавців, з розподілу повноважень і відповідальності, ресурсів, з координації дій та оцінювання результатів кожного з етапів реалізації стратегії виконує більшість формальних інституцій, що призводить до неузгодженості їх дій та зниження загальної результативності прогресивних перетворень.

Удосконалено систему заходів регуляторної політики щодо впровадження стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає забезпечення системи надання традиційних послуг і цифрової інфраструктури, заохочення підприємництва до легалізації зайнятості, підсилення продуктивності та розподілу фінансових ресурсів, збільшення кількості робочих місць, розвиток освіти й професійних навичок, протидію корупції, удосконалення системи податкових платежів. Державна регуляторна політика забезпечення всеосяжного розвитку через заходи регуляторного впливу на ключові фактори всеосяжного розвитку має спиратися на основні напрями державної економічної політики.

Ключові слова: національна економіка, всеосяжний розвиток, державне регулювання, стратегія, стійке економічне зростання, інклюзивне економічне зростання.

SUMMARY

Rud Yu. L. The strategy of inclusive development of national economy. – On the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy.– Classic Private University, Zaporizhzhia, 2019.

The essence of the inclusive development of the national economy and inclusive economic growth are considered. The approach of determination of the level of inclusive development of the national economy is developed. It is based on the definition of an inclusive growth index.

The model of inclusive development of the national economy is improved. It means achievement of socio-economic effect of development of the national economy on the elements of efficiency (growth and development, inclusivity, continuity and sustainability of development).

The strategy of inclusive development of the national economy, which envisages achieving the optimal level of development of a inclusive economy with a high level of employment of the working population, is improved. The mechanism of implementation of the strategy of inclusive development of the national economy, which envisages the fulfilment of tasks on organization, resource support, motivation and control of actions of performers, is considered.

The institutional component of the mechanism for implementing the strategy of inclusive development of the national economy, which provides for the redistribution of functions of formal and informal institutions (executors), is improved. The system of regulatory policy measures for the implementation of the strategy of comprehensive development of the national economy is determined. It provides a system of provision of traditional services and digital infrastructure, encouraging entrepreneurship to legalize employment, enhancing productivity and distribution of financial resources, increasing the number of jobs, developing education and professional skills, improving the tax payment system.

An interpretation of the content of the comprehensive development of the national economy is developed. It encompasses the essence of inclusion, which is to ensure high employment, increase productivity, reduce inequality and poverty, use natural resources, protect the environment, increase incomes and GDP. It is noted that the result of inclusive economic growth is a socio-economic effect - a stable level of welfare of the society due to its equal participation in the creation of national income

and the ability of each member of society to meet their employment needs and safe human development.

Economic development and economic growth should be considered as categories of evolution of the national economy, where the category of "economic growth" is an indicator of the effectiveness of the socio-economic system of the country. Taking into account the above-mentioned parameters of comprehensive development and inclusive growth, it can be summarized that in order to ensure comprehensive development of the national economy, it is necessary to ensure sustainable GDP growth, high employment and labor productivity; implement measures aimed at extending life expectancy and reducing the demographic burden on the budget system; create conditions for increasing net savings and improving living standards in the country; take measures to reduce greenhouse gas pollution. All of the above potential areas for comprehensive development of the national economy imply a series of measures that meet the objectives of the second order.

The model of comprehensive development of the national economy is improved. It provides for the achievement of the socio-economic effect of the development of the national economy - the optimal level of development of a competitive economy with a high employment rate of the working population in terms of efficiency (growth and development, inclusivity, continuity and sustainability). Comprehensive development, as a new model of economic development of the national economy, must take into account the objective laws of the dynamic processes of the socio-economic system, based on a careful assessment of the driving forces (imperatives), parameters, resources, exogenous and endogenous factors.

The result of the implementation of this model of development is the achievement of socio-economic effect - the optimal level of development of a competitive economy with a high level of employment of able-bodied population, which ensures the equalization of social and territorial differences. Comprehensive development, as a new model of economic development of the national economy, must take into account the objective laws of the dynamic processes of the socio-

economic system, based on a careful assessment of the driving forces (imperatives), parameters, resources, exogenous and endogenous factors.

A scientific and practical approach to assessing the level of comprehensive development of the national economy has been developed. It is based on the definition of an Inclusive Growth Index (IG) calculated on the following indicators (K): education and skills, core services and infrastructure, corruption and concentration of rent, access to financial and credit markets, asset creation and entrepreneurship, employment and pay, fiscal payments. This gives an opportunity to assess the social orientation of the national economy. Inclusive Growth Index indicators shape its performance indicators (E) (growth and development, inclusivity, continuity, and sustainability).

The analysis of indicators of comprehensive development of the national economy of the countries of the world shows that GDP growth is not a basis for ensuring comprehensive development of the national economy and raising the standard of living of the population. During 2012–2017, there have been negative changes in such indicators of Ukraine's comprehensive development as: labor productivity, employment, Gini coefficient by income, poverty rate, average income per day, national debt, demographic burden. According to the survey of inclusive growth indicators of the economy of Ukraine during 2012–2017, the most effective are the educational capital, the quality and accessibility of education, medical services and infrastructure, the least effective are investment business activity, household asset management, business and political ethics, concentration of rent.

The strategy of comprehensive development of the national economy is improved. It envisages the achievement of an optimal level of development of a competitive economy with a high employment rate of the working population, while increasing employment among youth and combating poverty, strengthening state and entrepreneurial activity for the development of social partnership and modernization of the economy and modernization of the economy process, infrastructure development as a condition for innovation and investment attraction as. The logically interconnected stages of strategy realization are defined: choice of model of complex

development, goals and tasks of implementation of model of complex development, mechanism of realization of model of comprehensive development, socio-economic effect from strategy realization, aimed at ensuring coordination of social and territorial differences of development of national economy.

The mechanism of implementation of the strategy of comprehensive development of the national economy is developed. It provides the fulfillment of tasks on organization, resource support, motivation and control over the actions of performers (formal and informal institutes), which defines the components - organizational, financial, managerial and monitoring, and imperatives of direct action development (ref. economic and social) that ensure the development of an effective, competitive, socially-oriented, resource- and energy-efficient, environmentally sustainable national social economic and economic system.

The institutional approach to the formation of the mechanism of implementation of the strategy of comprehensive development of the national economy is improved. It provides for the redistribution of functions for determining performance indicators and measurement methods, performers, for the distribution of powers, responsibilities, resources and coordination, for monitoring and analysis of the results of strategy implementation,. The analysis of the main tasks of the activities and the impact of formal and informal institutions on the process of implementation of the comprehensive development strategy showed that the functions of defining indicators and methods of measuring the results of strategy implementation, executors, distribution of powers and responsibilities, resources, coordination of actions and evaluation of the results of each stage of implementation most formal institutions implement the strategy, which leads to a mismatch between their actions and a decrease in the overall effectiveness of progressive transformations.

The system of regulatory policy measures for the implementation of the strategy of comprehensive development of the national economy is improved. It envisages providing a system of provision of traditional services and digital infrastructure, encouraging entrepreneurship to legalize employment, enhancing productivity and distribution of financial resources, increasing the number of jobs,

developing education and professional skills. , improving the tax payment system. State regulatory policy for ensuring comprehensive development through measures of regulatory influence on key factors of comprehensive development should be based on the main directions of state economic policy.

Key words: national economy, inclusive development, regulation, strategy, sustainable growth, inclusive growth.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

*Статті в наукових фахових виданнях України та виданнях,
які входять до наукометричних баз*

1. Рудь Ю. Л. Інституційний підхід до управління розвитком національної економіки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2012. № 6. С. 301–306. (0,47 д. а.)

2. Рудь Ю. Л. Теоретичні основи всеосяжного зростання національної економіки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2017. № 1. С. 98–102. (0,48 д. а.)

3. Рудь Ю. Л. Всеосяжний розвиток як нова модель економічного розвитку національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13–1. С. 237–244. (0,49 д. а.)

4. Рудь Ю. Л. Особливості створення імперативів всеосяжного розвитку національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 22. С. 240–246. (0,47 д. а.)

5. Рудь Ю. Л. Аналіз всеосяжного соціально-економічного розвитку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 21. Ч. 1. С. 147–155. (Включено до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*). (0,49 д. а.)

6. Рудь Ю. Л. Методичні підходи до формування всеосяжного розвитку національної економіки. *Вісник Одеського національного університету*.

Економіка. 2018. Т. 23. Вип. 4 (69). С. 163–170. (Включено до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*). (0,45 д. а.)

Матеріали конференцій

7. Рудь Ю. Л. Основні моделі розвитку національної економіки. *Перспективи і проблеми забезпечення розвитку відкритих конкурентоспроможних економічних систем в умовах глобалізації*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (8–9 грудня 2011 р., м. Кривий Ріг). Кривий Ріг, 2011. С. 291–292. (0,11 д. а.)

8. Рудь Ю. Л. Механізм реалізації стратегії розвитку національної економіки. *Наука і вища освіта*: тези доповідей учасників ХХІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (23 квітня 2015 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя, 2015. С. 85–87. (0,12 д. а.)

9. Рудь Ю. Л. Основні типи економічного зростання національної економіки. *Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (24 листопада 2017 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя, 2017. С. 918–919. (0,11 д. а.)

10. Рудь Ю. Л. Критерії досягнення всеосяжного економічного зростання національної економіки. *Розвиток інноваційно-інтегрованих структур у вимірі формування інноваційно-орієнтованої моделі економіки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 березня 2018 р., м. Кропивницький). Кропивницький, 2018. С. 43–45. (0,11 д. а.)

11. Рудь Ю. Л. Всеосяжне економічне зростання національної економіки. *Європейські перспективи сенсу життя*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (11 травня 2018 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя, 2018. С. 170–172. (0,13 д. а.)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ	
ВСЕОСЯЖНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	23
1.1. Теоретичні підходи до формування стратегії економічного розвитку національної економіки	23
1.2. Всеосяжний розвиток як нова модель економічного розвитку національної економіки	36
1.3. Методичні підходи до формування всеосяжного розвитку національної економіки.....	49
Висновки до розділу 1.....	63
Список використаних джерел до розділу 1	64
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ	
ВСЕОСЯЖНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	71
2.1. Оцінка рівня всеосяжного розвитку національних економік країн світу	71
2.2. Аналіз всеосяжного соціально-економічного розвитку України	87
2.3. Особливості створення імперативів всеосяжного розвитку національної економіки.....	107
Висновки до розділу 2.....	119
Список використаних джерел до розділу 2	121
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ВСЕОСЯЖНОГО	
РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	126
3.1. Формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки	126

3.2. Удосконалення інституційної складової управління всеосяжним розвитком національної економіки	144
3.3. Регуляторна політика забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки та механізм її реалізації	161
Висновки до розділу 3	176
Список використаних джерел до розділу 3	178
ВИСНОВКИ	184
ДОДАТКИ	188

ВСТУП

Актуальність теми. Останніми роками в Україні назріла необхідність економічного розвитку національної економіки, що зумовлено низкою причин, зокрема нестійкістю економічної системи, збільшенням кризових проявів на рівні країни й окремих регіонів, низькою ефективністю застосовуваних інструментів фінансово-економічної та соціальної політики й непрацездатністю класичних економічних моделей забезпечення зростання та розвитку соціально-економічних систем.

До недавнього часу головною метою управління національною економікою країни було визначено досягнення високих кількісних фінансово-економічних і виробничих показників. На сьогодні такий підхід втратив свою актуальність з огляду на збільшення соціальної напруженості й поглиблення екологічних проблем. Відтак виникла необхідність забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки, що передбачає підвищення не тільки обсягів виробництва, але й показників соціального розвитку, екологічної й економічної безпеки. Вирішення проблем сучасної економічної динаміки пов'язано з концепціями стійкого розвитку, а також інклюзивного зростання економіки. Всеосяжність такого розвитку зумовлена взаємодією економічних, соціальних та екологічних чинників, тому розробка оптимальних методичних підходів щодо його забезпечення й оцінювання результатів є важливою складовою діяльності, спрямованої на збалансоване зростання національної економіки.

Окреслені питання економічного розвитку України, зокрема вироблення його оптимальної моделі, були об'єктами досліджень багатьох українських і зарубіжних учених, практиків, зокрема: Л. Безчасного, А. Гальчинського, В. Гейця, З. Герасимчука, С. Єрохіна, М. Єрмошенка, І. Крючкова, С. Кузнеця, А. Льюїса, С. Мочерного, О. Покатаєва, В. Ростю, Д. Сакса, Л. Федулової, А. Чухно, Й. Шумпетера та ін. Серед авторів, що ведуть пошуки за цим

напрямом, варто зазначити І. Алі, А. Базиліюк, Т. Бучинську, А. Гуторова, О. Жулин, О. Зубчика, В. Опалько, О. Прогнімак, Р. Раньєрі, К. Сапуна, Р. Селезньову, Г. Сона, Л. Федулову, С. Хамініч, О. Чернявську та ін. Розробці питань формування інституційних механізмів соціально-економічного розвитку присвячені публікації О. Качного, В. Когута, проблемам економічного розвитку – О. Войтик, Я. Гонціажа, Н. Гнидюк, О. Луцків, М. Максимчука, С. Пухир та ін. Однак наразі у світлі новітньої концепції інклюзивного зростання актуальними є вивчення й оптимізація сучасних методичних підходів до формування всеосяжного розвитку національної економіки, що й зумовило вибір теми дослідження, його мету й завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідних робіт Класичного приватного університету: «Сучасні проблеми модернізації та структурних трансформацій економіки Придніпровського регіону» (номер державної реєстрації 0114U006322), де здобувачем запропоновано заходи регуляторної політики щодо впровадження стратегії всеосяжного розвитку національної економіки; «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (державний реєстраційний номер 0116U000798), де здобувачем запропоновано науково-практичний підхід до формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки.

Мета й завдання дослідження. *Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка науково-практичних підходів до формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки.*

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- систематизувати теоретичні підходи до формування стратегії економічного розвитку національної економіки;
- розглянути всеосяжний розвиток як нову модель економічного розвитку національної економіки;
- визначити методичні підходи до формування всеосяжного розвитку національної економіки;

- провести оцінювання рівня всеосяжного розвитку національних економік країн світу та рівня всеосяжного соціально-економічного розвитку України;

- виявити особливості створення імперативів усеосяжного розвитку національної економіки;

- розробити стратегію всеосяжного розвитку національної економіки;

- удосконалити інституційну складову управління всеосяжним розвитком національної економіки;

- удосконалити регуляторну політику забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки та механізм її реалізації.

Об'єкт дослідження – модель усеосяжного розвитку національної економіки.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою дослідження є фундаментальні положення та закони економічної теорії, державного управління національною економікою, стратегічного планування, процесного підходу, комплексного й системного аналізу. Для реалізації поставлених у роботі завдань використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів та підходів: *морфологічний аналіз* – для визначення сутності й імперативів усеосяжного розвитку національної економіки (підрозділи 1.2, 2.3); *індукції та дедукції, декомпозиції й синтезу* – для систематизації моделей економічного розвитку національної економіки (підрозділи 1.1, 1.3); *порівняння та системний підхід, економіко-статистичні методи* – для оцінювання рівня всеосяжного розвитку національних економік країн і рівня соціально-економічного розвитку України (підрозділи 2.1, 2.2); *суб'єктно-об'єктний підхід* – для визначення інституційної складової управління всеосяжним розвитком національної економіки (підрозділ 3.2); *абстрактно-логічний, системно-структурний методи* – для розробки стратегії

всеосяжного розвитку національної економіки й заходів регуляторної політики із забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки та механізм її реалізації (підрозділи 3.1, 3.3).

Інформаційну базудослідження становлять дані Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Євростату, законодавчі й нормативно-правові акти, програмні документи державних, регіональних і місцевих органів влади України, монографічні дослідження й наукові статті зарубіжних і українських авторів, а також публікації в спеціальних виданнях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, щовони в сукупності вирішують важливу наукову проблему формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, яка спрямована на забезпечення стійкості соціально-економічного розвитку країни.

Найбільш важливі наукові результати дослідження, що мають елементи новизни, полягають у такому:

удосконалено:

– стратегію всеосяжного розвитку національної економіки, яка, на відміну від існуючих, передбачає досягнення оптимального рівня розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення за умови підвищення зайнятості серед молоді й боротьби з бідністю, посилення державної та підприємницької активності для розвитку соціального партнерства, модернізації економіки на основі нового технологічного укладу й екологізації виробничого процесу, розвитку інфраструктури як умови впровадження інновацій і залучення інвестицій. Визначено логічно взаємопов'язані етапи реалізації стратегії: вибір моделі всеосяжного розвитку, цілі та завдання її реалізації, механізм імплементації моделі всеосяжного розвитку, соціально-економічний ефект реалізації стратегії, що надає змогу забезпечити вирівнювання соціальних і територіальних відмінностей розвитку національної економіки;

– модель усеосяжного розвитку національної економіки, яка, на відміну від попередніх, передбачає досягнення соціально-економічного ефекту розвитку національної економіки за показниками ефективності (зростання та розвитку, інклюзивності, спадкоємності та стійкості розвитку) і базується на дії рушійних сил (імперативів), параметрів, ресурсів, екзогенних й ендогенних факторів розвитку соціально-економічної системи, що надає змогу забезпечити оптимальний рівень розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення;

– механізм реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, який, на відміну від існуючих, передбачає виконання завдань з організації, ресурсного забезпечення, мотивації та контролю за діями виконавців (формальних і неформальних інститутів), де визначено складові – організаційну, фінансову, управлінську та моніторингову, а також імперативи розвитку прямої дії (економічні й соціальні), що надають змогу сформувати ефективну, конкурентоспроможну, соціально орієнтовану, ресурсо- й енергоефективну та екологічно стійку національну соціально-економічну систему;

– інституційну складову механізму реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, яка, на відміну від попередніх, передбачає перерозподіл функцій з визначення показників результативності та методів вимірювання, виконавців, з розподілу повноважень, відповідальності, ресурсів і координації, а також з моніторингу й аналізу результатів реалізації стратегії, що надасть змогу узгодити дії формальних інституцій та підвищити результативність регуляторної політики щодо впровадження стратегії всеосяжного розвитку національної економіки;

– систему заходів регуляторної політики щодо впровадження стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, яка, на відміну від попередніх, передбачає забезпечення системи надання традиційних послуг і цифрової інфраструктури, заохочення підприємництва до легалізації зайнятості, підсилення продуктивності та розподілу фінансових ресурсів, збільшення

кількості робочих місць, розвиток освіти й професійних навичок, протидію корупції, удосконалення системи податкових платежів, що надає змогу підвищити результативність державної економічної політики щодо всеосяжного розвитку національної економіки;

набуло подальшого розвитку:

– тлумачення сутності змісту всеосяжного розвитку національної економіки, що, на відміну від існуючих, передбачає інклюзію з метою забезпечення високої зайнятості, підвищення продуктивності праці, скорочення нерівності й бідності, раціональне використання природних ресурсів, захист природного довкілля, зростання доходів та ВВП. Відзначено, що результатом інклюзивного економічного зростання є соціально-економічний ефект – стійкий рівень добробуту суспільства завдяки його рівномірній участі у створенні національного доходу та можливості кожного члена суспільства задовольняти свої потреби зайнятості й безпечного людського розвитку, що надає змогу підвищити соціальний рівень розвитку національної економіки;

– науково-практичний підхід до оцінювання рівня всеосяжного розвитку національної економіки, що, на відміну від попередніх, базується на визначенні індексу інклюзивного зростання (*IG*), який розраховується за такими індикаторами (*K*): освіта та навички, зайнятість і оплата праці, основні послуги й інфраструктура, доступ до фінансового та кредитного ринків, створення активів і підприємництво, фіскальні платежі, корупція та концентрація ренти, – що надає змогу оцінити соціальну спрямованість розвитку національної економіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретико-методичні здобутки, розробки та положення дисертації доведено до рівня практичних рекомендацій, що в комплексі створюють підґрунтя для формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки.

Зокрема, практичні рекомендації щодо впровадження стратегії всеосяжного розвитку економіки країни, регіонів та міст використано в

практичній діяльності Департаменту економічного розвитку Запорізької міської ради (довідка № 12-452 від 25.04.2018). Наукові результати щодо оцінювання рівня всеосяжного розвитку економіки країни на регіональному рівні довели свою практичну цінність у роботі Запорізької торгово-промислової палати (довідка № 798 від 19.02.2018). Пропозиції автора щодо вдосконалення політики забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки враховано в практичній діяльності депутата Запорізької міської ради (довідка № 48/2 від 27.12.2017).

Результати дисертації використовують у навчальному процесі Класичного приватного університету під час викладання дисциплін: «Стратегічне планування», «Управління соціальною та екологічною безпекою діяльності», «Національна економіка», «Менеджмент Європейської інтеграції України» (довідка № 541 від 26.03.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним завершеним науковим дослідженням. Визначені та обґрунтовані в ній наукові положення, висновки та пропозиції, одержані практичні результати є особистим внеском здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження доповідались та отримали позитивну оцінку на міжнародних і всеукраїнських конференціях, а саме: «Перспективи і проблеми забезпечення розвитку відкритих конкурентоспроможних економічних систем в умовах глобалізації» (м. Кривий Ріг, 2011 р.); «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2015 р.); «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (м. Запоріжжя, 2017 р.); «Розвиток інноваційно-інтегрованих структур у вимірі формування інноваційно-орієнтованої моделі економіки» (м. Кропивницький, 2018 р.); «Європейські перспективи сенсу життя» (м. Запоріжжя, 2018 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки й результати дослідження викладено в 11 наукових працях, з них: 6 – статті в наукових фахових виданнях України, з яких 2 – у виданнях, включених до

міжнародних наукометричних баз, 5 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій – 3,43 д. а.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 200 сторінок, з них основний текст – 160 сторінок. Список використаних джерел включає 155 найменувань. Робота містить 26 таблиць та 11 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВСЕОСЯЖНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Теоретичні підходи до формування стратегії економічного розвитку національної економіки

Сьогодні зміст та рівень економічного зростання національної економіки країни, зокрема України, є «критерієм економічного розвитку». Водночас економічний розвиток будь-якого соціально-економічного простору потрібно розглядати як незворотні та спрямовані якісні зміни складно організованої системи, що саморозвивається [6]. Економічний розвиток є суперечливим процесом, а тому непрямої лінійним висхідним процесом. Для розвитку характерна нерівномірність, включаючи періоди зростання й спаду, кількісні та якісні зміни в економіці тощо. А економічне зростання є важливим етапом «життєвого» циклу розвитку національної економіки. Підкреслимо, що економічне зростання як запорука соціально-економічного розвитку країни відображає ефективність соціально-економічної системи країни.

Теоретико-методичні розробки щодо економічного розвитку та зростання національної економіки викладено в працях багатьох учених, таких як А. Гальчинський, В. Геєць, З. Герасимчук, М. Дайламі, А. Дарешвар, Б. Кабаці, С. Кузнець, С. Мочерний, В. Томас, М. Шніцер, Й. Шумпетер та ін. Однак, питання всеосяжного економічного розвитку та зростання глибоко не розкрито українськими науковцями.

Вирішення проблеми економічного зростання перебуває в площині створення відповідних основ соціально-економічного прогресу суспільства, перспектив зростання національного багатства та добробуту кожної людини. Тому досягнення стійкого економічного зростання є ключовим елементом

стратегії розвитку української економіки, загальним орієнтиром економічної політики держави [4, с. 131].

Доречно комплексно розглядати категорію «економічне зростання» як довготермінову тенденцію збільшення обсягів сукупного виробництва, яке відбувається в умовах структурної перебудови економіки країни відповідно до нормативних вимог технологічного та соціального прогресу, а також підвищення ефективності відтворювальних процесів [4, с. 132]. Динаміка та масштаби соціально-економічного розвитку країн світу надають змогу розуміти поняття «економічне зростання» як досягнення вищого рівня розвитку економічної системи шляхом удосконалення структури економіки, технологій, суспільного продукту та інтенсифікації суспільного виробництва протягом певного періоду часу, що знаходить свій прояв у позитивній динаміці ключових показників національних рахунків, виробничих можливостей та соціально-економічних стандартів [2, с. 69].

Економічне зростання передбачає «кількісні та якісні зміни результатів і факторів виробництва, які в кінцевому підсумку приводять до підвищення добробуту суспільства та забезпечення нагромадження капіталів у необхідних розмірах» [15], «демонструє збільшення здатності економічної системи виробляти товари та послуги порівняно з одним періодом часу щодо іншого, відображаючи лише одну з граней економічного розвитку» [16, с. 12]. Класифікація типів економічного зростання є доволі широкою (рис. 1.1).

Економічний розвиток як процес передбачає здійснення якісних і кількісних змін у соціально-економічній системі, поєднуючи зростання обсягу виробництва товарів і послуг із покращенням соціального, політичного та іншого благополуччя населення країни, охоплюючи цінності як зростання, так і благополуччя [27]. Заходами забезпечення економічного розвитку є розвиток людського потенціалу, інфраструктури, захист навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів, захист прав власності, забезпечення енергоефективності, охорона здоров'я тощо.

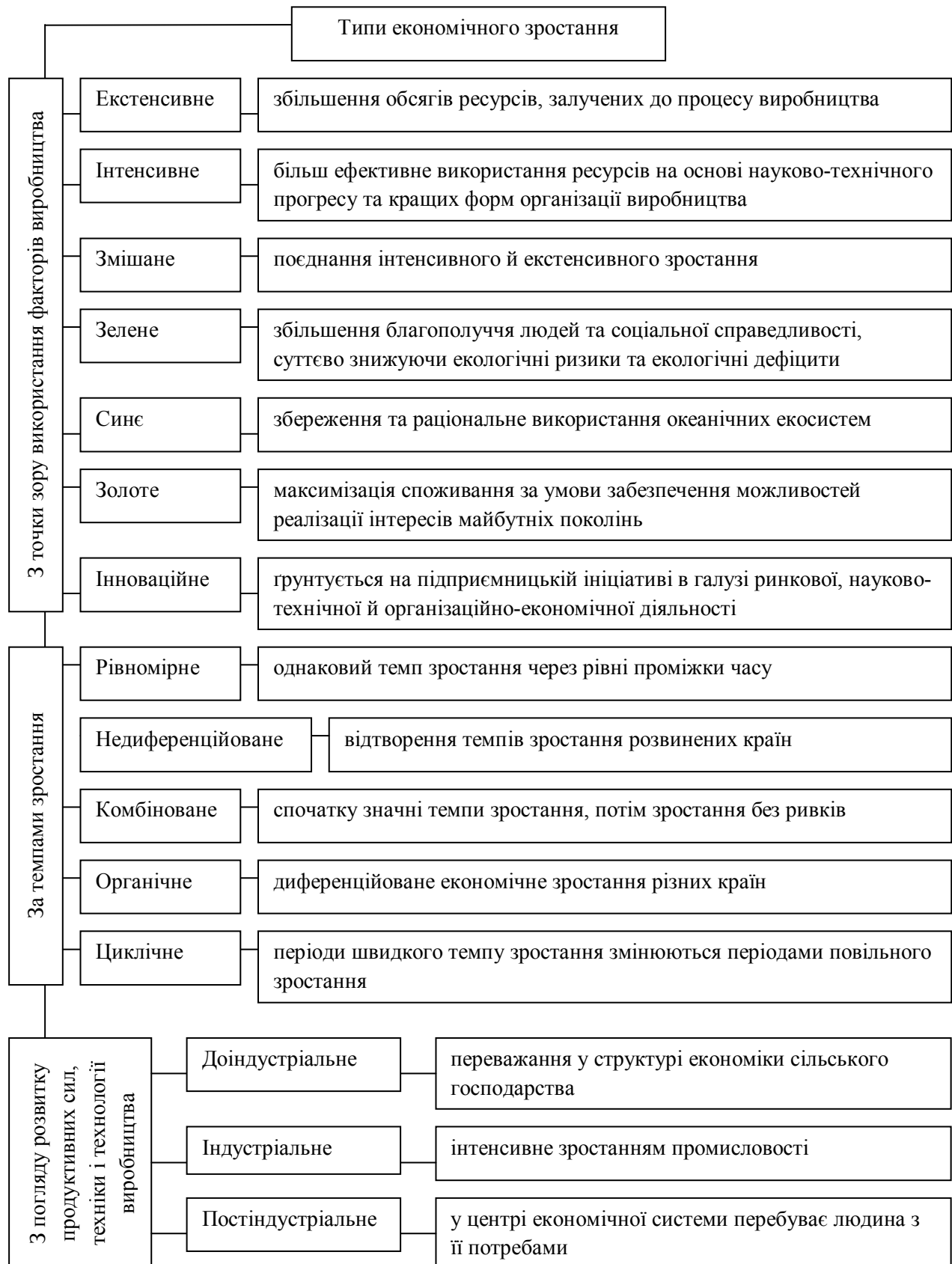

Рис. 1.1. Типи економічного зростання

Джерело: складено автором на основі [16]

Отже, економічний розвиток є більш широким поняттям, однією зі складових якого є економічне зростання.

Найбільш поширеною протягом останніх трьох десятиріч є концепція сталого економічного розвитку, сутність якої полягає в забезпеченні розвитку, «що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби», відповідно до визначення, наданого в рамках прийняття «Порядку денного на XXI століття» на Конференції в Ріо-де-Жанейро (Саміт Землі) у 1992 р. [20]. Ця концепція ґрунтується на зміні пріоритетів економічної політики від забезпечення високих темпів економічного зростання та соціальної допомоги безробітним у періоди спаду та депресії до створення умов для соціально орієнтованого розвитку економіки, одним із стратегічних завдань якого є збереження природного довкілля.

Дослідники Університету Айови А. Салліван, С. Шеффрін [32] серед інших типів економічного розвитку також зазначають модернізацію, вестернізацію та індустріалізацію. Модернізація – це процес перетворень, пов'язаних з промисловим розвитком, який передбачає інтенсифікацію процесу економічного відтворення завдяки поглибленню спеціалізації та диференціації праці та забезпеченню інноваційного розвитку виробництва. Вестернізацію (від англ. – західний) тлумачать як запозичення західноєвропейського або англо-американського способу життя в галузі економіки, політики, освіти й культури [24]. Індустріалізація як тип економічного розвитку передбачає створення технічно розвиненої промисловості та суттєве збільшення частки промисловості в економіці.

Сучасні течії економічної науки також виокремлюють такі типи економічного розвитку, як реконструкція, деіндустріалізація, реіндустріалізація, розумна спеціалізація (Smart Specialization), яка передбачає адресну підтримку інновацій, визначення стратегічних пріоритетів за допомогою смарт-політики, спрямованої на максимальне використання знань, незалежно від рівня технологічного розвитку певного регіону [34].

Реконструктивного економічного розвитку досягають на основі докорінної зміни структури економіки, що може відбуватися як у результаті економічного зростання, так і в умовах економічного спаду.

Забезпечення реконструктивного розвитку передбачає вирішення таких проблем:

- 1) відтворення життєдіяльності людей (харчування, житло, охорона здоров'я);
- 2) розвиток інфраструктури (дороги, транспорт, зв'язок);
- 3) створення умов для інноваційного розвитку (освіта, наука, інновації);
- 4) реконструкцію промислової сфери (реіндустріалізацію);
- 5) перебудову аграрної сфери, розвиток сільських територій;
- 6) реконструкцію виробничої інфраструктури;
- 7) забезпечення повної зайнятості;
- 8) забезпечення гідної оплати праці;
- 9) запровадження високих соціальних стандартів і відповідного соціального забезпечення;
- 10) забезпечення екологічності сталого розвитку.

На думку А. Гриценка [9], реконструктивний розвиток повинен відповідати вимогам інклюзивності, яка передбачає більш широке залучення людей, економічних суб'єктів, держав у глобальні суспільні зв'язки, що дає можливість розкрити внутрішній потенціал усіх суб'єктів соціально-економічної системи країни й забезпечити її збалансованість. Концепцію інклюзивного розвитку розглядають як спробу осмислення глобального пріоритету плідного й справедливого розвитку держав. Трактуювання різними авторами сутності поняття «всеосяжний розвиток» наведено в табл. 1.1.

Узагальнюючи наведені в табл. 1.1 визначення, можна підсумувати, що всеосяжний розвиток передбачає забезпечення високої зайнятості, підвищення продуктивності праці, скорочення нерівності й бідності, раціональне використання природних ресурсів, захист природного довкілля, зростання доходів та ВВП.

**Трактування сутності поняття «всеосяжний розвиток»
та «інклюзивне економічне зростання»**

Автор, джерело	Визначення поняття
Робінсон Дж., Аджемоглу Д. [4, с. 11]	Інклюзивні економічні інститути ... заохочують великі маси людей до участі в економічній діяльності, яка дає змогу розкрити їхні таланти й уміння, зробити вибір за власним бажанням. Щоб бути інклюзивними, економічні інститути мають шанувати приватну власність, неупереджену систему права й створення конкурентного середовища
Прогнімак О. [18, с. 152]	Збільшення ступеня участі всіх громадян соціуму в процесі економічного зростання і справедливий розподіл його результатів
Федулова Л. [25, с. 57]	Новітнє трактування сучасного розвитку, сутність якого полягає в необхідності посилення залучення до вирішення проблем розвитку всіх верств населення, а також зростання залучення до розвитку всіх територій
Базилук А., Жулин О. [5, с. 21]	Інклюзивна модель економічного розвитку передбачає створення максимальних можливостей для розвитку особистості, участі в усіх сферах життєдіяльності країни, працевлаштування та рівний доступ до результатів праці
Опалько В. [17, с. 65]	«...процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі в процесі економічного зростання та справедливого розподілу його результатів»
Алі І., Сон Г. [26]	Концепція інклюзивного розвитку передбачає три напрями досягнення результатів інклюзивного зростання: 1) створення можливостей для працевлаштування та сприяння високій продуктивності праці; 2) розвиток людських можливостей шляхом адекватного інвестування у розвиток послуг освіти та охорони здоров'я; 3) забезпечення мереж соціальної безпеки та цільових заходів допомоги тим, хто є вразливим
Бучинська Т. [8]	Основні ключові моменти інклюзивного зростання: ширші цілі (не тільки збільшення доходу або ВВП); усебічний розвиток людського капіталу; скорочення нерівності й бідності; важливість активної участі в економічному житті, а не тільки в розподілі доходу; отримання вигоди широкими верствами населення, особливо дітьми, жінками, людьми похилого віку; дбайливе використання природних ресурсів і захист навколишнього середовища
Гуторов А. [10, с. 52]	«...інклюзивний розвиток охоплює процеси економічного зростання та розвитку, інклюзивність як систему інклюзій, враховує антропогенне навантаження на екосистему, а також реляційний характер соціально-економічних трансформацій»
Сапун К., Селезньова Р. [22]	Інклюзивне зростання покликане забезпечувати справедливі можливості для економічних учасників під час економічного зростання та рівноправ'я секторів економіки та верств населення, а також зосереджує увагу на рівності здоров'я, людського капіталу, екологічного стану довкілля, соціального захисту та продовольчої безпеки
Європейська комісія [28]	Процес забезпечення високого рівня зайнятості, інвестування в освіту, боротьби з бідністю, модернізації ринків праці, системи соціального захисту, а також сприяння згуртованості суспільства
Раньєрі Р., Рамос Р. А. [33]	Інклюзивний розвиток це концепція, яка забезпечує справедливі можливості та рівноправ'я для економічних учасників, що супроводжується вигодами для кожного сектору економіки та різних верства суспільства

Джерело: складено автором.

Відзначено, що інклюзивне економічне зростання потрібно розглядати з позиції досягнення соціально-економічного ефекту – стійкого рівня добробуту

суспільства завдяки його рівномірній участі у створенні національного доходу та можливості кожного члена суспільства задовольняти свої потреби зайнятості й безпечного людського розвитку.

Сучасний розвиток світової економіки, за оцінками Міжнародного валютного фонду [3], характеризується зростанням світової економіки на 3,8% у 2017 р. – найвищі темпи з 2011 р. Збільшення обсягів світових інвестицій і торгівлі спостерігалось в другій половині 2017 р. Зважаючи на раніше сприятливі фінансові умови, очікується, що темпи світового зростання досягнуть рівня 3,9% як у 2018 р., так і в 2019 р.

Сучасний порядок сил, за оцінками Міжнародного валютного фонду [11], визначається, насамперед, економічною міццю провідних розвинутих країн (Канада, Італія, США, Франція, Японія, Німеччина, Об'єднане Королівство Великобританія), які дають 30,6% світового ВВП, 33,8% світової торгівлі товарами та послугами, й у яких проживає 10,4% населення світу. Зокрема, зростання реального ВВП національної економіки України у 2017 р. становило 2,5%, а частка регіональної групи країн СНД (куди включено Україну) у світовому ВВП – 4,5%.

Таблиця 1.2

**Реалізація концепції ООН «Цілі розвитку тисячоліття»
за період 2000–2015 рр.**

Цілі розвитку тисячоліття	Практичні результати досягнення
1	2
Ліквідація крайньої бідності й голоду	У всьому світі кількість людей, що живуть за межею бідності, скоротилася більше ніж наполовину, зменшившись з 1,9 млрд осіб у 1990 р. до 836 млн осіб у 2015 р. Найбільше зростання спостерігалось з 2000 р.
Забезпечення загальної початкової освіти	Кількість дітей молодшого шкільного віку, які не відвідують школу, в усьому світі знизилася майже наполовину – з 100 млн у 2000 р. до майже 57 млн у 2015 р.
Заохочення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок	Коефіцієнт охоплення початковою освітою в Південній Азії у 2015 р. становить 103 проти 74 у 1990 р., тобто сьогодні на кожні 100 зарахованих хлопчиків припадає 103 дівчинки. За період 1991–2015 рр. частка жінок з нестабільною зайнятістю

1	2
	в загальній кількості працевлаштованих жінок зменшилася на 13 процентних пунктів. Кількість жінок-членів парламенту збільшилася у майже 90% з 174 країн, за якими є дані за останні 20 років
Скорочення дитячої смертності	Коефіцієнт смертності серед дітей у віці до п'яти років у всьому світі знизився більш ніж наполовину, скоротившись з 90 до 43 смертей на 1000 живонароджених за період 1990–2015 рр. У 2013 р. близько 84% дітей у світі отримали щонайменше одну дозу вакцини проти кору, коли у 2000 році цей показник дорівнював 73%
Поліпшення охорони материнства	З 1990 р. коефіцієнт материнської смертності в усьому світі скоротився на 45% (у 2013 р.); основне скорочення спостерігалось з 2000 р. (на 36%)
Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями	За період 2000–2013 рр. кількість нових випадків ВІЛ-інфікування скоротилося приблизно на 40%, приблизно з 3,5 млн до 2,1 млн осіб. За період 2000–2015 рр. вдалося запобігти понад 6,2 млн смертей від малярії, зокрема, серед дітей у віці до п'яти років у країнах Африки на південь від Сахари. Згідно з оцінками, захворюваність малярією в світі знизилася на 37%, а смертність – на 58%. Упродовж 1990–2013 рр. коефіцієнт смертності від туберкульозу скоротився на 45%, а коефіцієнт поширеності цього захворювання – на 41%
Забезпечення екологічної стійкості	З 1990 р. озоноруйнівні речовини були практично повністю ліквідовані; очікується, що озоновий шар відновиться до середини поточного сторіччя. У 2015 р. 91% жителів планети використовує поліпшені джерела питної води, тоді як у 1990 р. їх частка становила 76%
Формування глобального партнерства з метою розвитку	За період 2000–2014 рр. обсяг офіційної допомоги з метою розвитку, наданої розвинутими країнами, зріс у реальному вираженні на 66%, досягнувши 135,2 млрд дол. США. Наявність доступу до Інтернету зросла з трохи більше ніж 6% населення світу в 2000 р. до 43% у 2015 р. У результаті, до глобальної мережі контенту та додатків підключені 3,2 млрд осіб

Джерело: сформовано за матеріалами [5].

У новому тисячолітті валовий внутрішній продукт, золотовалютні резерви, обсяги зовнішньої торгівлі чи іноземних інвестицій уже не є головними критеріями рівня розвитку країни та її національної економіки. Зокрема, Організацією Об'єднаних Націй у 2000 р. сформульовано концепцію рамкового механізму «Цілей розвитку тисячоліття» з метою боротьби зі злиденністю населення світу. Рамковий механізм визначає вісім цілей та

широкомасштабні практичні кроки, які дають можливість поліпшити умови життя і перспективи розвитку людей у всьому світі.

За 15 років реалізації концепції одним із головних досягнень стало виведення зі стану крайньої бідності більше ніж 1 млрд людей.

Так, у доповіді ООН за 2015 р. «Цілі розвитку тисячоліття» зроблено висновок, що нині має бути сформована «нова велика програма, спрямована на перетворення світу з метою задоволення потреб людини та вимог щодо економічних перетворень і одночасно націлена на захист природного середовища, забезпечення миру і реалізацію прав людини. Основу цього порядку денного становлять завдання сталого розвитку, що повинен стати реальністю для кожної людини на нашій планеті» [5].

Всесвітній економічний форум аналізує рівень розвитку національних економік за рівнем національної конкурентоспроможності в глобальному масштабі як сукупність інститутів, політик та факторів, які визначають рівень продуктивності. Так, за оцінками 2017–2018 рр. [9], серед 137 національних економік найвищий рейтинг глобальної конкурентоспроможності мали Швейцарія, США, Сінгапур, Нідерланди та Німеччина. Україна ж посідає 81-ше місце, піднявшись на 4 позиції порівняно з минулим роком. У цілому індекс глобальної конкурентоспроможності вимірює фактори, що сприяють довгостроковому зростанню та процвітанню протягом більше ніж чотирьох десятиліть, що дає можливість визначати проблеми, що підлягають вирішенню, і сильні сторони, на яких потрібно будувати стратегії економічного зростання своїх країн.

Стимулювання економічного зростання, підтримка його темпів на стабільному та оптимальному рівні є однією з найважливіших довгострокових цілей економічної політики уряду будь-якої країни протягом останніх десятиліть. Економічне зростання й економічний розвиток – дві категорії, які залежать як від економічних, так і неекономічних факторів. Дослідження цих понять та показників, які їх характеризують, дають можливість оцінити реальний стан національної економіки, розробити ефективну державну

економічну політику, зробити більш результативними регуляторні й координуючі економічні функції держави [6, с. 66].

Економічне зростання виступає важливою умовою розвитку, адже, з одного боку, пов'язане з позитивною динамікою зміни абсолютних та відносних показників реального ВВП (на душу населення), а з іншого – з формуванням економічних, соціальних і природних умов для забезпечення якісних змін рівня та якості життя населення. Сьогодні постало питання про визначення нових якостей економічного зростання, що спрямовані не просто на розвиток виробництва, а на розвиток «індустрії добробуту», який розглядають як комплекс галузей економіки та сфер економічної діяльності, спрямованих на забезпечення високого рівня життя населення [6, с. 67].

Науковці [4], узагальнюючи, пропонують типізувати економічне зростання за ознаками:

- 1) залежно від того, завдяки чому відбувається розширене відтворення: екстенсивне та інтенсивне;
- 2) за темпами збільшення головних економічних показників: повільне, стаке й бурхливе;
- 3) за тривалістю та рівнем стабільності: еволюційне й революційне;
- 4) відповідно до чинного законодавства: легальне, тіньове й кримінальне;
- 5) за характером взаємодії національної та світової економіки: експорторозширювальне, імпортоване й імпортозаміщувальне.

Сучасні концепції економічного розвитку та економічного зростання, на відміну від традиційних, заснованих на розширеному відтворенні «класичних» факторів виробництва, базуються на «гуманістичній», «антропогенній» парадигмі. Тому такі типи національних моделей економічного розвитку, як інвестиційний, інвестиційно-інноваційний, інноваційний, сталий тощо розвиток, перестали бути актуальними через зміну підходів до розуміння кінцевого результату економічного розвитку – якісно нового рівня економічного зростання.

Зокрема, кінцевим результатом (цілями) економічного розвитку для цих типів визначали: зростання капіталомісткості національної економіки та

інвестиційної привабливості, зростання інвестиційної привабливості завдяки наукомісткості та технологізації економіки, зростання рівня інноваційності галузей економіки й підвищення їх технологічної оснащеності, зростання якості життя населення та підвищення екологізації суспільства відповідно.

Якісно новим ознакам позитивного розвитку, на наш погляд, відповідає тип економічного зростання – всеосяжне, головними критеріями якого мають бути власне соціоекономічні фактори економічного розвитку, зокрема такий вид зростання має водночас залежати та стимулювати соціоекономічні фактори якості життя населення.

Одним із підходів щодо змісту всеосяжного економічного зростання є тлумачення його як такого, що створює можливості для всіх прошарків населення й більш справедливо розподіляє в суспільстві переваги від збільшення добробуту як у грошовому, так і в негрошовому вираженні [1]. Експерти Світового банку і МВФ визначають всеосяжне економічне зростання як стійке економічне зростання, основною метою якого є скорочення бідності й нерівності [8].

На рівні політики стимулювання економічного розвитку національних економік Всесвітнім економічним форумом запропоновано розглядати всеосяжне економічне зростання в контексті формування стратегії досягнення синергії економічного зростання економіки країни та масштабу стандартів життя країни. Всеосяжне зростання можна розуміти як стратегію збільшення масштабів досягнення найвищої економічної ефективності в загальному результаті розвитку суспільства (населення) країни, тобто широке розширення економічних можливостей та процвітання [10].

У Звіті Всесвітнього економічного форуму «The Inclusive Growth and Development Report» (далі – Звіт ВЕФ) визначено основні детермінанти (індикатори) показника всеосяжного економічного зростання для країни. Так, всеосяжне зростання, з погляду формування державної економічної політики, охоплює 7 основних складових (індексів): рівень освіти й професійних навичок; сфера базових послуг та інфраструктура; корупція й платежі для

підприємництва; фінансова участь інвестицій у реальній економіці; рівень формування капіталу та підприємництва; зайнятість і оплата праці; податкові платежі, а також 15 субіндексів, які описують спектр структурних факторів, що особливо впливають на широту участі соціальних факторів в економічному розвитку економіки країни та переваги економічного зростання. Так, у Звіті ВЕФ за 2018 р. за показниками всеосяжного зростання та розвитку серед розвинутих країн світу перші місця посіли Норвегія, Ісландія й Люксембург, серед країн з ринком, що розвивається, – Литва, Угорщина, Азербайджан. Україна посідає 49-те місце.

На рівні інтеграційних групувань досягнення нової якості економічного зростання визначено в стратегії економічного розвитку Європейського Союзу. Зокрема, це покладено в основу досягнення цілей Стратегії соціально-економічного розвитку Євросоюзу на період до 2020 р. «Європа 2020: Стратегія інтелектуального, сталого й всеосяжного зростання» (Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth). Так, «всеосяжне зростання» визначають як досягнення рівня розвитку економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення, що забезпечує «вирівнювання» («конвергенцію», «згуртування») соціальних і територіальних відмінностей.

Зокрема, розглядають зміст всеосяжного зростання в контексті паритетного розвитку, а власне розвитку регіональної економічної системи. Так, насамперед, визначають паритетний розвиток, який передбачає досягнення певного відносного стану рівноваги всередині відкритої регіональної економічної системи завдяки синергії в господарському комплексі, який представлений взаємозв'язками пріоритетних складових регіонального соціально-економічного розвитку і як результат зміни в економічній, соціальній, політичній, екологічній, науково-технічній сферах відповідно до поставлених цілей та відносно прогнозованих показників розвитку [7, с. 31–32].

Водночас паритетний регіональний розвиток виявляється через отримання всеосяжного, інноваційного та інституціонального ефектів економічного

зростання регіону. Всеосяжне економічне зростання регіону досягається за рахунок забезпечення рівного доступу населення до матеріальних та нематеріальних благ регіону, усунення диспропорцій соціально-економічного стану населення з метою забезпечення стійкого паритетного розвитку економіки регіону.

Всеосяжний ефект визначають як імператив реалізації моделі паритетного регіонального розвитку, детермінантами якого можуть бути рівень зайнятості регіонів; рівень доходів населення регіонів; ступінь щільності соціально-економічного, культурного й територіального зв'язку регіонів; рівень міграції висококваліфікованих кадрів науково-дослідної сфери [7, с. 141].

Підсумовуючи підходи до змісту всеосяжного економічного зростання на основі впливу сучасних закономірностей розвитку світової економіки та потреб української національної економіки, зауважимо, що всеосяжне економічне зростання потрібно розглядати з позиції досягнення соціоекономічного ефекту – стійкого рівня добробуту суспільства завдяки його рівномірній участі у створенні національного доходу та зворотного для кожного члена суспільства результату в можливості задоволення своїх потреб, зайнятості та безпечного людського розвитку.

Економічний розвиток та економічне зростання потрібно розглядати як категорії еволюції національної економіки. Водночас категорія «економічне зростання» є показником ефективності соціально-економічної системи країни.

Новий світовий порядок та розвиток факторів виробництва вимагає нових показників оцінювання економічного зростання національної економіки. Класичні показники економічного зростання не відображають структури добробуту національної економічної системи.

Типи національних моделей економічного розвитку на основі інвестиційного, інвестиційно-інноваційного, інноваційного, сталого підходів розвитку змінили концепцією всеосяжного економічного зростання в контексті формування стратегії досягнення синергії економічного зростання економіки країни та масштабу стандартів життя країни.

Таким чином, економічний розвиток та економічне зростання потрібно розглядати як категорії еволюції національної економіки, де категорія «економічне зростання» є показником ефективності соціально-економічної системи країни. Всеосяжний розвиток відповідає сутності інклюзії, яка передбачає забезпечення високої зайнятості, підвищення продуктивності праці, скорочення нерівності й бідності, раціональне використання природних ресурсів, захист природного довкілля, зростання доходів та ВВП. Інклюзивне економічне зростання потрібно розглядати з позиції досягнення соціально-економічного ефекту – стійкого рівня добробуту суспільства завдяки його рівномірній участі у створенні національного доходу та можливості кожного члена суспільства задовольняти свої потреби зайнятості та безпечного людського розвитку.

1.2. Всеосяжний розвиток як нова модель економічного розвитку національної економіки

Економічний розвиток національної економіки як динамічної складної соціально-економічної системи, що саморозвивається, є незворотним та спрямованим на якісні й кількісні зміни національної економіки. При цьому економічний розвиток є суперечливим і нелінійним процесом, який включає періоди зростання й спаду національної економіки тощо. Сьогодні економічний розвиток досліджують як суспільне явище. А формування моделі економічного розвитку національної економіки, яка стає основою стратегії економічного розвитку держави, має спиратися на освоєння досліджень економічних шкіл та підходів еволюцій і розробки моделей економічного розвитку.

Питання вибору, функціонування та трансформації економічної моделі розвитку є важливими для всіх без винятку держав і суспільств. Проте для України в нинішніх геополітичних та економічних умовах ця проблематика

набуває надзвичайної актуальності. Глобалізація економічних процесів, зовнішня агресія та воєнне протистояння на Сході країни, поглиблення кризових явищ у різних сферах життєдіяльності потребують підвищеної уваги науковців і практиків до процесів формування та розвитку національної економічної моделі [11]. Це дасть можливість сформулювати зміст та особливості нової моделі економічного розвитку України відповідно до сучасного соціально-економічного стану її економіки та векторів соціально-економічного розвитку Європейського Союзу.

Питання економічного розвитку та зростання національної економіки, зокрема вироблення оптимальної моделі економічного зростання й розвитку для країни, були об'єктом досліджень багатьох українських і зарубіжних науковців і практиків, зокрема: Л. Безчасного, А. Гальчинського, В. Гейця, З. Герасимчука, С. Єрохіна, М. Єрмошенка, І. Крючкова, С. Кузнеця, А. Льюїса, С. Мочерного, В. Ростю, Д. Сакса, В. Томаса, Л. Федулової, А. Чухно, Й. Шумпетера та ін. В епоху глобальних змін залишається актуальним вироблення нового стратегічного бачення перспектив і моделі розвитку України на основі узагальнення теорії та практики соціально-економічного розвитку національної економіки.

Модель економічного розвитку України повинна враховувати сучасні світові досягнення, орієнтуватися на суспільні цінності третього тисячоліття з його жорсткими детермінантами. Новий етап розвитку України складний і масштабний, пов'язаний із глибокими якісними перетвореннями в усіх сферах суспільного життя: економічній, соціальній, політичній і духовній [12].

Для реалізації стратегії економічного розвитку держави має бути сформована модель економічного розвитку як основне бачення процесів економічного розвитку регіонів і країни в цілому, яка має бути реалізована органами влади та місцевого самоврядування. Зауважимо, що конкретні умови співвідношення й взаємодія економічних факторів визначають особливості моделі економічного розвитку (ступінь досягнення мети, комплекс заходів щодо її досягнення).

Моделі економічного розвитку формуються на основі теоретичних закономірностей функціонування економічних об'єктів у ринковій системі. Конкретні умови (історичні, географічні, соціально-культурні) у різних країнах зумовлюють особливі співвідношення й взаємодію економічних та інших факторів, також ступінь досягнення економічних цілей, а звідси й особливості розвитку національних моделей [6].

Формування моделі економічного розвитку національної економіки країни має на меті не лише досягнення певного рівня економічного зростання економіки, а також отримання якісно нового стану економіки, ефективного використання її ресурсів, загального добробуту населення. Тому при побудові нової моделі важливо враховувати взаємозалежність понять економічної теорії «економічний розвиток» та «економічне зростання».

Економічне зростання розглядають як просте збільшення реального ВВП країни, яке відображає значно вужче коло зв'язків і відносин, ніж економічний розвиток. Економічне зростання є органічною складовою економічного розвитку. Отже, економічне зростання відображає кількісний економічний розвиток, а економічний розвиток – якісне економічне зростання. Підкреслимо, що саме економічне зростання стає метою державної політики. Тому при розробці державної моделі розвитку національної економіки економічний розвиток не сприймають без економічного зростання.

Однак, зміст розвитку передбачає зміну системи взагалі, перехід від одного якісного стану до іншого. Тобто економічний розвиток є не просто розширенням виробництва, а його ускладненням, диференціацією продуктивних сил соціально-економічної системи, тобто національної економіки. Тому коректним стає закладати саме сутність «економічного розвитку» при розробці національної економічної моделі.

У другій половині XX ст. сформувалися різні теоретичні підходи до моделей економічного розвитку країн у ринкових умовах.

Варто підкреслити, що вони базувалися на еволюції економічного розвитку, в основу якої покладено сталість висхідного процесу економічного

зростання упродовж тривалого часу, яке не підлягає тимчасовим, кон'юнктурним коливанням. Водночас зростання суспільного виробництва стає тією прогресивною силою, що приводить економіку до порога самоорганізації – точки біфуркації, за якою настає стрибкоподібне якісне перетворення її структури. Якісний стрибок в економічному розвитку може посилити темпи економічного зростання та прискорити науково-технічний прогрес [16, с. 100].

До основних економічних теорій формування й функціонування моделей економічного розвитку національної економіки країн у період 50-х рр. XX ст. та початку XXI ст. належать модель лінійних стадій розвитку (зростання), теорія структурних трансформацій, теорія зовнішньої залежності, неокласична модель вільного ринку, теорія ендегенного зростання й теорія сталого (стійкого) розвитку (її вважали універсальною моделлю з 1990-х рр.). Основні умови формування та передумови виникнення наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Економічні теорії (концепції) формування моделі економічного розвитку країн у II половині XX ст. – початку XXI ст.

Назва теорії	Період формування	Передумови виникнення	Умови формування та реалізації моделі
1	2	3	4
Теорія лінійних стадій розвитку (зростання)	50–60-ті рр. XX ст.	Перехід країн, що розвиваються, соціалістичного типу до нового типу економік розвинутих країн на основі оптимального поєднання головних факторів виробництва й ефективного використання інвестицій, заощаджень та іноземної допомоги. Передумовою реалізації моделі є кількісні зміни економічного розвитку завдяки високим загальним темпам економічного зростання	Модель базується на забезпеченні зростання за рахунок заощадження та інвестування частини ВВП. Реалізація концепції передбачає стадії економічного розвитку країни: традиційне суспільство, визрівання передумов для ривка, ривок для самопідтримувального зростання, перехід до технологічної зрілості, ера масового споживання

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4
Теорія структурних трансформацій	70-ті рр. XX ст.	Вплив енергетичної та економічної криз на економіку розвинутих країн на суто кількісні критерії економічного розвитку національного господарства	Процес структурної трансформації передбачає посилення ролі промисловості у структурі національної економіки, що досягається шляхом поступового переходу надлишкової робочої сили аграрної сфери у галузі промислового виробництва
Теорія зовнішньої залежності		Кількісні критерії екзогенного характеру економічного розвитку національного господарства. Політичний аспект економічного розвитку	Усунення асиметрії внутрішніх і зовнішніх факторів економічного зростання, залежності країн, що розвиваються, від економічної допомоги міжнародних фінансових організацій та колишніх метрополій. Це посилить розвиток країни
Неокласична теорія моделі вільного ринку	80-ті рр. XX ст.	Економічний розвиток на основі вільних ринків, необхідності лібералізації економіки, зовнішньої відкритості національної економіки, приватизації власності, інституціональної перебудови	Створення сучасного ринкового середовища, широка приватизація, заохочення розвитку малого й середнього бізнесу, формування відкритої економіки, лібералізація зовнішньої торгівлі, стимулювання інвестування
Теорія ендогенного зростання	80–90-ті рр. XX ст.	Посилення регуляторної ролі держави в господарських процесах	Орієнтація на внутрішні фактори господарського розвитку для забезпечення самовідтворення національних економічних систем
Теорія сталого (стійкого) розвитку	1990-ті рр. – початок XXI ст.	Глобальна природно-господарська трансформація світової економіки	Господарське зростання для гармонізації системи «людина-довкілля». Збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь

Джерело: сформовано автором.

Теоретичні моделі набули продовження в типах моделей економічного зростання й розвитку. Типи моделей економічного розвитку національної економіки можна узагальнити за такими ознаками (табл. 1.4).

Для розробки чи адаптації моделі економічного розвитку національної економіки важливо оцінювати сучасні тенденції й закономірності соціально-економічного розвитку країни. Це дає можливість визначити середовище,

зокрема ендогенні та екзогенні фактори впливу на розвиток національної економіки, ресурси, джерела й майбутні імперативи реальної життєздатності розробленої моделі.

Таблиця 1.4

Типи моделей економічного розвитку національної економіки країни

Ознака	Тип
<i>На базі економічного зростання</i>	
За типами економічного зростання	– стійкого; – наздоганяючого; – випереджального
За джерелами	– залежні; – автономні
За ефективністю	– репродуктивного розвитку; – екстенсивного розвитку; – інтенсивного розвитку; – інтенсивного науково-технічного розвитку
За походженням	– еволюційного; – революційного; – інволюційного
За способом вираження темпів зростання	– низхідного; – висхідного; – ініціюючого; – стагнаційного; – депресивного; – поступального; – зворотного
За ступенем вираження темпів зростання	– розміреного; – згасаючого; – акселераційного; – інерційного
За характером змін	– ламаного; – емерджентного; – інверсійного; – спіралеподібного; – циклічно-хвильового
<i>На базі структурних (якісних) перетворень</i>	
За природою факторів виробництва	– інноваційна; – інвестиційна; – інвестиційно-інноваційна; – «економіка знань»
За якістю розвитку	– конкурентоспроможної економіки; – сталого розвитку; – «розумного» зростання; – всеосяжного зростання

Джерело: доповнено автором.

Таблиця 1.5

**Динаміка основних показників економічного розвитку України
за 2013–2016 рр. (у % до попереднього року)**

Роки	Індекси фізичного обсягу ВВП	Індекси ВВП на душу населення, грн.	Індекси промислової продукції	Індекси продукції сільського господарства	Індекси інвестицій в основний капітал
2013	104,3	103,5	95,7	113,3	88,9
2014	115,9	112,0	89,9	102,2	75,9
2015	138,9	129,0	87,0	95,2	98,3
2016	117,1	120,9	102,8	106,3	118,0

Примітка. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, за IV квартал 2014 р. та 2015–2016 рр. також без урахування частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено автором за даними [2; 7; 8; 9; 15].

Відповідно до реалій української економіки розроблено низку концептуальних підходів до формування моделі економічного розвитку, які базувалися на положеннях як української, так і світової практики розробки національної економічної моделі. У табл. 1.6 узагальнено концептуальні підходи моделей економічного розвитку, адаптованих та закладених в основу програм і стратегій соціально-економічного розвитку України.

Таблиця 1.6

**Концептуальні підходи моделей економічного розвитку
національної економіки України**

Модель	Концептуальні положення
1	2
Інноваційна модель економічного розвитку	Ключовим фактором економічного зростання визначено інновації й технології, а імперативом забезпечення розвитку є НТП. Важливими ресурсами є інвестиції в «людський» капітал і виробничі потужності, розвиток правової системи, стабільність макроекономічного та політичного середовища, незначна диференціація населення за доходами
Інвестиційна модель економічного зростання	Базовим імперативом моделі є структурна трансформація економіки. Стратегічною метою визначено реалізацію державної політики, спрямованої на забезпечення структурної перебудови й зростання економіки на основі впровадження інновацій і технологій, а також утвердження України високотехнологічною державою
Модель «економіки знань»	Фактором економічного розвитку, що домінує, стають процеси накопичення й використання знань. У результаті запровадження

1	2
	знань разом з ефективним використанням природних ресурсів, капіталу та праці досягається перманентне зростання конкурентоспроможності національної економіки. Таким чином, має сформуватися національна система «економіки знань», де спеціалізовані й повсякденні знання стають джерелом зростання
Модель прискореного економічного зростання	Переорієнтація соціально-економічних відносин у країні на досягнення якісних змін економічного зростання на основі інвестиційно-інноваційного технологічного оновлення та структурної модернізації національної економіки завдяки високим темпам нарощування внутрішніх і зовнішніх інвестицій та випереджального розвитку наукомістких галузей та машиновудування
Модель наздоганяючого економічного зростання	Досягнення високих темпів економічного зростання шляхом імпорту технологій та використання дешевої робочої сили, що визначає активність іноземних інвестицій в економіку країни. Орієнтація на стимулювання імпортозаміщувальних галузей національної економіки. Зростання продуктивності й ефективності виробництва в цих галузях, які використовують інновації та мають максимальний мультиплікативний ефект, зокрема сільське господарство, легка й харчова промисловість, сприятиме тривалому динамічному зростанню
Модель структурно-інноваційного економічного зростання	Зростання національної економіки завдяки інтенсивному технічному та технологічному оновленню виробництва. Орієнтація на соціально-економічний розвиток «шляхом європейської інтеграції», яка має замінити політику відновлювального зростання, що сприяє розвитку лише сировинноорієнтованих та експортоорієнтованих галузей національної економіки. Стратегія економічного розвитку на основі моделі має враховувати національні стратегічні цілі й пріоритети, глобальні тенденції та європейський вектор інтеграції України до світового спів товариства
Модель сталого розвитку	Покладено принципи органічного поєднання економічної ефективності, соціальної справедливості та ресурсно-екологічної збалансованості для досягнення економічного зростання. Основним завданням організації соціально-економічної системи й суспільства є досягнення сучасної якості життя та забезпечення добробуту для майбутніх поколінь
Модель конкурентоспроможної економіки	Стратегічною метою є підвищення конкурентоспроможності національної економіки шляхом ліквідації її критичного відставання від технологічно розвинутих країн і створення нової якості життя і праці, а також привабливого бізнес-середовища. Імперативами є якісні зміни в економіці завдяки одночасному ефективному використанню ресурсів (людського, виробничого й природного капіталу) та забезпеченню вищого рівня соціального розвитку

Джерело: складено автором на основі теоретичних і практичних розробок [1; 3; 4; 5; 12; 17].

Концептуальні положення моделей економічного розвитку були покладені в основу стратегій соціально-економічного розвитку України в різні

періоди. Головною метою, однак, усіх моделей було відновлення господарської системи національної економіки, підвищення темпів економічного зростання шляхом покращення макроекономічних показників та посилення ролі ринкових відносин.

У табл. 1.7 подано результати впровадження концептуальних основ моделей економічного розвитку на державному рівні.

Таблиця 1.7

Впровадження моделей економічного розвитку в Україні

Концептуальна модель	Українська модель в основі програм, стратегій економічного розвитку	Період реалізації програм, стратегій економічного розвитку	Запланований рівень ВВП	Річне зростання ВВП на кінець чинності програми, стратегії
Модель прискореного економічного зростання	Модель економіки «українського прориву»	2005–2011 рр.	Збільшення темпів реального ВВП до 12% до 2011 р.	5,5% на 2011 р.
Модель структурно-інноваційного економічного зростання	Модель економічного й соціального розвитку «шляхом європейської інтеграції»	2004–2015 рр.	Утримання щорічних темпів зростання ВВП на рівні 6% у 2015 р.	-9,8% на 2015 р.
Модель конкурентно-спроможної економіки	Модель «заможне суспільство, конкурентно-спроможна економіка, ефективна держава»	2010–2014 рр.	Підвищення рівня ВВП за ПКС на душу населення від 27% відносно рівня ЄС у 2006 р. до не менше ніж 40% у 2015 р.	-6,6% на 2014 р.
Модель сталого розвитку	Модель сталого розвитку	2015–2020 рр.	Підвищення рівня ВВП за ПКС на душу населення до 16 тис. дол. США	2,5% на 2017 р.

Джерело: сформовано й доповнено автором за матеріалами [2; 10; 13; 14; 16].

За показниками макроекономічного стану національної економіки на кінець періоду реалізації концепцій і моделей не було досягнуто запланованого рівня. Макроекономічна безрезультативність моделей економічного розвитку не єдине питання, яке має бути вирішено при формуванні нової моделі економічного розвитку. Тому при побудові моделі економічного розвитку національної економіки потрібно враховувати об'єктивні закономірності динамічних процесів соціально-економічної системи, ґрунтуватись на виваженій оцінці рушійних сил (імперативів), джерел, ресурсів, факторів. Підкреслимо, що завдяки збалансованості концептуальної моделі на підставі врахування максимальної кількості найважливіших факторів різного спрямування можна досягти життєздатності та результативності моделі.

У цілому попередні моделі передбачали досягнення економічного зростання шляхом зміни природно-господарської системи національної економіки, де як основні продуктивні сили визначали науково-технічний процес, капіталізацію виробництва через лібералізацію зовнішньої торгівлі та іноземного інвестування, конкурентоспроможність експортоорієнтованих галузей тощо. Сучасний соціально-економічний стан, який визначається низькими темпами макроекономічного зростання, залежності від міжнародних фінансово-кредитних організацій, внутрішньої міграції внаслідок бойових дій на території держави, пожвавлення міграції працездатного населення, вимагає нової концепції національної моделі економічного розвитку.

Вважаємо, що за таких умов розвитку української економіки найбільш оптимальною може стати модель всеосяжного розвитку на основі імперативів всеосяжного зростання й розвитку. Концептуальні положення всеосяжного зростання стали основою Стратегії розвитку країн ЄС «Європа 2020» [13] і визначають два основних напрями програм для досягнення цього типу моделі економічного зростання:

- 1) сприяння зайнятості й формуванню навичок через модернізацію ринків праці шляхом сприяння мобільності трудових ресурсів і розвиток навичок

протягом життя з метою збільшення їх участі в трудовому житті й досягнення кращої координації між попитом і пропозицією;

2) боротьба з бідністю, спрямована на забезпечення соціально-територіальної згуртованості з метою поширення переваг економічного зростання, створення робочих місць, можливості жити гідним життям і брати участь у суспільному розвитку.

На наш погляд, українська модель всеосяжного розвитку, враховуючи основні напрями досягнення типу моделі всеосяжного зростання країн ЄС у рамках європейської інтеграції, може базуватися на концептуальних засадах досягнення соціоекономічного ефекту через стійкий рівень добробуту суспільства за рахунок його рівномірної участі у створенні національного доходу та зворотного для кожного члена суспільства результату в можливості задоволення своїх потреб, зайнятості й безпечного людського розвитку.

Удосконалено модель всеосяжного розвитку національної економіки за показниками ефективності (*E*) (зростання та розвиток, інклюзивність, спадкоємність і стійкість розвитку), які сформовані такими індикаторами всеосяжного розвитку (*K*): освіта та навички, основні послуги й цифрова інфраструктура, корупція та концентрація ренти, доступ до фінансового й кредитного ринків, створення активів та підприємництво, зайнятість і оплата праці, фіскальні платежі. Результатом реалізації цієї моделі розвитку є досягнення соціально-економічного ефекту – оптимального рівня розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення, що забезпечує вирівнювання соціальних і територіальних відмінностей. Всеосяжний розвиток, як нова модель економічного розвитку національної економіки, має враховувати об'єктивні закономірності динамічних процесів соціально-економічної системи, ґрунтуватись на виваженій оцінці рушійних сил (імперативів), параметрів, ресурсів, екзогенних й ендегенних факторів.

Теоретичну модель всеосяжного розвитку для національної економіки України подано на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Теоретична модель всеосяжного розвитку для національної економіки України (побудовано автором)

Всеосяжний розвиток відображає й кількісні зміни національної економіки. Він визначається як досягнення рівня розвитку економіки з високим

рівнем зайнятості працездатного населення, що забезпечує вирівнювання соціальних і територіальних відмінностей. Як нова модель економічного розвитку національної економіки всеосяжний розвиток має враховувати об'єктивні закономірності динамічних процесів соціально-економічної системи, ґрунтуватись на вираженій оцінці рушійних сил (імперативів), джерел, ресурсів, екзогенних й ендогенних факторів.

Отже, в цьому підрозділі визначено, що економічний розвиток є суспільним явищем, незворотним та спрямованим на якісні й кількісні зміни національної економіки. Національну економіку в аспекті розвитку визначають як динамічну складну соціально-економічну систему, що саморозвивається. Економічний розвиток включає кількісні показники економічного зростання та якісні показники, що відображають рівень і якість життя.

Систематизовано економічні теорії й концепції формування моделі економічного розвитку у другій половині XX ст. та початку XXI ст. В основу теоретичних теорій покладено еволюцію економічного розвитку, власне сталість висхідного процесу економічного зростання впродовж тривалого часу, яке не підлягає тимчасовим, кон'юнктурним коливанням.

На базі економічного зростання і структурних (якісних) перетворень згруповано типи моделей економічного розвитку національної економіки країни за такими ознаками: типи економічного зростання, джерела економічного зростання, ефективність, походження, способи вираження темпів зростання, ступінь вираження темпів зростання, характер змін, природа факторів виробництва, якість розвитку.

Аналіз сучасного соціально-економічного стану національної економіки України зумовлює необхідність: оптимального поєднання факторів економічного зростання, джерел фінансування та імперативів соціально-економічного розвитку економіки України при розробці нової моделі економічного розвитку; формування такої національної моделі економічного розвитку та на її основі розробки й реалізації концепцій, програм і стратегій. Аналіз української та зарубіжної практики впровадження національних економічних моделей надав

змогу узагальнити концептуальні підходи моделей економічного розвитку, адаптованих та закладених в основу програм і стратегій соціально-економічного розвитку України. Так, в Україні чинними стали концептуальні положення моделей прискореного економічного зростання, структурно-інноваційного економічного зростання, конкурентоспроможної економіки та сталого розвитку, які зайшли свою практичну реалізацію в державних програмах і стратегіях економічного розвитку.

Визначено зміст всеосяжного розвитку, який відображає й кількісні зміни національної економіки, як досягнення рівня розвитку економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення, що забезпечує вирівнювання соціальних і територіальних відмінностей. Як нова модель економічного розвитку національної економіки всеосяжний розвиток має враховувати об'єктивні закономірності динамічних процесів соціально-економічної системи, ґрунтуватись на виваженій оцінці рушійних сил (імперативів), джерел, ресурсів, екзогенних й ендегенних факторів. Концептуальні засади моделі всеосяжного економічного розвитку національної економіки України в комплексі формують підґрунтя для вдосконалення державної стратегії економічного розвитку України.

1.3. Методичні підходи до формування всеосяжного розвитку національної економіки

Проблеми стійкого економічного розвитку наразі є головним об'єктом наукових пошуків та мають як аналітичне, так і політичні значення. Причинами посилення уваги до зазначених проблем є підвищення нестійкості глобальної економіки, збільшення кризових проявів на рівні окремих країн і регіонів, низька ефективність застосовуваних інструментів фінансово-економічної й соціальної політики та недієвість класичних економічних моделей забезпечення зростання й розвитку соціально-економічних систем. До недавнього часу як

головну мету управління організаціями, підприємствами, країнами розглядали досягнення високих кількісних фінансових і виробничих результатів. На сьогодні такий підхід до управління розвитком втратив свою актуальність з огляду на зростання соціальної напруженості й поглиблення екологічних проблем.

Вирішення проблем сучасної економічної динаміки наразі пов'язано з концепціями стійкого розвитку, всеосяжного (інклюзивного) злагодженого зростання та зеленої економіки. Розробка оптимальних методичних підходів до формування й оцінювання результатів такого розвитку, на наш погляд, є важливою складовою діяльності із забезпечення збалансованого зростання національної економіки.

У січні 2018 р. на 48-му Всесвітньому економічному форумі в Давосі було представлено Індекс інклюзивного зростання та розвитку. Нове поняття й методика розрахунку відповідного індексу викликала неабиякий інтерес серед вітчизняних і іноземних науковців. Серед авторів, що ведуть пошуки в цьому напрямі, слід зазначити таких: І. Алі, А. Базиліук, Т. Бучинську, А. Гуторова, О. Жулин, О. Зубчика, В. Опалько, О. Прогнімак, К. Сапуна, Р. Селезньову, Г. Сона, Р. Рамса, Р. Раньєрі, Л. Федулову та ін. Однак вивчення та оптимізація сучасних методичних підходів до формування всеосяжного розвитку національної економіки в світлі новітньої концепції інклюзивного зростання є актуальними.

Отже, необхідно визначити параметри, що безпосередньо впливають на формування інклюзії. Однією з основних методичних розробок щодо оцінювання інклюзивного економічного зростання є «Framework Inclusive Growth Indicators» [29], опублікована ООН у 2012 р., яка включає 35 індикаторів та передбачає розрахунок таких показників:

1) пов'язаних з доходом: частка населення, яке споживає менше ніж 2 дол. на день (за ПКС в дол. США); відношення доходу й споживання найбільш багатих 20% населення до 20% найбільш бідних;

2) не пов'язаних з доходом: середня кількість років навчання (для молодого й дорослого населення); рівень дитячої смертності;

3) зростання й розширення економічних можливостей: темпи зростання ВВП на душу населення за ПКС (у постійних цінах); показник зайнятості; еластичність загальної чисельності зайнятих до ВВП (еластичність зайнятості);

4) інфраструктури: споживання електроенергії на душу населення; частка асфальтованих доріг у загальній протяжності дорожньої мережі;

5) соціальної рівності для забезпечення рівного доступу до економічних можливостей, послуг освіти й охорони здоров'я: кількість лікарів, медсестер і акушерського персоналу на 10 000 осіб; частка державних витрат на освіту й охорону здоров'я в загальних витратах; співвідношення учнів і вчителів у початковій школі;

6) доступу до послуг соціальної інфраструктури: частка населення з доступом до електропостачання в загальній чисельності; частка населення, що користується якісними засобами санітарії;

7) гендерної рівності й можливостей: гендерна сегрегація в початковій, середній і вищій освіті;

8) системи соціальних гарантій: частка витрат на соціальне забезпечення в сумі державних витрат на охорону здоров'я й соціальне забезпечення;

9) ефективного державного управління: якість державного управління; рівень корумпованості.

Недоліком методики є висока трудомісткість збирання, обробки й аналізу цифрової інформації з огляду на значну кількість використовуваних для оцінювання показників.

У 2013 р. за підтримки МВФ колективом науковців було запропоновано методику оцінювання інклюзивного зростання з використанням 14 макроекономічних і структурних показників:

1) ВВП на душу населення, частка заборгованості у ВВП, обсяг інвестицій, рівень інфляції, державні витрати, волатильність ВВП;

2) відкритість економіки, рівень освіти, фінансова відкритість, обсяг прямих іноземних інвестицій, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, якість інфраструктури, експорт послуг і товарів [30].

Оцінювання інклюзивного зростання за методологією МВФ базується на концепції кривої вимірювання концентрації, що визначає соціальну мобільність і аналізує розподіл доходів серед населення. Результат розрахунків визначається за допомогою рівняння регресії, яке містить у собі дані про середнє зростання доходів і нерівності по країнах світу за п'ять років, рівень доходу населення за ПКС за п'ять років, варіації між країнами й роками.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) обчислює індекс інклюзивності за показниками, які характеризують добробут населення в грошовому і негрошовому вимірі (одинадцять індикаторів), при цьому оцінки пов'язані з рівнем розвитку країн, соціальними умовами, специфічними обставинами; порівняння багатовимірних оцінок добробуту населення, тобто впливу на розподіл доходів (є ключовим показником) та показниками стратегічної доцільності, до яких включені доходи домогосподарств і стан охорони здоров'я [31].

Методологія ОЕСР концентрується на вимірюванні якості життя, підрозділяючи його на поточне й майбутнє. Поточний добробут визначається в термінах досягнення результатів і виходячи з розподілу доходів серед населення, акцентуючи увагу на двох категоріях: матеріальні умови життя (дохід і добробут, робота й заробітна плата, житлові умови) і якість життя (стан здоров'я, рівень освіти, соціальні зв'язки, якість державного управління, стан навколишнього середовища, особиста безпека й суб'єктивний добробут). Для доступу до стійкого добробуту методика ОЕСР фокусується на різних типах ресурсів, які можуть бути визначені на даний час і забезпечити добробут майбутніх поколінь: економічний, природний, людський і соціальний капітали.

Вітчизняні науковці А. Базилюк та О. Жулин запропонували розраховувати індекс інклюзивного розвитку двома методами:

1. Методом розрахунку індексу інклюзивного зростання (ІІГ) через співвідношення ВВП до індексів основних макроекономічних показників, що дозволяє визначити недоотриманий державою обсяг ВВП через бідність, безробіття й боргове фінансування економіки. Розрахунок здійснюється за формулою:

$$ІІГ = \frac{I_{ВВП}}{I_{ПБ} \times I_{Б} \times I_{БФ}}, \quad (1.1)$$

де $I_{ВВП}$ – індекс зростання ВВП;

$I_{ПБ}$ – індекс поглиблення бідності;

$I_{Б}$ – індекс недоотриманого ВВП через безробіття;

$I_{БФ}$ – індекс боргового фінансування економіки.

2. Методом розрахунку інтегрального показника рівня доступу до можливостей і результатів праці:

$$ІІГ = \frac{I_D + I_R}{2}, \quad (1.2)$$

де I_D – індекс доступу до можливостей;

I_R – індекс доступу до результатів праці.

Індекс доступу до можливостей та індекс доступу до результатів праці автори пропонують розраховувати як інтегральні показники, які включають основні економічні, соціальні, екологічні й гуманістичні індикатори розвитку з урахуванням їх вагових коефіцієнтів. Таким чином, методика дозволяє комплексно оцінити вплив усіх соціально-економічних факторів та сконцентрувати увагу на тих показниках, які гальмують або стимулюють інклюзивний розвиток у країні [5].

У 2018 р. на Всесвітньому економічному форумі в Давосі (Швейцарія) для загальної оцінки стану економічного розвитку країни було запропоновано Індекс інклюзивного зростання та розвитку (Inclusive Growth and Development Index, скорочено IDI) як альтернативний показник ВВП на душу населення. При цьому ВВП на душу населення є однією зі складових при визначенні IDI. Авторами методології є М. Берк, М. Дренніке-Хануз, Р. Семанс та Д. Коріган.

На переконання учасників форуму, рейтинг країн за шкалою Індeksu інклюзивного зростання та розвитку здатен точніше віддзеркалити справжній стан речей в тій чи іншій країні. Індекс враховує дванадцять різних показників розвитку країни, що становлять три групи:

1) показники зростання й розвитку – ВВП на душу населення (дол. США), зайнятість (%), продуктивність праці (дол. США), очікувана тривалість здорового життя (роки);

2) показники інклюзивності – медіанний дохід домогосподарств (дол. США за день), коефіцієнт Джині (розшарування суспільства за доходами, від 0 до 100), рівень бідності (%), коефіцієнт Джині (розшарування суспільства за рівнем добробуту, від 0 до 100);

3) показники наслідування поколінь та сталості розвитку – скориговані чисті заощадження (% від валового національного доходу), інтенсивність парникового забруднення на одиницю ВВП (кг/дол. США), державний борг (% від ВВП), коефіцієнт демографічного навантаження (%) [35].

Підсумкове значення індексу інклюзивного розвитку обчислюється за показниками групових категорій, а далі – середнім арифметичним розрахунком серед трьох основних груп. Діапазон оцінок інтегрального рівня розвитку країни становить від 1 до 7 балів, де 1 має найгірше значення. Інформаційною базою для розрахунку елементів індексу слугують дані Світового Банку, Інституту показників та оцінки здоров'я в Сіетлі, Міжнародної Організації Праці, журналу «Social Science», Організації економічного співробітництва та розвитку, Управління енергетичної інформації США, бази даних «Перспективи

розвитку світової економіки» МВФ, Програми розвитку ООН, ЮНЕСКО, статистики ЭС, бази даних про світову нерівність в галузі освіти (WIDE), Банку міжнародних розрахунків, результати досліджень громадської думки, дані національних статистичних джерел.

Важливою особливістю методики є поділ та ранжування показників розвитку за двома групами: розвинутих країн та країн, що розвиваються, що обумовлено різним розумінням рівня бідності та нерівності у країнах з різними типами розвитку економіки. У 2018 р. методологія була дещо змінена саме в визначенні категорій країн – було виокремлено чотири групи за показником рівня доходів населення: I група – країни з високим рівнем доходів населення; II група – країни з доходами вище за середні; III група – країни з доходами нижче за середні; IV група – країни з низькими доходами.

Кожна з вищенаведених методик має певні недоліки, серед яких можна зазначити: потребу в великій кількості розрахунків; можливість маніпулювання численними змінними; застосування якісних і кількісних показників, що мають різні одиниці вимірювання; необхідність перерахунку показників для співставлення даних за різні роки. Найбільш вдалою методикою наразі вважають методику розрахунку Індексу інклюзивного зростання й розвитку ВЕФ. Однак і вона має певні вади.

Так, аналіз показників зростання й розвитку не враховує наявність тіньової економіки, що впливає на появу суттєвих розбіжностей між показниками ВВП на душу населення та продуктивності праці. Також коефіцієнт Джині, що характеризує розшарування суспільства за доходами, може буди не репрезентативним, якщо в країні не всі заможні громадяни оприлюднюють свої статки [19]. Показник інтенсивності парникового забруднення на одиницю ВВП може мати низький рівень за умов недостатнього розвитку промисловості певної країни [22]. Однак, на думку багатьох вітчизняних науковців, концепція інклюзії є доволі раціональною для України, попри спірність доцільності використання індексу інклюзивного розвитку в статистиці.

Таким чином, враховуючи наведені вище параметри інклюзивного зростання й розвитку, можна узагальнити, що для забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки необхідно забезпечити стаке зростання ВВП, високий рівень зайнятості та продуктивності праці; упроваджувати заходи з подовження тривалості життя й зменшення демографічного навантаження на бюджетну систему; створити умови для зростання чистих заощаджень і підвищення рівня життя в країні; вживати заходів щодо зменшення парникового забруднення атмосфери (рис. 1.3). Усі зазначені вище потенційні напрями всеосяжного розвитку національної економіки передбачають реалізацію низки заходів, що відповідають цілям другого порядку. При цьому деякі із цих заходів спроможні впливати на формування декількох напрямів розвитку одночасно.

Удосконалений підхід до оцінювання рівня всеосяжного розвитку національної економіки на основі індексу інклюзивного зростання відповідає показникам, що визначені як результати задекларованих реформ стратегії сталого розвитку країни.

Для оцінювання рівня всеосяжного розвитку національної економіки на основі індексу інклюзивного зростання (IG) запропоновано використовувати такий кортеж параметрів:

$$IG\langle E, K, P, O, t \rangle, \quad (1.3)$$

де E – показники ефективності всеосяжного розвитку національної економіки;

K – індикатори всеосяжного розвитку національної економіки;

P – міра впливу індикатора на показники ефективності всеосяжного розвитку;

O – потенціал розвитку за індикаторами;

t – період дослідження.

Рис. 1.3. Системна карта чинників, що забезпечують всеосяжний розвиток національної економіки (складено автором)

Показники ефективності всеосяжного розвитку національної економіки за групами розраховують як інтегральні показники за формулою:

$$E_{IG} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n K_j \times v_j, \quad (1.4)$$

де K – індикатори всеосяжного розвитку національної економіки;
 v – ваговий коефіцієнт певного індикатора.

Варто наголосити на тому, що більшість зазначених на рис. 1.3 заходів другого порядку відповідають задекларованим реформам у Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [1] та проекті Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» [2]. Однак, відповідно до експертного висновку про систему моніторингу та оцінки Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [21], можна узагальнити таке:

- мета Стратегії сформульована з недостатньою визначеністю (24 з 25 показників відповідають мінімальним вимогам), що не надає змоги оцінити її досягнення;
- органи влади для оцінювання ходу виконання будь-яких реформ та програм не використовують стратегічних індикаторів реалізації Стратегії;
- органи влади України практично не здійснювали протягом 2015–2016 рр. і не здійснюють зараз моніторинг і оцінювання Стратегії;
- результати моніторингу й оцінювання Стратегії у відкритому доступі впродовж 2015–2016 рр. не розміщувалися, оскільки моніторинг не здійснювався;
- Стратегія не передбачає механізмів участі представників громадянського суспільства в моніторингу та оцінюванні її реалізації.

Отже, декларування цілей всеосяжного (інклюзивного) розвитку не в змозі цей розвиток забезпечити.

З метою досягнення стратегічних цілей збалансованого всеосяжного розвитку потрібно визначити певну сукупність політичних і економічних дій,

які необхідно здійснити. Така сукупність є механізмами реалізації стратегії розвитку, які, у свою чергу, становлять певний методичний підхід або концепцію розвитку. Найбільш поширеною концепцією економічного розвитку наразі є інституціоналізм. На думку представників сучасної інституціональної теорії, інститут – це набір певних норм або правил, сукупність суспільних звичаїв, у яких закріплено спосіб мислення, що домінує в певній соціальній групі. Інститути вирішують проблеми кооперації між людьми шляхом установа стійкої взаємодії. До інститутів належать держава, сім'я, підприємництво, приватна власність, профспілки, релігія, все, що відображає звичаї, етику, правові рішення, суспільну психологію й еволюцію економічних відносин.

У світлі сучасних методичних розробок міжнародних організацій щодо забезпечення інклюзивного економічного зростання предметом жвавого обговорення в наукових і позанаукових колах стала праця Д. Аджемоглу та Дж. Робінсона «Чому нації занепадають» [4], у якій автори розмежовують політичні й економічні інститути та поділяють їх на інклюзивні та екстрактивні. Перші з них (інклюзивні) «заохочують великі маси людей до участі в економічній діяльності», поважають власність, підтримують неупереджену систему права, створення конкурентного середовища [4, с. 79]. Інші (екстрактивні) – спрямовані на те, щоб відбирати доходи й блага в однієї групи людей на користь іншої [4, с. 81].

На думку В. Адамик і Д. Лебідь, побудова інклюзивних інститутів в Україні «потребує залучення іноземних коштів та досвіду, а також дослідження існуючої міжнародної співпраці у цій сфері, її ефективності та доцільності для вирішення проблеми стратифікації та розвитку» [3, с. 70]. Тобто потрібна активізація міжнародного співробітництва у формі залучення іноземної фінансової та технічної допомоги.

Науковець О. Прогнімак переконаний, що в Україні вже існує законодавча ініціатива, яку можна вважати кроком до інклюзивної економіки, до залучення широких верств населення, до вирішення соціально-економічних,

демографічних, екологічних проблем сільської місцевості й українського сільського господарства, і це – «правильний» запуск ринку землі [2, с. 194].

Також автор наголошує, що події 2014 р. створили необхідні умови (збіг певних обставин) для цілеспрямованого формування інститутів, які можуть бути ефективними з погляду досягнення цілей інклюзивного розвитку, отримання більшістю населення вигоди завдяки зростанню рівня життя й скороченню бідності [18, с. 197].

На думку О. Дем'янчука, «умови для справжньої інклюзивності політичних інститутів може створити лише соціальне громадянство», під яким автор розуміє права й можливості громадянина підвищувати стандарти свого життя та користуватися суспільними благами. При цьому здобуття соціального громадянства можливе лише в процесі руху до нього як згори – від повноважних органів, так і знизу – від самих громадян, що потребує відповідної політичної культури й політичних та громадянських знань, тобто розвитку масової громадянської й політичної освіти [11, с. 20].

Доктор економічних наук Я. Жаліло вважає, що в умовах інституційних зрушень актуальним є ендегенне зростання, що визначається можливостями впливу на продуктивність основного капіталу та людського капіталу країни. Для сприяння такому розвитку необхідно встановити інституційні механізми інвестиційного спрямування фінансового ресурсу; створити умови для розвитку підприємництва як головного механізму інклюзивності економічного зростання; забезпечити розвиток людського капіталу; сприяти поширенню комунікацій у напрямі формування мережовості; забезпечити розвиток інституційного середовища на локальному рівні на засадах розбудови спроможності територіальних та регіональних громад [13, с. 40].

На думку дослідників міжнародної організації «Oxfam», метою діяльності якої є вирішення проблем бідності та пов'язаної з нею несправедливості в усьому світі, ситуацію на краще може змінити людиноцентричний підхід до економіки, основними ознаками якого є: відведення урядам країн рушійної ролі в реалізації змін; співпраця урядів різних держав; підтримка урядами соціально

відповідальних підприємств, які дотримуються моделей сталого розвитку; збільшення податків на багатство й високі прибутки та унеможливлення ухиляння від податків серед найбагатших з метою усунення надмірної концентрації багатств та крайньої бідності; забезпечення представникам обох статей рівних можливостей для досягнення успіху; використання технологій на благо всього населення; використання відновлюваних джерел енергії [23].

Саме цей підхід покладено в основу Доктрини збалансованого розвитку «Україна 2030», головними принципами якої є розумне, збалансоване та всеохоплююче зростання [14]. Механізмами реалізації цієї стратегії визначено ефективну реалізацію та розвиток людського й соціального капіталу, суспільний договір, упровадження розумного врядування, структурну модернізацію національної економіки за мережевим принципом, стимулювання економічної активності, розвиток креативної економіки, фінансове забезпечення збалансованого розвитку та стійку інвестиційну безпеку.

Підтримуємо думки вищезазначених авторів щодо доцільності обрання концепцій «соціального громадянства», «ендогенного зростання» й людиноцентричності для забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки. Однак зауважимо, що будь-які перетворення неможливі без зміни культури, зокрема національної економічної ментальності. Англійський культуролог Е. Тайлор (1832–1917) визначив культуру як сукупність знань, мистецтв, моралі, права, звичаїв та інших особливостей, що притаманні людині як члену суспільства. Цих особливостей набувають у суспільстві, вони спрямовують його розвиток. Поняття «культура» із соціологічного погляду характеризує спосіб життя суспільства в цілому. Культурний розвиток людини є вирішальним чинником розвитку економічної, соціальної, політичної та духовної сфер суспільства. Культура – це історично розвинена система створених людиною матеріальних і духовних цінностей, соціокультурних норм, способів організації поведінки й спілкування.

Національна економічна ментальність відображає рівень національної соціально-економічної свідомості суспільства й окремих індивідів, сприйняття

ними суті господарської діяльності, ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб, що зумовлюють спонукальні мотиви до певної соціально-економічної активності. «Економічними» архетипами ментальності є економічна раціональність, раціональність ставлення до світу, прагматична мотивація, підприємливість, хазяйновитість, соціально-економічний індивідуалізм, готовність до різних видів ризику, відповідальність за свою долю, мотивація до праці як складова мотивації до життя, діяльна самосвідомість, прихильність певній діловій моралі тощо [7].

Майбутнє економічної культури залежить від свідомості й поведінки людей, від інституціональних умов: політичної стабільності суспільства; створення правових регуляторів, які гарантують захист різних форм власності, безпеку нових економічних структур; можливість вкладення капіталу; моральне оздоровлення населення. Трансформація негативних елементів економічної ментальності не відбувається одночасно, а інколи потребує доволі тривалого впливу. Однак, включення культурологічної складової до стратегій і програм всеосяжного розвитку національної економіки вважаємо обов'язковим.

Таким чином, всеосяжний розвиток відповідає сутності інклюзії, яка передбачає забезпечення високої зайнятості, підвищення продуктивності праці, скорочення нерівності й бідності, раціональне використання природних ресурсів, захист природного довкілля, зростання доходів та ВВП. Серед декількох методики оцінювання рівня інклюзивного розвитку найбільш вдалою, на думку фахівців, є методика розрахунку Індексу інклюзивного зростання й розвитку Всесвітнього економічного форуму. Майже всі показники, що оцінюють за цією методикою, відповідають задекларованим реформам у Стратегії сталого розвитку «Україна-2020». Однак, моніторинг і оцінювання реалізації Стратегії органи влади практично не здійснюють, а механізмів участі представників громадськості в моніторингу та оцінюванні її реалізації не передбачено. З метою досягнення визначених стратегічних цілей збалансованого всеосяжного розвитку вважаємо за доцільне застосування в межах інституціонального підходу концепцій «соціального громадянства», «ендогенного зростання», людиноцентричності та формування відповідної національної економічної ментальності.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі може бути виявлення прямого та опосередкованого зв'язку між цілями всеосяжного розвитку національної економіки й завданнями з корегування економічної ментальності.

Висновки до розділу 1

1. Розвинуто тлумачення змісту всеосяжного розвитку національної економіки, що відповідає сутності інклюзії, яка передбачає забезпечення високого рівня зайнятості, підвищення продуктивності праці, скорочення нерівності й бідності, раціональне використання природних ресурсів, захист природного довкілля, зростання доходів та ВВП. Відзначено, що результатом інклюзивного економічного зростання є соціально-економічний ефект – стійкий рівень добробуту суспільства завдяки його рівномірній участі у створенні національного доходу та можливості кожного члена суспільства задовольняти свої потреби зайнятості й безпечного людського розвитку.

2. Удосконалено модель всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає досягнення соціально-економічного ефекту розвитку національної економіки, – оптимальний рівень розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення за показниками ефективності (зростання й розвитку, інклюзивності, спадкоємності та стійкості розвитку). Всеосяжний розвиток, як нова модель економічного розвитку національної економіки, має враховувати об'єктивні закономірності динамічних процесів соціально-економічної системи, ґрунтуватись на виваженій оцінці рушійних сил (імперативів), параметрів, ресурсів, екзогенних та ендегенних факторів.

3. Розвинуто науково-практичний підхід до оцінювання рівня всеосяжного розвитку національної економіки, який базується на визначенні індексу інклюзивного зростання, що розраховують за такими індикаторами:

освіта та навички, основні послуги й інфраструктура, корупція та концентрація ренти, доступ до фінансового й кредитного ринків, створення активів та підприємництво, зайнятість і оплата праці, фіскальні платежі, – що надає змогу оцінити соціальну спрямованість розвитку національної економіки. Індикатори індексу інклюзивного зростання формують показники його ефективності (зростання й розвиток, інклюзивність, спадкоємність та стійкість розвитку).

Список використаних джерел до розділу 1

1. Адамик В., Лебідь Д. Інклюзивний розвиток України та міжнародне фінансове і технічне співробітництво з його активізації. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2018. № 1. С. 56–72.
2. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Наш Формат, 2016. 440 с.
3. Базиліук А. В., Жулин О. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5 (дата звернення: 16.01.2019).
4. Безчасний Л., Мельник В. Інноваційна модель економічного розвитку України. *Журнал європейської економіки*. 2003. № 3. С. 303–315.
5. Бирюков А. Инклюзивное развитие в контексте глобальных революций. *Экономические стратегии*. 2011. № 12. С. 80–81.
6. Бондаренко О. В. Сутність, історія та сучасність української та західноєвропейської економічної ментальності. Запоріжжя, 2005. 253 с.
7. Бучинська Т. В. Взаємозв'язок між інклюзивним розвитком економіки держави та формуванням універсальних компетентностей людини. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/58.pdf (дата звернення: 12.01.2019).

8. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 12.01.2019).

9. Вожжов А. П., Черемісінова Д. В. Передумови і перспективи «наздоганяючого» розвитку України. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2011. № 1 (52). С. 14–20.

10. Гальчинский А. Становление инвестиционной модели экономического роста Украины. *Економіка України*. 2004. № 6. С. 4–11.

11. Білорус О. Г., Мацейко Ю. М. Глобальна перспектива і сталий розвиток: системні маркетингові дослідження. Київ: МАУП, 2005. 492 с.

12. Гриценко А. А. Реконструктивний економічний розвиток – нова парадигма для України. *Реконструктивний економічний розвиток: основні напрями, ефективність і соціальна справедливість*: монографічний зб. / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, чл.-кор. НАН України А. А. Гриценка. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2016. 240 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/2.pdf> (дата звернення: 12.01.2019).

13. Гуроров А. О. Теоретико-методологічні засади інклюзивного розвитку національної економіки. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2018. № 11. С. 48–54.

14. Дем'янчук О. П. Стратегія національного розвитку: інституційний вимір. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2015. Т. 173. С. 17–21.

15. Джаман М. О. Теорія економіки регіонів. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 384 с.

16. Дзензелюк К. В. Концепція інклюзивного зростання в антикризовому управлінні економікою. URL: <https://conferencekneu.wordpress.com/2017/04/23/> (дата звернення: 12.01.2019).

17. Ємельяненко Л. М., Дзензелюк К. В. Проблеми та перспективи соціально орієнтованого інклюзивного розвитку в Україні. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84323538.pdf> (дата звернення: 12.01.2019).

18. Жаліло Я. А. Щодо інституційного підґрунтя ендогенізації економічного розвитку. *Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.*: матеріали

III Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2017. 758 с.

19. Жилінська О., Мельничук О., Антонюк Л., Гуменна О., Радчук А., Столярчук Я., Тарута С., Харламова Г., Чала Н., Шнирков О. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf> (дата звернення: 12.01.2019).

20. Індеси капітальних інвестицій за видами економічної діяльності / Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/iki_ed/iki_ed_u/arh_ikedvp_u.html (дата звернення: 12.01.2019).

21. Індеси промислової продукції в Україні у 2010–2016 роках / Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/pr/ipp/ipp_u/ipp_u14.htm (дата звернення: 12.01.2019).

22. Індеси сільськогосподарської продукції / Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/iosv_u.html (дата звернення: 12.01.2019).

23. Киреев С. І. Економічне зростання. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18789 (дата звернення: 12.01.2019).

24. Концепція державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007–2011 роки / наук. ред. д. е. н. І. В. Крючкова. Київ, 2007. URL: <http://iee.org.ua/ru/pub/p85> (дата звернення: 12.01.2019).

25. Криштоф Н. С. Трансформація економічної моделі розвитку як науково-практична проблема державного управління. *Державне управління: теорія та практика*. 2015. № 1. С. 4–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2015_1_3.

26. Міщук О. В. Теоретичні аспекти формування моделей економічного розвитку. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2013. Т. 18. Вип. 3/2. С. 135–138.

27. Національні та глобальні детермінанти економічного зростання України: наукова доповідь / за ред. д. е. н. І. М. Бобух. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2018. 390 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/299.pdf> (дата звернення: 12.01.2019).

28. Оголь Д. О. Економічне зростання: сутність, якість і стійкість. *Актуальні проблеми економіки. Економічна теорія та історія економічної думки*. 2015. № 2(164). С. 67–72.

29. Опалько В. В. Соціально-економічна нерівність і формування нової парадигми інклюзивного розвитку в Україні. *Причорноморські економічні студії. Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2019. Вип. 38-2. С. 63–69.

30. Перспективы развития мировой экономики: циклический подъем, структурные изменения. Аналитическое резюме Международного Валютного Фонда. Апрель 2018. URL: <https://www.imf.org/ru/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018.....> (дата обращения: 12.01.2019).

31. Піхняк Т. А., Віндіктова І. С., Кабаці Б. І. Сутність та типи економічного зростання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.10. С. 130–136.

32. Показатели достижения целей в области развития, сформулированных в Декларации тысячелетия. URL: <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Home.aspx> (дата обращения: 12.01.2019).

33. Праздников М. Индекс инклюзивного развития Украины. URL: https://biz.censor.net.ua/columns/3051027/indeks_inklyuzivnogo_razvitiya_ukrainy (дата обращения: 12.01.2019).

34. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10> (дата звернення: 12.01.2019).

35. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: проект Закону України від 07.08.2018 № 9015. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html (дата звернення: 12.01.2019).

36. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1 (51). С. 187–197.

37. Програма дій «Порядок денний на XXI століття»: ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Самміт «Планета Земля», 1992 р.): пер. з англ. 2-ге вид. Київ: Інтелсфера, 2000. 360 с.

38. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Указ Президента України № п0004100-10 від 02.06.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10/> (дата звернення: 12.01.2019).

39. Савва М. В. Експертний висновок про систему моніторингу та оцінки Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». URL: http://www.ukreval.org/imagesnews/2017-03-17-NEDeksp/Ekspertyza_Ukraina_2020_15.3.2017.pdf (дата звернення: 12.01.2019).

40. Сапун К. В., Селезньова Р. В. Концепція інклюзивного зростання в економіці. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса* / ред. кол. Хаджинов І. В. та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. Т. 1. С. 177–181. URL: jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/5489/5516 (дата звернення: 12.01.2019).

41. Сімків Л. Є. Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*. 2015. Вип. 2 (4). Ч. 1. С. 66–70.

42. Соціально-економічне становище України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2016/arh_2016_u.htm (дата звернення: 12.01.2019).

43. Степанюк Я. Економіка одного відсотка. URL: <https://politkrytyka.org/2017/05/12/ekonomika-odnogo-vidsotka/> (дата звернення: 12.01.2019).

44. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. Київ: ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.

45. Томарева-Патлахова В. В. Концептуальні основи удосконалення державної політики соціально-економічного розвитку регіонів України: дис. ... докт. екон. наук: 08.00.03. Запоріжжя, 2017. 494 с.
46. Федотова В. Г. Вестернизация. *Новая философская энциклопедия*: в 4 т. / пред. науч.-ред. совета В. С. Стёпин. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Мысль, 2010. 2816 с.
47. Федулова Л. Технологическое развитие экономики. *Економіка України*. 2006. № 5. С. 4–10. № 6. С. 4–11.
48. Федулова Л. І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку *Економіка: реалії часу*. 2016. № 3 (25). С. 56–65. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/n3.html> (дата звернення: 12.01.2019).
49. Червяков І. М. Економічний розвиток, економічне зростання і фактори, які стримують економічне зростання України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 6. С. 99–102.
50. Ali I., Son H. Defining and measuring inclusive growth: application to the Philippines. *ERD working paper series. Asian Development Bank*. 2007. № 98.
51. Economic development. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_development#cite_note-1 (date of request: 03.03.2019).
52. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm (дата звернення: 12.01.2019).
53. Framework of Inclusive Growth Indicators. New York: UN, 2012. URL: <http://www.adb.org/publications/framework-inclusivegrowth-indicators-2014-key-indicators-asia-andpacific> (date of request: 03.03.2019).
54. Inclusive Growth: Measurement and Determinants. Washington DC: IMF, 2013. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=40613.0> (date of request: 03.03.2019).
55. Landchovichina E., Lundstrom S., Garrido L. What is Inclusive Growth? *The World Bank*. 2009. 10 February. P. 16. URL: <http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/>

Resources/4689801218567884549/WhatIsInclusiveGrowth20081230.pdf (date of request: 03.03.2019).

56. O'Sullivan A., Sheffrin S. M. Economics: Principles in Action. Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 2003.

57. OECD Framework for Inclusive growth. Paris: OECD, 2014. URL: http://www.oecd.org/mcm/IG_MCM_ENG.pdf (date of request: 03.03.2019).

58. Ranieri R., Ramos R. A. Inclusive Growth: Building up a Concept. *Working Paper. 104*. Brazil: International Policy Centre for Inclusive Growth. Retrieved 13 January 2015.

59. Smart specialization. European Commission. 2017. URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/research-topic/smart-specialisation> (date of request: 03.03.2019).

60. The Global Competitiveness Report 2017–2018. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf> (date of request: 03.03.2019).

61. The Inclusive Growth and Development Report 2018. URL: www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf (date of request: 03.03.2019).

62. World Economic Forum. The Inclusive Development Index 2018. Summary and Data Highlights. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf (date of request: 03.03.2019).

63. World Economic Outlook: Cyclical Upswing, Structural Change. April 2018. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018> (date of request: 03.03.2019).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ВСЕОСЯЖНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1. Оцінка рівня всеосяжного розвитку національних економік країн світу

За даними МОП, за останні 30–40 років співвідношення темпів зростання міжнародної торгівлі й ВВП скоротилося вдвічі [12]. Населення миру до середини сторіччя, за даними відділу народонаселення ООН, зросте до 9,7 млрд. При цьому в багатьох розвинених країнах та країнах, що розвиваються, рівень народжуваності впав нижче за рівень відтворювання населення, за прогнозами, у майбутньому чисельність населення в цих країнах скоротиться [9].

Такі демографічні тенденції впливатимуть практично на всі аспекти соціально-економічного розвитку, включаючи виробництво й споживання, екологічну стійкість і доступ до охорони здоров'я, освіти, житла, санітарії, води, їжі та енергії. Вони також впливатимуть на зайнятість і соціальний захист, включаючи пенсії. Менш розвинені країни світу вже стикаються із серйозною проблемою зайнятості, а для розвинених країн прогнозують скорочення чисельності населення працездатного віку, зумовлене швидким його старінням.

Однак для економічного зростання національних економік, доходів домогосподарств і рівня життя важлива не стільки кількість працюючих людей, скільки продуктивність їх праці і те, як доходи перерозподіляються в суспільстві. Продуктивність важлива, оскільки вона є основним чинником, що стимулює зростання й рівень доходів, а рівень доходів дуже тісно пов'язаний з добробутом людей. На думку фахівців Всесвітнього економічного форуму,

зростання конкурентоспроможності означає зростання добробуту, а конкурентоспроможні економіки – це ті країни, які можуть забезпечити більш стійке й інклюзивне (всеосяжне) зростання, за якого всі в суспільстві одержать користь від його результатів [10].

З моменту презентації Всесвітнім економічним форумом Індексу інклюзивного зростання й розвитку виходить усе більше наукових публікацій вітчизняних і іноземних авторів, присвячених пошуку оптимальних моделей всеосяжного сталого економічного розвитку національних економік. Серед вітчизняних науковців, що ведуть пошуки в цьому напрямі, слід зазначити А. Базилюк, Т. Бучинську, А. Гуторова, О. Жулин, О. Зубчика, В. Опалько, О. Прогнімак, К. Сапуна, Р. Селезньову, Л. Федулову та ін. Однак певний дослідницький інтерес становить зіставлення досягнень розвинутих країн та країн, що розвиваються, за декількома сферами зростання, що передбачають економічний, технологічний, інноваційний і соціальний прогрес.

Стійке економічне зростання – найважливіша умова подолання бідності й основна рушійна сила людського розвитку. Його вплив є вирішальним для розвитку освіти, охорони здоров'я, покращення харчування й виживання населення. Важливість і політична значущість економічного зростання підтверджена Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р., в якій затверджено глобальні цілі сталого розвитку (ЦСР) до 2030 р. [2]. З метою оцінювання рівня всеосяжного розвитку національних економік країн світу міжнародні економічні та фінансові організації розробляють численні міжнародні рейтинги, найбільш інформативними з яких є Глобальний індекс конкурентоспроможності (ГІК), Глобальний інноваційний індекс (ГІІ) та Індекс інклюзивного розвитку (ІІР).

Всесвітній економічний форум у 2018 р. змінив методологію розрахунку щорічного Глобального рейтингу конкурентоспроможності (ГІК 4.0). Наразі методологія надає можливість оцінити національні економіки 140 країн за 98 індикаторами конкурентоспроможності, які згруповані в 12 груп – драйверів продуктивності, об'єднаних за чотирма напрямками: 1) створення сприятливих

умов: інституції, інфраструктура, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), макроекономічна стабільність; 2) ринки: продуктові ринки, ринок праці, фінансова система, ємність ринку; 3) людський капітал: здоров'я, кваліфікація; 4) інноваційне середовище: динаміка бізнесу; спроможність до інновацій. Значення кожного з індикаторів вимірюють за шкалою від 0 до 100 балів. Оцінка у 100 балів відповідає ідеальному стану національної економіки. Індикатори розраховують на основі статистичних даних та опитувань.

Нова методологія надає змогу більш повно врахувати вплив четвертої промислової революції на розвиток економік країн світу та сконцентрувати увагу на поширенні цифрових технологій, генеруванні ідей, підприємницькій культурі, інноваціях, відкритості й адаптивності, які раніше уряди не брали до уваги, розробляючи політичні рішення. Повідною ідеєю розробки й використання оновленої методології є необхідність системного підходу до підвищення конкурентоспроможності – висока продуктивність в одній сфері не може компенсувати слабку продуктивність в іншій. Отже, ГІК 4.0 – це компас для політиків і інших зацікавлених сторін, який вказує на те, що має значення для довгострокового зростання, а також він може інформувати про вибір політики, допомагати у формуванні економічних стратегій і відстежувати прогрес у часі.

Зміна методології не надає змоги напряду порівнювати позиції країн з минулорічними рейтингами, тому наш аналіз обмежений останніми двома роками. Сінгапур очолює рейтинг 2019 р. з результатом 84,8 з максимально можливих 100 балів (табл. 2.1). Порівняно з 2018 р. покращення показників розвитку економіки Сінгапуру відбулося за 10 з 12 драйверів продуктивності. Країна посідає перше місце за рівнем розвитку інфраструктури (95,4): перше місце за якістю інфраструктури доріг, ефективністю обслуговування морських портів і аеропортів. Також Сінгапур очолює рейтинги в компонентах охорони здоров'я (100 балів), ринку праці (81,2 бали) і фінансової системи (+2,0 пункти, 91,3 бали) та досягає майже ідеального показника за макроекономічною

стабільністю (+7,1 пункту, 99,7 бали). Друге місце в рейтингу за показником ефективності ринку (81,2 бали) зумовлено тим, що Сінгапур є найбільш відкритою економікою в світі. Країна посідає 2-ге місце (80,4 бали) за якістю державних установ, поступаючись лише Фінляндії. Але досягненню ідеального стану національною економікою Сінгапуру заважають недостатня свобода преси (12-те місце) та відсутність прихильності до стійкого розвитку (63,5 бали).

Таблиця 2.1

**Країни-лідери за показниками Глобального індексу
конкурентоспроможності за період 2018–2019 рр.**

2018 р.		2019 р.	
Ранг, країна	Значення (0–100)	Ранг, країна	Значення (0–100)
1. Сполучені Штати Америки	85,6	1. Сінгапур	84,8
2. Сінгапур	83,5	2. Сполучені Штати Америки	83,7
3. Німеччина	82,8	3. Гонконг	83,1
4. Швейцарія	82,6	4. Нідерланди	82,4
5. Японія	82,5	5. Швейцарія	82,3
6. Нідерланди	82,4	6. Японія	82,3
7. Гонконг	82,3	7. Німеччина	81,8
8. Велика Британія	82,0	8. Швеція	81,2
9. Швеція	81,7	9. Велика Британія	81,2
10. Данія	80,6	10. Данія	81,2
Довідково: 83. Україна	57,0	Довідково: 85. Україна	57,0

Джерело: складено за даними [6; 7].

Сполучені Штати Америки є однією з найбільших конкурентоспроможних економік світу, посідаючи друге місце. Країна є інноваційним центром, який має лідерські позиції за показником динамічності бізнесу та на другому місці за показником інноваційних можливостей. Однак, порівняно з 2018 р. внутрішня конкуренція на товарному ринку країни зменшилась на шість пунктів, а відкритість торгівлі знизилася більше ніж на чотири пункти.

Гонконг у 2019 р. піднявся на чотири позиції на третє місце й посідає перше місце за чотирма компонентами, що свідчить про найбільше зростання

серед макроекономічної стабільності (100 балів), а також очолює рейтинг за ринком продуктів (81,6 бали) і фінансовою системою (91,4 бали). Крім цього, Гонконг на третьому місці за компонентами інфраструктури (94,0 бали) та впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій (89,4 бали). Проте, найбільшою слабкістю економіки Гонконгу є обмежена спроможність до інновацій (63,4 бали) та ринок праці (75,8 бали) через відсутність захисту прав робітників.

Нідерланди покращили своє місце в рейтингу 2019 р. порівняно з минулим роком на дві позиції та випередили Німеччину, яка є найбільш конкурентоспроможною економікою Європи. При цьому кількість балів, набраних країною, залишилася незмінною – 82,4. Високі оцінки економіка Нідерландів отримала за показниками макроекономічної стабільності (100 балів), тривалості життя населення (94,2 бали), якості інфраструктури (94,3 бали), рівня кваліфікації робочої сили (84,6 бали), динамічності бізнесу (80,6 балів). Найнижчу оцінку (24-те місце) отримала спроможність економіки Нідерландів до впровадження ІКТ.

Швейцарія в рейтингу 2019 р. спустилася на одне місце, при цьому скорочення бальної оцінки рівня конкурентоспроможності країни становить лише 0,3 бали. Незважаючи на це, економіка країни отримала максимальну суму балів за макроекономічною стабільністю та тривалістю життя населення, майже ідеальну оцінку рівня розвитку інфраструктури (93,2 бали), її фінансовий ринок є найбільш розвинутим та стійким (89,7 балів). Країна має найкраще в світі професійне навчання, навчання на робочому місці та можливість працевлаштування випускників, що в поєднанні з ефективним функціонуванням ринку праці забезпечує найвищу в світі адаптивність талантів Швейцарії до викликів четвертої індустріальної революції. Однак, на думку розробників звіту [7], напрямами для поліпшення є ефективність продуктового ринку в розрізі високих торгових бар'єрів і складності тарифного режиму та динамізм бізнесу в розрізі відносної неприязні до підприємницького ризику й відносного небажання компаній приймати деструктивні ідеї.

Економіка Японії посідає третє місце в Східній Азії й Тихоокеанському регіоні та шосте місце в загальному рейтингу, на одну позицію гірше, ніж у 2018 р. Однак, незважаючи на невелике скорочення загального балу (0,2 бали), показники за 12 компонентами конкурентоспроможності країни майже не змінилися. Високі оцінки отримали тривалість життя населення (100 балів), макроекономічна стабільність (95 балів), інфраструктура (93 бали), ємність ринку (87 балів), впровадження ІКТ та фінансова система (86 балів). Усі інші детермінанти продуктивності економіки країни отримали оцінки не нижчі за 70 балів. Однак при цьому в кожній з категорій є аспекти, що знижують загальну продуктивність. Так, середня тривалість навчання робочої сили Японії є однією з найбільших у світі, а ринок праці характеризується недостатньою гнучкістю при наймі та звільненні, а також низьким рівнем залучення жінок: 76 жінок на кожні 100 чоловіків [7].

Через втрату одного балу в загальному підсумку Німеччина опустилася на чотири позиції та посіла сьоме місце в рейтингу 2019 р. Економіка країн втратила позиції за 53 зі 103 показників, що складають індекс, і лише 18 показників покращилися. Однак, як і раніше, Німеччина є кращим новатором у світі, при цьому економіці країни притаманний низький рівень упровадження ІКТ, а оптоволоконний широкосмуговий доступ до Інтернету має менше ніж 1% населення.

Швеція є четвертою серед найбільш конкурентоспроможних економік Європи та восьмою в загальному рейтингу. Вона має стабільну економіку (100 балів), високий рівень тривалості життя населення (97 балів), високий рівень упровадження ІКТ (88 балів), стійку фінансову систему (88 балів), розвинуту інфраструктуру та ефективну систему освіти (по 84 бали). Також у межах інноваційного середовища високо оцінюють інноваційний потенціал і бізнес-динамізм. Основними проблемами розвитку економіки Швеції фахівці вважають незначний розмір внутрішнього й експортного ринків та ринок праці.

Велика Британія посідає дев'яте місце в рейтингу 2019 р., що на одну позицію нижче, ніж минулого року. Як і для більшості країн – лідерів рейтингу,

найбільшими перевагами економіки країни є макроекономічна стабільність (100 балів), розвиток інфраструктури та фінансової системи (88,9 та 88,1 бали відповідно). Рівень кваліфікації робочої сили в країні достатньо високий (81,9 бали), але є потенціал для поліпшення можливостей працевлаштування випускників (62,3 бали), цифрових навичок робітників (65,6 бали), а також можливостей для їх навчання й перепідготовки (62,7 бали). У 2019 р. спостерігалось погіршення динамічності бізнесу та інноваційного потенціалу, а також різке падіння ефективності ринку, яка є найслабкішою категорією (64,6 бали) через зниження внутрішньої конкуренції й відкритості торгівлі. Якість державних установ у 2019 р. оцінено менш позитивно (74,4 бали), а рівень упровадження ІКТ, незважаючи на зростання, залишається низьким за стандартами ОЕСР: країна посідає 31-ше місце в світі і лише 16-те в Європі, набравши 73,0 бали, що на 20 і 15 балів нижче, ніж у Кореї й Швеції відповідно.

На десятому місці другий рік поспіль перебуває Данія, яка покращила свої показники за 10 з 12 компонентів оцінки, при цьому розвиток її фінансової системи та інституцій був найбільш істотним. Для економіки країни характерні висока макроекономічна стабільність (100 балів), широке впровадження ІКТ (82,3 бали), високий рівень кваліфікації робітників (85,7 бали) та надійний ринок праці (78,2 бали). Проте, Данія запроваджує більш жорсткі правила найму іноземної робочої сили (45 балів) і визначення розміру заробітної плати (55,9 бали). Також витрати на НДДКР було скорочено.

Середній бал Глобального індексу конкурентоспроможності за всіма країнами, економіки яких оцінювали, дорівнює 60,7. Тобто глобальний розрив між ідеальною й середньою оцінкою конкурентоспроможності становить майже 40 балів. За всіма 12 компонентами виявлено також істотний розрив. Лише за двома показниками – охорона здоров'я та макроекономічна стабільність – він становить менше ніж 30 пунктів у всьому світі. Країни з розвиненою економікою працюють краще, ніж решта, але в цілому вони все ще відстають від ідеального стану на 30 пунктів, а за рівнем інноваційних можливостей їх

середній розрив перевищує 40 балів. Сінгапур, який має кращий результат у цілому, все ще відстає від ідеального на 15 пунктів.

За всіма компонентами, крім трьох, навіть для найбільш розвинутих економік є можливості для вдосконалення – 20 балів за показниками ринку продуктів. Цей компонент також є єдиним, в якому показники впали з минулого року (на 0,6 пункти), що свідчить про зростання напруженості в міжнародній торгівлі: торгові бар'єри зменшують обсяги ринків, до яких країни можуть мати доступ.

Загалом глобальна конкурентоспроможність зросла на 1,3 пункти протягом 2019 р., переважно завдяки збільшенню обсягів упровадження ІКТ. Це говорить про те, що для більшості структурних реформ, спрямованих на підвищення продуктивності, потрібні роки, щоб отримати відчутні результати. Незважаючи на загальну позитивну динаміку, за минулий рік 41 економіка стала менш конкурентоспроможною, зокрема п'ять країн G7: Сполучені Штати, Японія, Німеччина, Велика Британія та Канада.

Фахівці Міжнародного економічного форуму оцінили конкурентоспроможність економіки України у 2018 і 2019 рр. у 57 балів, що є нижчим за середній результат (60,7 балів) за всіма країнами, які оцінювали. При цьому позиція нашої країни в рейтингу 2019 р. погіршилась (85-те місце проти 83-го у 2018 р.). За першим напрямом оцінювання («створення сприятливих умов») усі компоненти (драйвери продуктивності) зросли, при цьому макроекономічна стабільність та розвиток інституцій – найбільшою мірою (на 2,0 та 1,6 бали відповідно). Показник тривалості життя населення скоротився на 6,6 бали, показник рівня кваліфікації робочої сили збільшився на 1,0 бал. Характеристики продуктового ринку та ринку праці покращилися, а рівень розвитку й стабільності фінансової системи став гіршим. Динамізм бізнесу та спроможність до інновацій трохи покращилися. Тобто конкурентна позиція України залишається не рівноважною, однак, на думку фахівців компанії «CASE Україна», драйвером зростання вітчизняної економіки можуть бути інновації [1].

Четверта індустріальна революція змінює рушійні сили зростання й конкурентоспроможності, тому покладатися виключно на ефективність і скорочення витрат для досягнення економічного успіху вже недоцільно. Економіка, яка може швидко впроваджувати нові ідеї, методи або продукти, матиме в найближчому майбутньому перевагу. Саме тому використання інноваційних можливостей може прискорити зростання й розвиток для будь-якої економіки.

Інновації підвищують економічну продуктивність тільки тоді, коли вони досягають бажаних ринків і мають комерційний успіх. На процес створення інновацій впливає багато чинників зовнішнього внутрішнього економічного середовища. Будь-який чинник, відсутній в інноваційному середовищі, може завадити генерації нових ідей або перетворенню їх на життєздатні комерційні продукти.

Результати оцінювання конкурентоспроможності економік країн світу показують, що країни з більш сприятливим інноваційним середовищем реалізують більш широкий спектр заходів для досягнення успіху. Зазвичай країни з високим доходом досягають вищих показників, ніж країни з низьким доходом, за кожним з п'яти елементів, що становлять детермінанти динамізму бізнесу й спроможності до інновацій. Проте, вони все ще далекі від ідеальної оцінки за всіма компонентами, і для всіх економік є потенціал для подальшого розвитку.

Успішність країн світу у сфері розробки й упровадження інновацій оцінюють під час складання Глобального інноваційного індексу (ГІІ), укладачами якого є Всесвітня організація інтелектуальної власності (WIPO), Корнельський університет, Європейський інститут управління бізнесом (INSEAD) та партнери. ГІІ формується на основі 80 показників, об'єднаних у сім груп, по 129 країнах. Підсумковий рейтинг розраховують як середнє двох субіндексів – ресурсів інновацій (інститути, людський капітал і наука, інфраструктура, розвиток внутрішнього ринку і бізнесу) та результатів інновацій (прогрес технологій і економіки знань, розвиток креативної

діяльності). Коефіцієнт ефективності інновацій визначають як відношення двох субіндексів, відображаючи таким чином агреговану результативність інноваційної діяльності за умов певного інноваційного потенціалу.

У 2019 р. перше місце в рейтингу інноваційності національних економік посіла Швейцарія, яка утримує лідерство в цій сфері з 2011 р. завдяки обсягам патентування та виробництва високотехнологічної продукції. Швеція посідає друге місце, за нею йдуть Сполучені Штати, Нідерланди та Велика Британія (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Найбільш інноваційні країни світу за період 2018–2019 рр.,
(100 = найбільш інноваційні)**

2018 р.		2019 р.	
Ранг, країна	Бальна оцінка	Ранг, країна	Бальна оцінка
1. Швейцарія	68,40	1. Швейцарія	67,24
2. Нідерланди	63,32	2. Швеція	63,65
3. Швеція	63,08	3. Сполучені Штати Америки	61,73
4. Велика Британія	60,13	4. Нідерланди	61,44
5. Сінгапур	59,83	5. Велика Британія	61,30
6. Сполучені Штати Америки	59,81	6. Фінляндія	59,83
7. Фінляндія	59,63	7. Данія	58,44
8. Данія	58,39	8. Сінгапур	58,37
9. Німеччина	58,03	9. Німеччина	58,19
10. Ірландія	57,19	10. Ізраїль	57,43
Довідково: 43. Україна	38,52	Довідково: 47. Україна	37,40

Джерело: складено автором за даними [4].

Крім рейтингу найбільш інноваційних економік світу, індекс виділяє регіональних лідерів у сфері інновацій: США, Чилі, Швейцарія, Індія, Південна Африка, Ізраїль і Сінгапур, а також кращі показники за групами доходів: Швейцарія, Китай, В'єтнам і Руанда. Китай – єдина економіка із середнім рівнем доходу в топ-30 – продовжує підвищувати свій індекс, рухаючись з 17-ї позиції у 2018 р. на 14-ту. Країна має лідерські позиції за патентами, промисловими зразками й товарними знаками за походженням, а також експортом високотехнологічних і креативних товарів та кількістю провідних науково-технічних кластерів (18 із 100). Незважаючи на уповільнення світової

економіки, незначне зростання продуктивності та торгову напруженість у відносинах між США й Китаєм, перспективи для інновацій, на думку укладачів звіту [4], є у всьому світі, особливо в Азії.

Індія є лідером з інновацій у Центральній і Південній Азії. У 2019 р. країна покращила своє становище в рейтингу ГП на п'ять позицій та посіла 52-ге місце, при цьому у 2015 р. вона була на 81-му місці. Країна також незмінно входить до числа кращих у світі за рушійними чинниками інновацій: експорт послуг ІКТ, чисельність випускників у сфері науки й техніки, валове накопичення капіталу (частка інвестицій у масштабах усієї економіки) та експорт творчих товарів.

За останні роки інвестиції в інновації збільшилися в усьому світі, тоді як використання інтелектуальної власності досягло рекордних значень у 2017 і 2018 рр. Однак політична нестабільність і конфлікти заважають створенню й упровадженню інновацій у деяких частинах світу. Країни з найнижчим рейтингом у 2019 р. – Нігер, Бурунді та Ємен.

Інноваційність української економіки у 2019 р. оцінено укладачам ГП у 37,4 балу, що відповідає 47-му місцю в рейтингу. У 2018 р. з результатом 38,52 балу Україна посідала 43-тє місце, а у 2017 р. – 50-тє з результатом 37,6 балу. У 2019 р. порівняно з попереднім роком скорочення зазнали такі складові індексу: людський капітал (2,3 балу), інфраструктура (2,1 балу), знання й технологічні результати (2,1 балу), креативні результати (3,0 бали).

Основні висновки ГП у 2019 р. полягають у такому:

– країни із середнім рівнем доходу, особливо в Азії, усе більше сприяють глобальним дослідженням, розробкам та міжнародним патентним ставкам через Міжнародну патентну систему WIPO;

– державні витрати на НДДКР, особливо в деяких країнах з високим рівнем доходу, зростають повільно або не змінюються взагалі, що викликає певну стурбованість з огляду на те, що державне фінансування фундаментальних досліджень і розробок відіграє провідну роль у процесах створення інновацій;

– посилення протекціонізму приводить до уповільнення зростання продуктивності інновацій та їх поширення;

– інноваційні ресурси й результати, як і раніше, зосереджені в небагатьох країнах, при цьому деякі з них досягають більшого з меншими витратами;

– більшість провідних науково-технічних кластерів розміщені в США, Китаї й Німеччині, однак Бразилія, Індія, Іран, Російська Федерація та Туреччина також включені до списку 100 кращих [4].

Отже, Глобальний інноваційний індекс ранжує економіки за їх інноваційним потенціалом і продуктивністю, а також виділяє економіки, які більш успішні в перетворенні інвестицій на інновації. Тобто сфера оцінювання для цього індексу є доволі вузькою. Глобальний індекс конкурентоспроможності вимірює понад 100 окремих показників, однак, на думку розробників, також не в змозі охопити такі сфери суспільного життя, як відповідність освітніх послуг викликами четвертої індустріальної революції, питання охорони навколишнього середовища, що відіграють усе більш важливу роль у визначенні економічного успіху в майбутньому.

Найбільш оптимальним з погляду оцінювання всеосяжного розвитку економіки є Індекс інклюзивного розвитку (ІІР), який було представлено на 48-му Всесвітньому економічному форумі в Давосі в січні 2018 р. Індекс враховує 12 різних показників розвитку країни, що становлять три групи:

1) показники зростання й розвитку: ВВП на душу населення (дол. США), зайнятість (%), продуктивність праці (дол. США), очікувана тривалість здорового життя (роки);

2) показники інклюзивності: медіанний дохід домогосподарств (дол. США за день), коефіцієнт Джині (розшарування суспільства за доходами, від 0 до 100), рівень бідності (%);

3) показники наслідування поколінь та сталості розвитку: скориговані чисті заощадження (% від валового національного доходу), інтенсивність парникового забруднення на одиницю ВВП (кг/дол. США), державний борг (% від ВВП), коефіцієнт демографічного навантаження (%) [11].

Важливою особливістю методики є поділ та ранжування показників розвитку за двома групами: серед розвинутих країн і країн, що розвиваються. Норвегія є країною з найбільш розвинутою економікою та посідає друге місце в одному з трьох основних компонентів індексу (наслідування поколінь та сталого розвитку) і третє місце в кожному з двох інших (зростання й розвиток та інклюзія). Серед безперечних лідерів найбільш численними є малі європейські економіки, при цьому Австралія є єдиною несередньоевропейською економікою в десятці лідерів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Країни-лідери за Індексом інклюзивного розвитку 2018 р.

в групах розвинутих країн і країн, що розвиваються

з доходами населення вище від середнього рівня

(найвища оцінка – 7,0)

Ранг	Розвинуті країни	Бали	Зміни за п'ять років, %	Ранг	Країни, що розвиваються	Бали	Зміни за п'ять років, %
1	Норвегія	6,08	-0,77	1	Литва	4,86	+4,90
2	Ісландія	6,07	+12,58	2	Угорщина	4,74	+8,10
3	Люксембург	6,07	+0,15	3	Азербайджан	4,69	-2,07
4	Швейцарія	6,05	+1,92	4	Латвія	4,67	+8,60
5	Данія	5,81	+4,76	5	Польща	4,61	+3,39
6	Швеція	5,76	+0,48	6	Панама	4,54	+4,80
7	Нідерланди	5,61	+0,43	7	Хорватія	4,48	+2,89
8	Ірландія	5,44	+9,28	8	Уругвай	4,46	+1,65
9	Австралія	5,36	+0,46	9	Чилі	4,44	+1,76
10	Австрія	5,35	-0,17	10	Румунія	4,43	+4,21
Довідково:				49	Україна	3,42	-6,80

У рейтингу країн з економікою, що розвивається, до першої десятки входять шість європейських країн: Литва, Угорщина, Латвія, Польща, Хорватія та Румунія. Ці економіки особливо добре справляються із завданнями зростання й розвитку, підвищення середнього рівня життя, зниження нерівності в добробуті, одержуючи вигоду від членства в ЄС та інтеграції. Серед країн Латинської Америки високі показники інклюзивного розвитку мають Панама, Уругвай та Чилі – країни з найбільшими економіками в регіоні. Також серед країн-лідерів на третьому місці рейтингу – Азербайджан.

Показники в країнах BRICS (групи найбільших за площею та населенням країн, що розвиваються) неоднозначні: Російська Федерація (19) випереджає Китай (26), Бразилію (37), Індію (62) і Південну Африку (69). Хоча Китай посідає перше місце серед країн з економікою, що розвивається, за темпами зростання ВВП на душу населення (6,8%) і продуктивності праці (6,7%) з 2012 р., його загальна оцінка знижується через низькі показники інтеграції. Туреччина (16), Мексика (24), Індонезія (36) і Філіппіни належать до країн, які демонструють потенціал щодо наслідування поколінь та сталого розвитку, але не досягли прогресу в таких показниках інтеграції, як нерівність доходів і багатства. Найменш інклюзивними економіками є Єгипет, Зімбабве, Малаві, Лесото та Мозамбік [8]. Україна у 2018 р. в рейтингу інклюзивного розвитку посіла 49-те місце, що зумовлено низькими оцінками за напрямками «Корупція та концентрація ренти», «Створення активів та підприємництво», «Доступ до фінансової системи та інвестиційна бізнес-активність».

Загалом протягом останніх п'яти років показники ІР покращали 66 зі 103 країн, що свідчить про докладання певних зусиль політиками для розширення соціально-економічного прогресу. Однак така тенденція характерна здебільшого для країн з доходами населення вище від середнього, тоді як країни з низьким доходом ще більше відстали, а у 28 країн показники ІР знизилися попри збільшення ВВП на душу населення.

Нерівність у доходах зростає або залишилася на колишньому рівні в 20 з 29 країн з розвинутою економікою, а рівень бідності збільшився в 17. У більшості країн з економікою, що розвивається, спостерігається зниження рівня бідності, хоча абсолютний рівень нерівності населення залишається значно вищим, ніж у країнах з розвинутою економікою. Щодо наслідування поколінь та сталого розвитку тенденція незадовільна: в 56 з 74 країн з економікою, що розвивається, спостерігається спад, що зумовлено фіскальним і демографічним тиском, а також зниженням скоректованих чистих заощаджень.

Більш детальний аналіз даних показує, що ВВП на душу населення досить слабо корелює з показниками ІР, відмінними від продуктивності праці

й очікуваної тривалості здорового життя, а також рівня бідності в країнах з розвиненою економікою (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Зіставлення успішності країн з розвинутою економікою
за індексами конкурентоспроможності, інноваційного
та інклюзивного розвитку у 2018 р.**

Глобальний індекс конкурентоспроможності		Глобальний інноваційний індекс		Індекс інклюзивного розвитку	
Ранг	Країна	Ранг	Країна	Ранг	Країна
1	Сполучені Штати Америки	1	Швейцарія	1	Норвегія
2	Сінгапур	2	Нідерланди	2	Ісландія
3	Німеччина	3	Швеція	3	Люксембург
4	Швейцарія	4	Велика Британія	4	Швейцарія
5	Японія	5	Сінгапур	5	Данія
6	Нідерланди	6	Сполучені Штати Америки	6	Швеція
7	Гонконг	7	Фінляндія	7	Нідерланди
8	Велика Британія	8	Данія	8	Ірландія
9	Швеція	9	Німеччина	9	Австралія
10	Данія	10	Ірландія	10	Австрія

Джерело: складено автором з використанням [3; 6; 8].

Так, лідер рейтингу за рівнем конкурентоспроможності економіки – Сполучені Штати Америки – на шостій позиції в рейтингу інноваційності та на 23-й позиції в рейтингу інклюзивного розвитку. Натомість Норвегія, яка лідирує за рівнем інклюзії, є лише 19-ю в рейтингу інноваційності та 16-ю в рейтингу конкурентоспроможності. У всіх країнах з розвиненою економікою, за винятком трьох, протягом цього періоду спостерігалось зростання ВВП, але тільки в десяти наголошено на явному прогресі в досягненні рівня інтеграції ІПР. Це дає змогу зробити висновок, що значне зростання ВВП саме по собі не може слугувати підставою для забезпечення всеосяжного соціально-економічного прогресу та повсюдного підвищення рівня життя.

Така сама закономірність простежуються й для країн, що розвиваються (табл. 2.5).

**Зіставлення успішності країн з економікою, що розвивається,
та доходами населення вище від середнього рівня, за індексами
конкурентоспроможності, інноваційного та інклюзивного розвитку
у 2018 р.**

Глобальний індекс конкурентоспроможності		Глобальний інноваційний індекс		Індекс інклюзивного розвитку	
Ранг	Країна	Ранг	Країна	Ранг	Країна
1(13)	Тайвань, Китай	1(17)	Китай	1	Литва
2(15)	Корейська республіка	2(35)	Малайзія	2	Угорщина
3(25)	Малайзія	3(37)	Болгарія	3	Азербайджан
4(27)	Об'єднані Арабські Емірати	4(41)	Хорватія	4	Латвія
5(28)	Китай	5(44)	Таїланд	5	Польща
6(29)	Чехія	6(46)	Російська Федерація	6	Панама
7(30)	Катар	7(49)	Румунія	7	Хорватія
8(32)	Естонія	8(50)	Туреччина	8	Уругвай
9(33)	Чилі	9(52)	Чорногорія	9	Чилі
10(37)	Португалія	10(54)	Коста-Ріка	10	Румунія
Довідково:					
83	Україна	43	Україна	49	Україна

Джерело: складено автором з використанням [3; 6; 8].

З 30 країн у двох верхніх квінтилях показників зростання ВВП за останні п'ять років тільки шість показали однаково добрі результати за більшістю показників інклюзії, тоді як 13 виявилися не кращими за посередні, а 11 зареєстрували відверто погані показники. Українська економіка в 2018 р. була на 49-му місці в загальному рейтингу інклюзивного розвитку, при цьому її позиція за рівнем конкурентоспроможності була 83-ю, а рівень інноваційності відповідав 43-й позиції в загальному рейтингу та першій позиції в рейтингу країн з економікою, що розвивається.

Отже, зростання ВВП є необхідною, але не достатньою умовою для досягнення широкого прогресу в забезпеченні гідного рівня життя населення, а значить, не варто чекати, що вище зростання стане панацеєю від соціальних розчарувань. На думку фахівців МЕФ, всеосяжний економічний прогрес корелює з високим рівнем міжособистісної довіри: країни, в яких респонденти опитувань згодні з тим, що «більшості людей можна довіряти», мають гарні

показники інклюзивного зростання й розвитку. Це свідчить про необхідність більш орієнтованого на людину підходу до стратегічного планування розвитку національних економік. Проте, деякі азійські економіки демонструють, що можна підтримувати високий рівень довіри за умови досягнення лише середнього рівня інклюзії.

Таким чином, незважаючи на те, що нова методологія розрахунку Глобального індексу конкурентоспроможності національних економік надає можливість більш повно врахувати вплив четвертої промислової революції на розвиток економік країн світу та сконцентрувати увагу на поширенні цифрових технологій, генеруванні ідей, підприємницькій культурі, інноваціях, відкритості та адаптивності, вона не в змозі охопити такі сфери суспільного життя, як відповідність освітніх послуг викликами четвертої індустріальної революції, питання охорони навколишнього середовища, що відіграють усе більш важливу роль у досягненні соціально-економічного успіху.

Зростання показників ВВП на душу населення досить слабо корелює з показниками інклюзивного розвитку, відмінними від продуктивності праці й очікуваної тривалості здорового життя, а також рівня бідності навіть у країнах з розвиненою економікою, а отже, не може слугувати підставою для забезпечення всеосяжного соціально-економічного прогресу й повсюдного підвищення рівня життя. За висновками розробників Індексу інклюзивного зростання й розвитку, всеосяжний економічний прогрес корелює з високим рівнем міжособистісної довіри, що свідчить про необхідність запровадження підходу до стратегічного планування розвитку національних економік, який є більш орієнтованим на людину.

2.2. Аналіз всеосяжного соціально-економічного розвитку України

Протягом декількох останніх десятиріч у наукових колах склалась однастайна думка про необхідність забезпечення всеосяжного розвитку

національних економік країн світу, що включає показники не тільки зростання обсягів виробництва, але й соціального розвитку, екологічної та фінансової безпеки. Ініціатива Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) щодо розробки методики визначення Індексу інклюзивного зростання й розвитку (ІІЗР) надала можливість створити дієвий інструментарій для політиків та зацікавлених сторін у сфері стратегічного планування стійкого економічного зростання, яке тісно взаємопов'язано із соціальним прогресом країн. Запропонований набір національних ключових показників ефективності створює умови для якісного періодичного відстеження динаміки їх змін і розробки плану дій щодо забезпечення неперервного всеосяжного зростання.

Методика та результати розрахунку Індексу інклюзивного зростання та розвитку, запропонованого фахівцями ВЕФ, викликали значний інтерес науковців. Склад індикаторів, аналіз та інтерпретація опублікованих результатів розрахунку індексу є предметом досліджень таких вітчизняних і іноземних авторів, як: В. Адамик, А. Базиліук, І. Бобух, О. Жулин, Д. Лебідь, О. Прогнімак, Р. Раньєрі, Р. Рамос, Л. Федулова, С. Щегель та ін. Дослідниці А. Базиліук і О. Жулин запропонували власний підхід до визначення індексу інклюзивного розвитку. Зіставлення результатів, отриманих під час застосування різних методик, на наш погляд, надасть можливість більш повного аналізу показників усеосяжного соціально-економічного розвитку національної економіки.

Як зазначають автори – розробники методики розрахунку ІІЗР, головним завданням визначення порівняльної структури та ключових показників ефективності є стимулювання обговорення урядом і приватним сектором політичних пріоритетів та конкретних дій у напрямі забезпечення всеосяжного зростання [14]. Методика розрахунку ІІЗР передбачає виокремлення семи сфер (рівнів) соціально-економічної політики, які ґрунтовно аналізують: освіта та навички, основні послуги й інфраструктура, корупція та концентрація ренти, доступ до фінансового й кредитного ринків, створення активів і

підприємництво, зайнятість та оплата праці, фіскальні платежі. Опубліковані ВЕФ у 2017 та 2018 рр. рейтинги країн за ПЗР було побудовано на основі статистичних даних низки міжнародних організацій та результатів вивчення суспільної думки за період 2012–2017 рр.

В умовах постійної автоматизації виробничого процесу й швидких технологічних змін, які дозволяють віддалено виконувати багато функцій, створення сприятливих умов для доступу до отримання нових навичок та постійного їх удосконалення є важливим завданням суспільства. Показники доступності освіти враховують середню тривалість навчання, обсяги зарахування учнів (студентів, слухачів) до закладів початкової, базової, професійної й вищої освіти, доступність якісних освітніх послуг та гендерну пропорційність в освіті. Показники якості освітньої системи оцінюють рівень знань учнів середніх шкіл, співвідношення учнів і вчителів, доступ до Інтернету в школах, рівень державних витрат на освіту, легкість пошуку кваліфікованих співробітників національними компаніями, якість професійної освіти. Показники освітнього капіталу містять інформацію про початкові й середні рівні успішності, базові навички читання й математики, співвідношення соціально-економічного статусу навчальних закладів.

За даними звіту ВЕФ, за досліджуваний період Україна отримала високі бальні оцінки інституціональних показників у сфері «Освіта та навички», а саме: доступність освіти – 5,68 балу, якість – 6,10 балу, освітній капітал – 6,46 балу, загальна (середня) оцінка – 5,86 балу при максимально можливому значенні у сім балів [16].

Підґрунтям рівних економічних можливостей є загальна доступність основних послуг та інфраструктури, що передбачає оцінювання якості всієї інфраструктури й внутрішньої транспортної мережі, інвестицій у транспортну інфраструктуру у відсотках до ВВП, загального доступу до електричної мережі, нерівності в доступі до електричної мережі, частки міського населення, що мешкає в хрущобах, наявності житла без базових зручностей, доступності інформаційних і комунікаційних технологій, вимірювання сприйняття якості й

доступності медичних послуг, обсягу витрат на охорону здоров'я за власний кошт, гендерної нерівності в отриманні медичних послуг, доступу до поліпшеної питної води й санітарії, недоїдання, концентрації твердих частин у повітрі, жорсткості екологічних норм, надійності поліцейських служб.

За цим напрямом соціально-економічної політики Україна отримала вищі за середні й високі оцінки: основні послуги та цифрова інфраструктура – 4,34 балу, медичні послуги та інфраструктура – 5,15 балу, загальна оцінка – 4,75 балу при максимально можливому значенні у сім балів [16].

Корупція негативно впливає на підприємництво, інвестиції, створення робочих місць і купівельну спроможність. З огляду на те, що її наслідки відчують здебільшого пересічні громадяни, це створює перешкоди для інклюзивного соціального-економічного зростання. Ця група політичних і інституціональних показників визначає рівень ділової й політичної етики та концентрацію доходів від використання виробничих ресурсів. Оцінка ділової й політичної етики передбачає визначення рівня незалежності суддівської системи від впливу уряду, індивідів, фірм; рівня поширення незаконного привласнення державних коштів; нерегулярності сплати податків; етичної поведінки фірм; суспільної довіри до політиків; рівня хабарництва під час отримання державних замовлень і ліцензій.

Невиправдана концентрація багатства й ринкової влади та високі бар'єри для входження до ринку перешкоджають підприємницькій ініціативі, пригнічують економічне зростання та знижують рівень життя. Цей підрівень включає показники, що вимірюють сприйняття ступеня домінування на ринку, інтенсивність місцевої конкуренції, нормативний захист посадових осіб, ефективність антимонопольної політики, а також концентрацію власності на землю й активів банківського сектору. Переважну кількість показників, що становлять рівень «Корупція та концентрація ренти», фахівці ВЕФ отримують у результаті вивчення суспільної думки.

За звітними даними, Україна отримала протягом досліджуваного періоду незадовільні оцінки за напрямом «Корупція та концентрація ренти», а саме:

ділова і політична етика – 2,76 балу, концентрація ренти – 2,87 балу, загальна оцінка – 2,81 балу при максимально можливому значенні у сім балів [16].

Рівень доступу до фінансового та кредитного ринків є потужним чинником інклюзивного зростання, оскільки забезпечує сприятливі умови для заощаджень, отримання коштів для розвитку бізнесу, зростання інвестицій домогосподарств в освіту й охорону здоров'я, страхування від несприятливих подій. Розширення можливостей для інвестиційного розвитку підприємств впливає на рівень зайнятості й заробітної плати, підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, формування їх виробничого капіталу. Підрівнями цієї групи показників є доступ до фінансової системи та інвестиційна бізнес-активність. Доступ до фінансової системи передбачає оцінювання ступеня перешкоджання вартості фінансових послуг діловій активності; гендерної нерівності в доступі до фінансових засобів; частки громадян, що мають банківський рахунок; легкості отримання кредитів підприємствами.

Оцінка інвестиційної бізнес-активності передбачає визначення: можливості підприємств щодо залучення коштів шляхом випуску цінних паперів; наявності венчурного капіталу; поширення торговельних та товарних кредитів; частки загальних приватних інвестиційних зобов'язань у галузях енергетики, телекомунікацій, транспорту, водопостачання й водовідведення; рейтингу перших публічних продажів акцій акціонерними товариствами, крім фінансових корпорацій та нерухомості; коефіцієнта обігу акцій; загальної емісії корпоративних облігацій; витрат підприємств на дослідження й розробки; валових витрат підприємств на поповнення основних засобів за рахунок приватних інвестицій.

Протягом досліджуваного періоду часу доступ до фінансового ринку в Україні за розрахунками ВЕФ отримав задовільну оцінку (3,41 балу). При цьому інвестиційна бізнес-активність відповідала незадовільному рівню – 2,02 балу, що зумовило незадовільну загальну оцінку цього напряму соціально-економічної політики – 2,71 балу із семи максимально можливих [16].

Наступний напрям «Створення активів та підприємництво» характеризує, якою мірою соціально-економічна політика держави сприяє накопиченню активів і розвитку підприємництва, та передбачає оцінювання показників за двома підрівнями: ведення малого бізнесу й управління активами домогосподарств. Перший підрівень включає такі показники: кількість зареєстрованих протягом року малих підприємств на 1000 працюючих, ступінь схильності до підприємницького ризику, кількість заявок на отримання патентів на 1 млн населення, тривалість відкриття власної справи в календарних днях, вартість реєстрації нового бізнесу у відсотках до ВНД на одну особу, тривалість та середня вартість процедури банкрутства, витрати на послуги адвокатів, тривалість операцій з підготовки податкової документації та сплати податків (годин на рік). Другий підрівень становлять: показники ступеня захищеності прав власності в балах від 1 до 7; відсоток населення, що має власне житло; частка дорослого населення, що має непогашений кредит на придання житла; невідповідність цін на житло й доходів громадян; отримання домогосподарствами дивідендів, їхня участь у прибутках компаній; відношення активів пенсійних фондів до ВВП.

За цим напрямом соціально-економічної політики протягом досліджуваного періоду Україна отримала задовільну (середню) оцінку – 3,29 бали із семи можливих. При цьому ведення малого бізнесу є більш ефективним (3,86 балу), ніж управління активами домогосподарств, яке отримало незадовільну оцінку – 2,74 бали [16].

Напрямок «Зайнятість та оплата праці» визначає, наскільки ефективно в країні створюють нові робочі місця та забезпечують гідні умови праці, а також наскільки щільним є взаємозв'язок між зростанням продуктивності праці і її оплатою. Підрівнями цього напрямку є «Продуктивна зайнятість» та «Компенсація заробітної плати». Продуктивну зайнятість оцінюють за показниками відношення жіночої праці до чоловічої, рівня безробіття, рівня безробіття серед молоді, рівня неформальної зайнятості, рівня тіньової зайнятості, здатності країни утримувати таланти, ступеня соціальної

мобільності, жорсткості правил звільнення та застосування тимчасових контрактів, середньорічної кількості відпрацьованих одним працівником годин, частки тимчасово зайнятих, рівня неповної зайнятості, рівня державних витрат на забезпечення зайнятості у відсотках до ВВП.

Підрівень «Компенсація заробітної плати» становлять такі показники: частка робітників, які отримують погодинну оплату, що є меншою за дві третини середньої заробітної плати; відношення доходів жінок до доходів чоловіків; частка робітників домогосподарств, прожитковий рівень яких становить менше ніж 2 дол.; взаємозв'язок заробітної плати та продуктивності праці в балах від 1 до 7; відношення мінімальної заробітної плати до середньої; частка робітників, що є членами профспілок; кількість робітників, охоплених одним або декількома колективними договорами, у відсотках до загальної чисельності зайнятих; відносини між працедавцями та робітниками в балах; порушення прав на свободу об'єднань, колективних переговорів, страйків; середній показник охоплення дітей у віці молодше трьох років формальним доглядом; вартість перебування дитини в дошкільних навчальних закладах у відсотках до середньої заробітної плати; тривалість оплачуваної відпустки по вагітності й пологах.

Протягом досліджуваного періоду часу напрям соціально-економічної політики «Зайнятість і оплата праці» в Україні за розрахунками ВЕФ отримав вищу за середню оцінку (4,78 бали). При цьому показники підрівня «Компенсація заробітної плати» були оцінені більш високо (5,03 бали), ніж показники підрівня «Продуктивна зайнятість» (4,52 бали) [16].

Ще один напрям соціально-економічної політики – «Фіскальні платежі» – передбачає аналіз та оцінювання спроможності податкової системи країни компенсувати нерівність в отриманні доходів, частки податкового тягара на працю, капітал і споживання, ступеня участі державної системи соціального захисту в боротьбі зі злиднями, вразливістю та маргіналізацією.

Оподаткування є важливим джерелом доходів для фінансування програм соціального захисту та усунення нерівності. При цьому розмір податків не

повинен послаблювати стимули до роботи, заощаджень та інвестицій. Підрівень аналізу «Податкова система» включає показники, що вимірюють: сукупні податкові надходження; прогресивність оподаткування; нарахування на фонд оплати праці; частку непрямих податків у відсотках до загального обсягу податкових надходжень; частку податків на майно, фінансові операції, операції з капіталом, податку на нерухомість, дарування та спадок у відсотках до ВВП.

Систему соціального захисту становлять політика й програми, спрямовані на зниження ризику безробіття, неповної зайнятості або низької заробітної плати в результаті невідповідних навичок або неефективності ринку праці. Програми соціального страхування призначені для пом'якшення ризиків втрати здоров'я, інвалідності, виробничих травм і старості, програми соціальної допомоги й соціального забезпечення – для забезпечення грошових переказів найуразливішим верствам населення, які не мають інших засобів адекватної підтримки. Цей підрівень включає показники, які в порівнянні оцінюють: ефективність уряду щодо скорочення бідності й нерівності; загальні витрати на соціальну сферу у відсотках до ВВП; обсяги, адекватність і прогресивність державних пенсій; обсяги і адекватність допомоги по безробіттю; обсяги медичного страхування.

Протягом 2012–2017 рр. соціально-економічна політика України у сфері фіскальних платежів отримала середню оцінку (3,84 балу) за розрахунками ВЕФ. При цьому підрівень «Податкова система» є менш ефективним (3,06 балу), ніж «Соціальний захист» (4,62 балу) [16].

Таким чином, за оцінками фахівців ВЕФ, з 15 досліджуваних підрівнів соціально-економічної політики України протягом 2012–2016 рр. найбільш ефективними є освітній капітал, якість і доступність освіти, медичні послуги та інфраструктура, найменш ефективними – інвестиційна бізнес-активність, управління активами домогосподарств, ділова та політична етика, концентрація ренти (рис. 2.1).

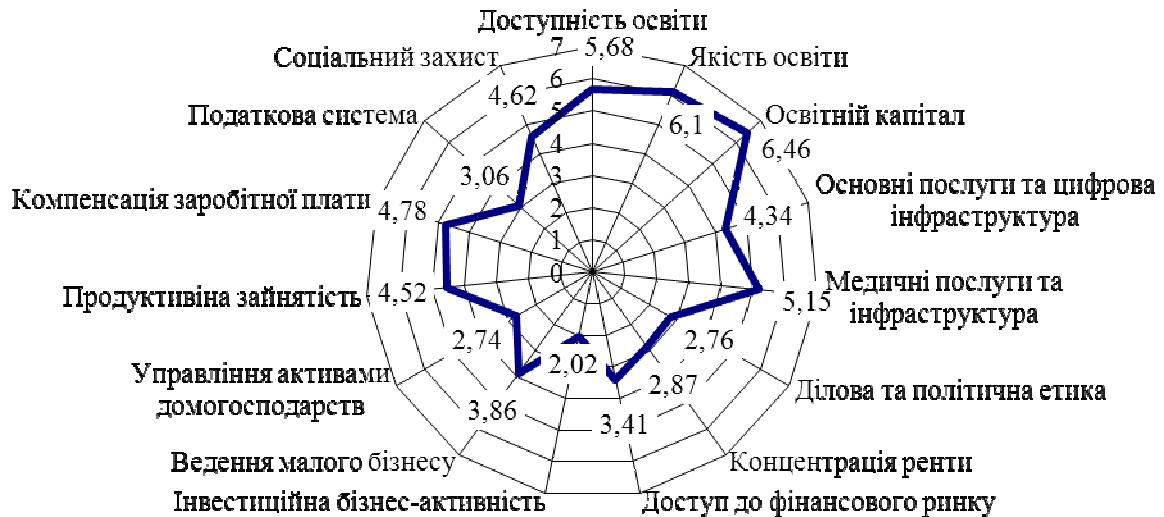

Рис. 2.1. Оцінка ефективності складових соціально-економічної політики України протягом 2012–2016 рр. за розрахунками фахівців ВЕФ

Джерело: складено автором з використанням [16]; оцінка в балах від 1 до 7.

Для розрахунку ПЗР, відповідно до методики ВЕФ, використовують 12 ключових показників ефективності національних економік, що об'єднані в три групи: зростання і розвиток, інклюзивність, спадкоємність поколінь і стійкість розвитку. Валовий внутрішній продукт на душу населення – це валовий внутрішній продукт за ціною покупця, тобто сума валової доданої вартості всіх виробників-резидентів національної економіки плюс будь-які податки на продукти й мінус будь-які субсидії, не включені до вартості продуктів, розділений на середньорічну чисельність населення країни. Джерелом інформації слугують дані звіту Всесвітнього банку «Індикатори світового розвитку». Продуктивність праці розраховують як відношення ВВП до показника загальної зайнятості в країні. При цьому ВВП переводять у постійні ціни в доларах США 1990 р. з використанням показників паритету купівельної спроможності (ПКС). Джерелом інформації слугують дані звіту Всесвітнього банку «Показники світового розвитку».

Очікувана тривалість здорового життя являє собою середню кількість років, які людина може прожити «з повним здоров'ям», беручи до уваги роки, які вона прожила з неповним здоров'ям через хвороби та/або травми. Джерелом інформації слугує «База даних глобального тягаря захворювань» Інституту вимірювання та оцінювання здоров'я (Вашингтон, США). Джерелами інформації для визначення показника зайнятості в країні є звіт Всесвітнього банку «Індикатори світового розвитку» та база даних про ринок праці Міжнародної організації праці (МОП).

Розшарування суспільства за доходами, або коефіцієнт Джині, вимірює відхилення чинного розподілу в економіці чистих доходів між фізичними особами або домашніми господарствами від абсолютно рівного розподілу. Індекс Джині, що дорівнює нулю, є ідеальною рівністю, а індекс, що дорівнює 100, означає ідеальну нерівність. П'ятирічна тенденція заснована на абсолютній різниці показників розподілу чистого доходу за останні п'ять років. Джерелом інформації слугують дані Стандартизованої світової бази даних про нерівність доходів (SWIID). Для країн з розвиненою економікою відносно бідність за доходами визначають як відсоток населення, яке отримує менше ніж чверть медіального чистого доходу. Для країн з низьким і середнім рівнем доходу її визначають як відсоток населення, що живе менше ніж на 3,10 дол. США на день за міжнародними цінами 2012 р. П'ятирічна тенденція заснована на абсолютній різниці в рівнях бідності за досліджуваний період часу. Джерелами інформації звіти Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та Всесвітнього банку.

Індикатор розшарування суспільства за розподілом багатства (коефіцієнт Джині за багатством), що дорівнює нулю, означає повну рівність, а такий, що дорівнює одиниці, – повну нерівність. Джерелом інформації є дані Глобального звіту про добробут Дослідницького інституту Credit Suisse. Середній дохід – це медіана щоденних доходів (витрат) на душу населення в доларах США за ПКС. Дані узяті з національних репрезентативних обстежень домашніх господарств, які проводять національні статистичні управління, та отримані від державних

статистичних управлінь і відділень Групи Всесвітнього банку. Тенденція зростання медіанних доходів є загальним зростанням за період, який у більшості випадків охоплює 5-річний період.

Скореговані чисті заощадження дорівнюють чистим національним заощадженням плюс витрати на освіту й мінус виснаження енергії, корисних копалин і лісів, а також збиток від викидів твердих часток. Завдяки врахуванню ступеня використання основного й природного капіталу цей показник краще вимірює дохід, доступний для споживання та інвестицій у майбутньому. Джерелом інформації є звіт Всесвітнього банку «Індикатори світового розвитку». Парникова інтенсивність ВВП відображає, скільки кілограмів вуглекислого газу виділяється в повітря під час виробництва ВВП на один долар США. Міжнародні дані про викиди вуглекислого газу від споживання енергії включають викиди, пов'язані із споживанням нафти, природного газу й вугілля, а також від спалювання природного газу. Джерелами інформації є Історична статистика Управління енергетичної інформації США (EIA), Індикатори світового розвитку Всесвітнього банку, Портал даних проекту «Shift».

Державний борг складається з усіх зобов'язань, які вимагають сплати відсотків і/або основної суми боржником кредитору на дату або декілька дат у майбутньому. Це включає боргові зобов'язання у формі спеціальних прав запозичення, валюту й депозити, боргові цінні папери, позики, страхування, пенсії, стандартизовані схеми гарантій та іншу кредиторську заборгованість. Джерелом інформації є база даних «Перспективи розвитку світової економіки». Коефіцієнт демографічного навантаження визначається як співвідношення утриманців (людей молодших за 15 або старших за 64 роки) до працездатного населення (у віці 15–64 років), у відсотках на 100 осіб працездатного віку. Джерелом інформації слугує звіт Всесвітнього банку «Показники світового розвитку» [15].

Отже, за розрахунками фахівців ВЕФ, індекс інклюзивного зростання й розвитку України за період 2012–2016 рр. дорівнював 3,67 балу при максимальному значенні сім. Протягом 2013–2017 рр. цей показник зменшився

на 0,25 пункти і становив 3,42 бали (табл. 2.6). Серед індикаторів, значення яких зменшилось або погіршилося, слід зазначити такі: продуктивність праці, зайнятість населення, коефіцієнт Джині за доходами, рівень бідності, середній дохід на день, державний борг, коефіцієнт демографічного навантаження. Тобто сім з дванадцяти індикаторів мали негативну динаміку. Такі результати свідчать про незадовільний стан процесів всеосяжного соціально-економічного розвитку України, що ілюструє погіршення позиції країни в рейтингу інклюзивного зростання, опублікованого в 2018 р. (49-те місце з 74 країн проти 47-го місця в минулому році). На думку керівника представництва «Logitech» в Україні та країнах СНД М. Празднікова, позиція України в зазначеному рейтингу була б гіршою, якби при розрахунку ПЗР враховували обсяги тіньової економіки [4].

Таблиця 2.6

**Динаміка ключових індикаторів соціально-економічної ефективності
національної економіки України протягом 2011–2017 рр.**

Ключові показники ефективності	Індикатори	Роки		Темп зростання, %
		2012–2016	2013–2017	
Зростання і розвиток	ВВП на душу населення (долари США у постійних величинах)	2 824,0	2 906,0	+82
	Продуктивність праці на одного працівника (долари США)	17 157,0	15 845,0	-1312
	Очікувана тривалість здорового життя (роки)	64,1	64,1	0
	Зайнятість населення (відсотки)	55,0	53,9	-1,1
Інклюзивність	Коефіцієнт Джині – розшарування суспільства за доходами (від 0 до 100)	25,5	26,3	+0,8
	Рівень бідності (відсотки)	0,1	0,5	+0,4
	Коефіцієнт Джині – розшарування суспільства за розподілом багатства (від 0 до 100)	91,7	90,1	-1,6
	Середній дохід (долари США на день за ПКС у постійних величинах)	11,4	10,2	-1,2
Спадкоємність поколінь і стійкість розвитку	Скоректовані чисті заощадження (відсотки від ВВД)	-0,5	1,0	+1,5
	Парникова інтенсивність ВВП (кілограми викидів CO ₂ на долар)	347,0	347,0	0
	Державний борг (відсотки від ВВП)	80,1	81,2	+1,1
	Коефіцієнт демографічного навантаження (відсотки)	43,3	45,8	+2,5
Індекс інклюзивного зростання й розвитку		3,67	3,42	-0,25

Джерело: складено автором на основі [16; 17].

Вітчизняні науковці А. Базилюк та О. Жулин запропонували розраховувати індекс інклюзивного розвитку двома методами:

1. Методом розрахунку індексу інклюзивного зростання (ІІГ) через відношення ВВП до індексів основних макроекономічних показників.

2. Методом розрахунку інтегрального показника рівня доступу до можливостей і результатів праці.

Запропонована методика надає змогу комплексно оцінити вплив усіх соціально-економічних факторів та сконцентрувати увагу на тих показниках, які гальмують або стимулюють інклюзивний розвиток у країні. Розрахунок індексу інклюзивного зростання (ІІГ) здійснюють за формулою:

$$ІІГ = \frac{І_{ВВП}}{І_{ІБ} \times І_{Б} \times І_{БФ}}, \quad (2.1)$$

де $І_{ВВП}$ – індекс зростання ВВП;

$І_{ІБ}$ – індекс поглиблення бідності;

$І_{Б}$ – індекс недоотриманого ВВП через безробіття;

$І_{БФ}$ – індекс боргового фінансування економіки.

Індекс поглиблення бідності визначають за формулами:

$$І_{ІБ} = \frac{Б_{Гпоточ}}{Б_{Гбаз}}, \quad (2.2)$$

$$Б_{Г} = \frac{М_{Б} - Д_{Б}}{М_{Б}}, \quad (2.3)$$

де $Б_{Гпоточ}$ і $Б_{Гбаз}$ – показники глибини бідності в поточному й базовому періодах;

$М_{Б}$ – визначена межа бідності (за нормативами ООН);

$Д_{Б}$ – середні доходи бідного населення на 1 особу.

Індекс недоотриманого ВВП через безробіття визначають за формулами:

$$I_B = \frac{ВВП_{розрах}}{ВВП_{факт}}, \quad (2.4)$$

$$ВВП_{розрах} = ПП \times Ч_{безр} + ВВП_{факт}, \quad (2.5)$$

де $ВВП_{факт}$ і $ВВП_{розрах}$ – фактичний і розрахунковий валовий внутрішній продукт;

ПП – продуктивність праці;

$Ч_{безр}$ – чисельність безробітного населення.

Індекс боргового фінансування економіки визначають за формулою:

$$I_{БФ} = \frac{I_{ПС}}{I_{ВВП}}, \quad (2.6)$$

де $I_{ПС}$ – індекс проміжного споживання;

$I_{ВВП}$ – індекс ВВП у відсотках до 2010 р. [3, с. 24].

Межа бідності за нормативами ООН – це витрати особи нижче від 5,05 дол. США в гривневому еквіваленті відповідно до паритету купівельної спроможності, розрахованого Світовим банком (межа, визначена на рівні 5,05 дол. США, коригується Світовим банком раз на 10 років відповідно до інфляції долара США) [1]. Для визначення межі бідності в гривнях необхідно 5,05 дол. США помножити на середньорічний курс долара у відповідний рік досліджуваного періоду. Одним з основних монетарних критеріїв бідності, відповідно до «Методики комплексної оцінки бідності» [1], є абсолютний критерій за доходами нижче від законодавчо встановленого прожиткового мінімуму. Отже, для отримання показника «середні доходи бідного населення в гривнях на 1 особу на день» необхідно середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну

особу в місяць) розділити на 30 днів. Вихідні дані та результати розрахунку індексу поглиблення бідності в Україні протягом 2012–2017 рр. з використанням формул (2.2) і (2.3) наведено в табл. 2.7. Таким чином, індекс поглиблення бідності в 2017 р. збільшився в чотири рази порівняно з 2012 р.

Таблиця 2.7

**Вихідні дані та результати розрахунку індексу поглиблення бідності
в Україні протягом 2012–2017 рр.**

Показники	Роки						
	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Визначена межа бідності (за нормативами ООН), дол. США на 1 особу на день	5,05	5,05	5,05	5,05	5,05	5,05	5,05
Середньорічний курс дол. США, грн	7,94	8,08	8,12	11,56	21,36	25,44	26,44
Визначена межа бідності (за нормативами ООН), грн на 1 особу на день	40,10	40,80	41,01	58,38	107,87	128,47	133,52
Середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць), грн	843,2	1042,4	1113,7	1176,0	1227,3	1388,1	1603,7
Середні доходи бідного населення, грн на 1 особу на день	28,11	34,75	37,12	39,20	40,91	46,27	53,46
Глибина бідності	0,30	0,15	0,09	0,33	0,62	0,64	0,60
Індекс поглиблення бідності	-	0,50	0,32	1,10	2,08	2,14	2,01

Джерело: складено автором на основі [2; 7]; розраховано автором.

Продуктивність праці була розрахована як відношення фактичного ВВП до чисельності зайнятих у віці 15–70 років. Вихідні дані та результати розрахунку індексу недоотриманого ВВП через безробіття в Україні протягом 2012–2017 рр. з використанням формул (2.4) і (2.5) наведено в табл. 2.8. Таким чином, індекс недоотриманого ВВП через безробіття в Україні протягом досліджуваного періоду мав позитивну динаміку та збільшився з 8% у 2012 р. до 11% у 2017 р.

**Вихідні дані та результати розрахунку індексу недоотриманого ВВП
через безробіття в Україні протягом 2012–2017 рр.**

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Фактичний ВВП, млн грн	1 404 669	1 465 198	1 586 915	1 988 544	2 385 367	2 983 882
Чисельність зайнятих у віці 15–70 років, тис. осіб	19 261,4	19 314,2	18 073,3	16 443,2	16 276,9	16 156,4
Продуктивність праці, млн грн на 1 тис. осіб	72,9	75,9	87,8	120,9	146,5	184,7
Чисельність безробітного населення у віці 15–70 років, тис. осіб	1 589,8	1 510,4	1 847,6	1 654,7	1 678,2	1 698,0
Розрахунковий ВВП, млн грн	1 520 565	1 579 779	1 749 142	2 188 654	2 631 306	3 297 481
Індекс недоотриманого ВВП через безробіття	1,08	1,08	1,10	1,10	1,10	1,11

Джерело: складено автором на основі [5; 11]; розраховано автором.

Проміжне споживання – це витрати на товари та послуги (сировину, паливо, електроенергію, поточний ремонт, послуги транспорту тощо), які були використані статистичними одиницями для виробничих потреб. Індекс проміжного споживання є відношенням відповідних витрат до загального випуску товарів та послуг. Вихідні дані та результати розрахунку індексу боргового фінансування економіки України протягом 2012–2017 рр. з використанням формули (2.6) наведено в табл. 2.9. Таким чином, індекс боргового фінансування економіки за досліджуваний період збільшився на 7 пунктів.

Використовуючи результати розрахунків (табл. 2.6–2.9) та формулу (2.1), визначено, що індекс інклюзивного зростання національної економіки за періоди 2012–2016 та 2013–2017 рр., розрахований на основі співвідношення основних макроекономічних показників, мав негативну динаміку, при цьому його скорочення за період 2013–2017 рр. було більш суттєвим, ніж за період 2012–2016 рр.

Таблиця 2.9

Вихідні дані та результати розрахунку індексу боргового фінансування економіки України протягом 2012–2017 рр.

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Проміжне споживання, млн грн	1 888 496	1 853 194	1 971 308	2 499 854	3 035 066	3 735 836
Випуск (в основних цінах), млн грн	3 150 653	3 189 558	3 354 027	4 189 241	5 058 294	6 255 397
Індекс проміжного споживання, ч. од. до випуску	0,60	0,58	0,59	0,60	0,60	0,60
Індекс ВВП, ч. од. до 2010 року	1,06	1,06	0,99	0,89	0,91	0,94
Індекс боргового фінансування економіки	0,57	0,55	0,59	0,67	0,66	0,64

Джерело: складено автором на основі [5; 9]; розраховано автором.

При цьому найбільших негативних змін зазнав індекс поглиблення бідності: протягом 2012–2016 рр. відбулося зростання показника на 1,64 пункту, а протягом 2013–2017 рр. – на 1,96 пункту (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Вихідні дані та результати розрахунку індексу інклюзивного зростання на основі співвідношення основних макроекономічних показників національної економіки України протягом 2012–2017 рр.

Показники	Роки						Абсолютне відхилення	
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2016 р. / 2012 р.	2017 р. / 2013 р.
Індекс ВВП, ч. од. до 2010 р.	1,06	1,06	0,99	0,89	0,91	0,94	-0,15	-0,12
Індекс поглиблення бідності	0,50	0,32	1,10	2,08	2,14	2,01	+1,64	+1,69
Індекс недоотриманого ВВП через безробіття	1,08	1,08	1,10	1,10	1,10	1,11	+0,02	+0,03
Індекс боргового фінансування економіки	0,57	0,55	0,59	0,67	0,66	0,64	+0,09	+0,09
Індекс інклюзивного зростання	3,44	5,58	1,39	0,58	0,59	0,66	-2,85	-4,92

Джерело: складено та розраховано автором.

Індекси боргового фінансування економіки та недоотримання ВВП через безробіття також зросли. Індекс ВВП скоротився на 0,15 та 0,12 пункту відповідно. Тобто всі розраховані показники мали тенденцію до погіршення.

Розрахунок індексу інклюзивного розвитку шляхом визначення індексів доступу до можливостей і результатів праці, за методикою А. Базилук та О. Жулин, здійснюють за формулою:

$$IIG = \frac{I_D + I_R}{2}, \quad (2.7)$$

де I_D – індекс доступу до можливостей;

I_R – індекс доступу до результатів праці.

Індекс доступу до можливостей та індекс доступу до результатів праці автори методики запропонували розраховувати як інтегральні показники, які включають основні економічні, соціальні, екологічні й гуманістичні індикатори розвитку за формулами:

$$I_D = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n I_j \times v_j \quad (2.8)$$

та

$$I_R = \frac{1}{n} \sum I_j \times v_j, \quad (2.9)$$

де v – ваговий коефіцієнт певного індикатора, $0 \leq v \leq 1$.

Якщо показник X_j є стимулятором, тобто його найбільше значення є кращим, то нормативне значення I_D або I_R має розраховуватись за формулою:

$$I_j = \frac{X_j + X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}}. \quad (2.10)$$

Якщо показник X_j є дестимулятором, тобто його найменше значення є кращим, то нормативне значення має розраховуватись за формулою:

$$I_j = 1 - \frac{X_j + X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}}, \quad (2.11)$$

де $X_{\min}$ – мінімальне значення j -го показника;

$X_{\max}$ – максимальне значення j -го показника [3, с. 25].

Як індикатори доступу до можливостей ми обрали такі показники: частку студентів закладів вищої освіти в загальній чисельності населення, частку витрат на освіту в загальному обсязі ВВП, кількість місць у санаторно-курортних установах на 1000 населення, частку витрат на охорону здоров'я в загальному обсязі ВВП, кількість книг і журналів на 1000 населення, кількість театрів, музеїв, бібліотек на 1000 населення, кількість осіб, які виїхали за кордон як туристи на 1000 населення (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

**Вихідні дані для розрахунку індексів доступу до можливостей
та результатів праці протягом 2012–2017 рр. ***

Показники	Ваг. коэф.	Роки					
		2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8
Індикатори доступу до можливостей							
Кількість студентів ЗВО, у % до загальної чисельності населення	0,12	4,78	4,51	3,94	3,76	3,73	3,64
Витрати на освіту, у % до ВВП	0,20	0,91	0,90	0,80	0,88	0,81	0,72
Кількість місць у санаторно-курортних установах на 1000 населення	0,05	13,37	13,12	9,25	8,97	8,28	7,85
Витрати на охорону здоров'я, у % до ВВП	0,25	3,13	3,34	3,46	3,75	3,65	3,66
Кількість книг і журналів на 1000 жителів	0,15	0,64	0,64	0,58	0,53	0,56	0,58
Кількість театрів, музеїв, бібліотек на 1000 жителів	0,12	0,44	0,44	0,41	0,42	0,42	0,41
Кількість осіб, які виїхали за кордон як туристи на 1000 осіб	0,11	43,09	55,38	48,69	38,60	48,49	54,11
Всього	1,0						
Індикатори доступу до результатів праці							
Витрати домашніх господарств (відсотків до підсумку), зокрема:		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Продовження табл. 2.11

1	2	3	4	5	6	7	8
продукти харчування та безалкогольні напої	0,25	37,1	38,1	38,4	39,4	39,6	41,3
одяг і взуття	0,20	5,7	5,3	5,3	5,0	5,1	5,0
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	0,10	12,7	12,7	12,3	12,8	12,0	10,8
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	0,10	4,1	4,1	4,1	4,1	3,9	4,0
охорона здоров'я	0,20	4,6	4,7	4,9	5,6	5,5	5,5
відпочинок і культура	0,05	4,1	4,1	4,3	3,9	3,9	3,8
освіта	0,10	1,3	1,3	1,1	1,3	1,2	1,1
Всього	1,0						

Джерело: складено автором на основі [6; 8; 10; 12; 13].

Як індикатори доступу до результатів праці ми обрали найбільш суттєві статті витрат домогосподарств. Вагові коефіцієнти встановлено на основі експертних оцінок з урахуванням важливості певного індикатора для задоволення потреб домогосподарств в доступі до можливостей та результатів праці. Серед обраних індикаторів дестимулятором, на наш погляд, є лише витрати на продукти харчування, оскільки зростання їх відносної частки в загальній сумі витрат свідчить про зубожіння домогосподарств. Тому для розрахунку нормативного значення цього показника ми використовували формулу (2.11). Результати розрахунку індексу інклюзивного зростання на основі доступу до можливостей та результатів праці наведено в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Результати розрахунку індексу інклюзивного зростання на основі доступу до можливостей та результатів праці протягом 2012–2017 рр.

Показники	Роки						Абсолютне відхилення	
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2016 р. / 2012 р.	2017 р. / 2013 р.
Індекс доступу до можливостей	1,01	1,21	1,06	0,91	1,06	1,14	+0,05	-0,07
Індекс доступу до результатів праці	-0,44	-0,47	-0,47	-0,47	-0,49	-0,30	-0,05	+0,17
Індекс інклюзивного зростання	0,29	0,37	0,30	0,22	0,29	0,42	+0,00	+0,05

Джерело: розраховано автором.

Отримані результати свідчать про те, що індекс інклюзивного зростання за доступом до можливостей і результатів праці майже не змінився за періоди 2012–2016 та 2013–2017 рр. і є набагато меншим за індекс, розрахований на основі макроекономічних показників, навіть за умов його суттєвого зменшення у 2015–2017 рр.

Проведений аналіз показників всеосяжного зростання соціально-економічного розвитку України, наведених у звітах ВЕФ та розрахованих за методикою А. Базилюк та О. Жулин, свідчить, що протягом 2012–2017 рр. відбувалося їх скорочення. За оцінками фахівців ВЕФ, негативних змін зазнали продуктивність праці, зайнятість населення, коефіцієнт Джині за доходами, рівень бідності, середній дохід на день, державний борг, коефіцієнт демографічного навантаження.

Проведені розрахунки свідчать про зменшення індексу інклюзивного зростання національної економіки за періоди 2012–2016 та 2013–2017 рр., розрахованого на основі співвідношення основних макроекономічних показників, при цьому його скорочення за період 2013–2017 рр. було більш суттєвим, ніж за період 2012–2016 рр. Найбільших негативних змін зазнав індекс поглиблення бідності. Індекс інклюзивного зростання за доступом до можливостей і результатів праці майже не змінився за досліджуваний період. Однак його абсолютні значення є набагато нижчими за значення індексу, визначеного на основі співвідношення макроекономічних показників. Тобто можна визнати соціальну спрямованість розвитку національної економіки України як дуже низьку.

2.3. Особливості створення імперативів всеосяжного розвитку національної економіки

Економічний розвиток національної економіки України сьогодні тяжіє до нової моделі, зокрема всеосяжного розвитку. Економічні перетворення в контексті всеосяжності (інклюзивності) пов'язані з об'єктивними закономірними

процесами еволюції соціально-економічної системи під впливом рушійних сил (імперативів), джерел фінансування, ресурсів національної економіки, екзогенних й ендогенних факторів, що на них впливають. Для фундаментального реформування національної економіки на основі нової моделі всеосяжного розвитку варто окремо оцінювати дію імперативів та впровадження їх у всі ланки господарського механізму. Первинне поняття «імператив» (від лат. *imperativus*) означає владний, обов'язковість, настійна вимога, безумовне веління, наказ. Згідно з філософським трактуванням І. Канта, імператив – загальний моральний припис [19]. Філософ поділяє його на гіпотетичний і категоричний, де перший вимагає наявності умов, а другий – безумовний принцип поведінки.

В основі інклюзивного розвитку лежать, насамперед, економічні та соціальні імперативи: соціальні і територіальні відмінності, науково-технічний прогрес і суспільний поділ праці. Вони включені у процеси економічного розвитку та зростання, соціального навантаження на природне середовище, безпечного людського розвитку, реляційні процеси соціально-економічних трансформацій національної економіки. Ключовою рисою досягнення всеосяжного розвитку через його імперативи є дотримання принципу конвергенції, тобто досягнення зближення, згуртованості.

Проблему формування імперативів у системі економічного розвитку суспільства та національної економіки на різних стадіях її трансформації досліджували як українські, так і зарубіжні вчені, науковці і практики, зокрема: В. Геєць, В. Гриценко, О. Дорош, О. Іншакова, І. Кант, М. Ковальчук, С. Мочерний, В. Павлов, В. Ростоу, Дж. Сакс, Я. Столярчук, Ю. Туниця, Л. Федулова, А. Чухно, Й. Шумпетер та ін. Нова стратегія економічного розвитку України на основі моделі всеосяжного розвитку має враховувати передумови та особливості створення імперативів всеосяжного розвитку та їх детермінант для кількісного оцінювання розвитку національної економіки, які спричинені глибокими якісними перетвореннями у всіх сферах суспільного життя.

Відповідно до концептуальних засадах всеосяжного економічного розвитку, модель якого ґрунтується на одержанні соціоекономічного ефекту за рахунок стійкого рівня добробуту суспільства, яке рівнозначно бере участь у створенні національного доходу, та зворотного для кожного члена суспільства результату в можливості задоволення своїх потреб, зайнятості та безпечного людського розвитку, мають бути закладені імперативи всеосяжного розвитку.

Природа імперативу у площині філософії розуміється вченими як правила, які виражаються у формі дозволів, заборон, приписів, уподобань тощо [8]. Також імператив формулюють як принцип беззаперечного обов'язку та базується на глибоких морально-етичних переконаннях людини, внаслідок чого формалізована моральна чи етична суспільна норма стає максимально ефективною [4]. Отже, імператив з точки зору розвитку суспільних відносин відображає беззаперечний до виконання принцип, правила у певній системі, що впливає на ефективність її існування та функціонування її елементів.

Відповідно до загально філософського змісту завдяки формуванню та дії імперативів відбувається регулювання відносин у суспільстві та їх поступальний розвиток. Ключовою особливістю дії імперативу системи, особливо соціально-економічної, є його здатність до власної якісної зміни та впливу на інші імперативні норми, що формують стадії розвитку системи. Імператив відмінний від детермінанти або показника. Показник відображає кількісні характеристики, за допомогою якого можна виміряти розмір системи чи її елементів (наприклад, національної економіки за її станом соціально-економічного стану).

За визначених обставин та в певний проміжок часу імператив здатен досягти максимального рівня своєї ефективності. Ефективність окремого імперативу досягається у процесі взаємодії з іншими імперативами (нормами) під впливом зовнішніх до системи факторів. Так, на кожному наступному етапі розвитку системи поступово зростає дисбаланс між чинною імперативною нормою і зміненім у процесі суспільного розвитку середовищем. Внаслідок цього відбувається якісна зміна попереднього змісту імперативу, враховуючи нові вимоги середовища, для забезпечення ефективної взаємодії у суспільстві.

Такий життєвий цикл імперативів має «спіральний» характер розвитку. Імперативні норми постійно адаптуються до суспільних змін; процес набуває характеру неперервного нарощування нових, удосконалених правил економічної та неекономічної взаємодії індивідів на основі тих імперативів, що вже завершили свій цикл. При цьому на кожному новому витку спіралі форма окремого імперативу може ускладнюватися; однак у їх сукупності ймовірні трансформації іншого характеру: одні втрачатимуть свою актуальність, натомість інші – її набуватимуть [5, с. 224] (рис. 2.2).

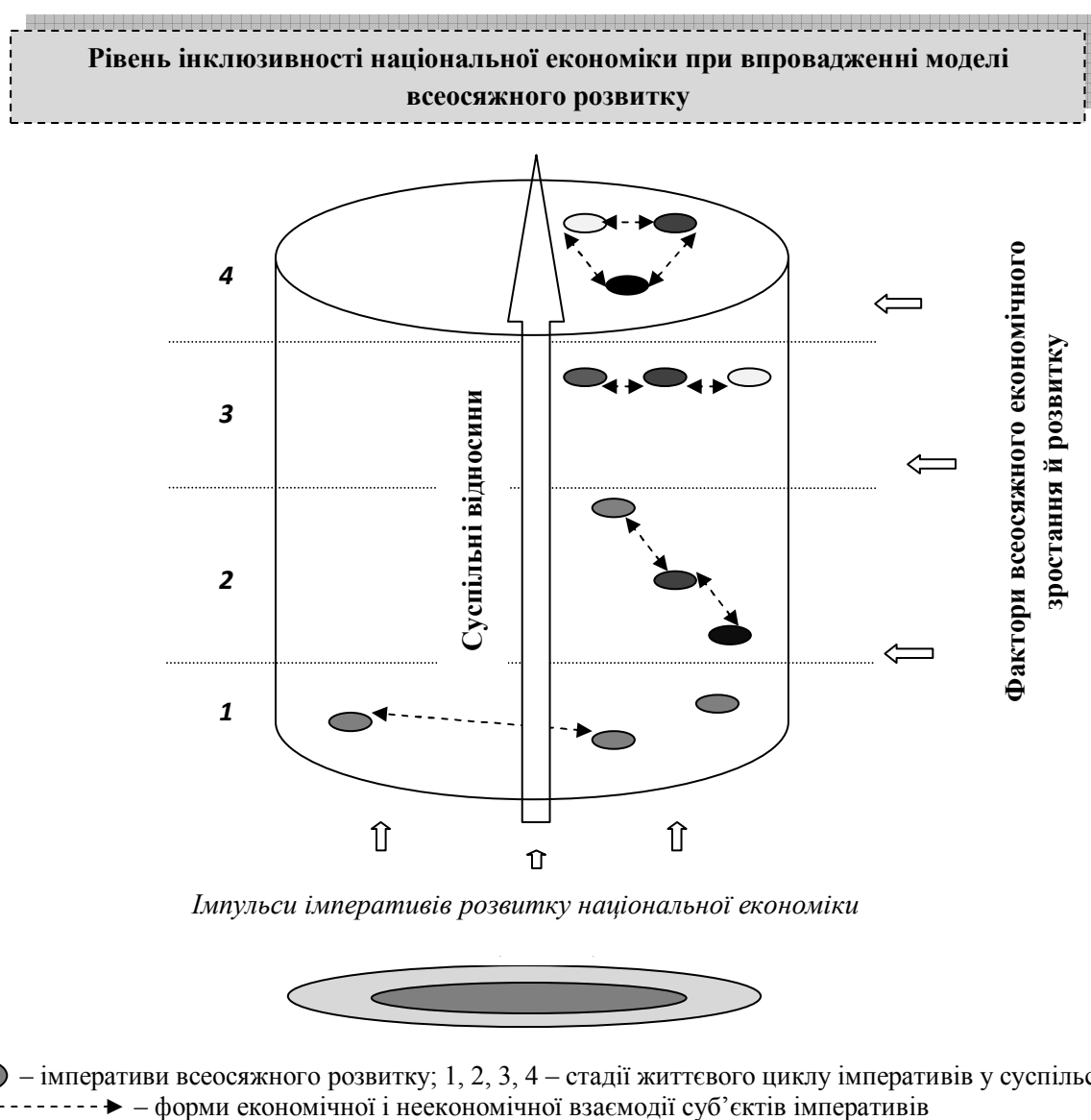

Рис. 2.2. Механізм створення імперативів всеосяжного розвитку національної економіки (побудовано автором)

Модель механізму створення імперативів всеосяжного розвитку національної економіки показує досягнення ефекту дії імперативів, тобто одержання певного рівня інклюзивності національної економіки як соціально-економічної системи та суспільних відносин у господарському механізмі при впровадженні моделі всеосяжного розвитку. Досягнення рівня певної моделі економічного розвитку залежить від конкретних імперативів та їх максимальної взаємодії з максимальним впливом на трансформацію імперативу, що зумовлює його еволюцію та переходу на наступну вищу стадію суспільного розвитку. Цей процес відбувається під впливом екзогенних факторів: економічних, політичних, соціальних, екологічних, науково-технологічних, культурних, інформаційних, людських тощо.

Сучасні науковці розрізняють та систематизують імперативи суспільного розвитку на політичні, економічні, екологічні, соціальні, науково-технологічні, інформаційні, культурні, природно-географічні, релігійні тощо. На наш погляд, у контексті формування моделі всеосяжного розвитку національної економіки варто досліджувати економічний та соціальний імперативи як імперативи прямої дії як такі, що формують ефективну, конкурентоспроможну, соціально орієнтовану, ресурсо- й енергоефективну та екологічно стійку національну соціально-економічну систему. Науковці [5] узагальнюють економічний імператив як обов'язковий, об'єктивно зумовлений принципами поведінки суб'єктів економічних систем, напрямів, форм і методів господарювання, механізмів, інструментів і засобів їх реалізації, що мають обов'язковий характер і використовуються відповідно до чинного правового поля. Тобто він передбачає певні правила поведінки всіх структурних елементів економічної системи з урахуванням різних факторів, що впливають на них. Соціальний імператив, у загальному розумінні, визначається як сукупність основних вимог для вирішення проблем соціальних відносин і взаємодії у напрямку підтримки конкретної соціальної системи [1].

Нами визначено, що імперативами всеосяжного розвитку національної економіки як динамічної соціально-економічної системи є суспільний поділ

праці, науково-технічний прогрес і соціальні і територіальні відмінності, які реалізують соціальний та економічний імперативи будь-якої соціально-економічної системи. Еволюція кожного з імперативів формує базис для всеосяжного розвитку національної економіки.

Розвиток продуктивних сил будь-якої соціально-економічної системи супроводжується відповідним прогресом у *суспільному поділі праці*, який відображає загальний стан суспільної праці, її зміст і характер у різних суспільно-економічних формаціях. Суспільний поділ праці є важливим фактором зростання продуктивності праці. Поділ праці у суспільстві на різних стадіях його розвитку здійснюється за основними родами діяльності (землеробство, промисловість, сфера матеріального і нематеріального виробництва тощо) [9; 11]. На основі суспільного поділу праці, власне спеціалізації та кооперації, формується комплекс галузей національної економіки держави. Еволюція суспільного поділу праці відображає перехід кількості у якість продуктивних сил національної економіки, трансформації її економічної системи, а тому сприяє економічному прогресу. Науковці виявили чотири етапи трансформації економічної системи в Україні за період її незалежності (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Етапи трансформації економічної системи в Україні

Назва й тривалість етапу	Особливості
1	2
Перехідний (становлення виробних зв'язків всередині системи поділу праці) 1991–1993 рр.	Часткове збереження планової економічної системи і її модернізація шляхом впровадження нових господарських елементів і відносин. Різке скорочення показників розвитку
Структурна перебудова господарського комплексу 1994–1999 рр.	Орієнтація на модель змішаної економіки. Повна заміна інститутів планової економіки на ринкові та поступовий перехід до постіндустріальної економіки
Технологічна перебудова національної економіки та інтеграція у міжнародний поділ праці 2000–2010 рр.	Формування адаптованої до світового ринку національної економіки, що самоорганізується. Поступовий перехід до четвертого технологічного укладу
Формування власної моделі економічного розвитку 2011–2012 рр.	Різке падіння макроекономічних показників розвитку та пошук національною економічною системою стану рівноваги (гомеостазису), за якого забезпечується ефективна взаємодія товарно-

1	2
	грошових потоків і цін всередині національної економічної системи. Процеси інтернаціоналізації у світовому господарстві
Пошук нової моделі економічного розвитку в умовах соціо-економіко-екологічної трансформації продуктивних сил 2013 р. – нині	Відновлення зростання темпів економічного розвитку. Переорієнтація національної економіки на сферу послуг та аграрний сектор. Технологізація виробництва. Активізація процесів євроінтеграції. Зміна виробничих зв'язків на рівні господарських комплексів регіонів

Джерело: сформовано й доповнено автором за [2].

Соціально-економічний результат трансформації економічної системи в Україні на основі суспільного поділу праці відображається у структурі галузей економіки, що створюють додану вартість. За даними Державної служби статистики України промисловість залишається головною галуззю у структурі суспільного поділу праці національної економіки України.

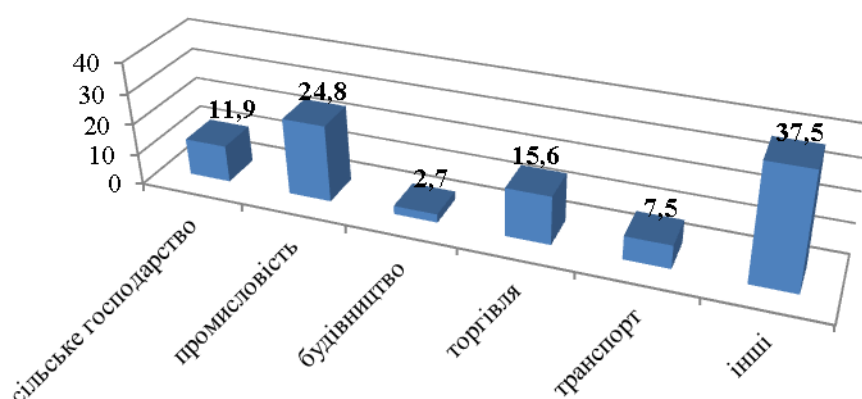

Рис. 2.3. Розподіл валової доданої вартості за видами економічної діяльності в Україні у 2016 р., %

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [17]

Протягом періоду становлення України від перехідної економіки до країни з ринком, що розвивається, спостерігаються закономірності наздогнати розвинені країни за багатьма показниками, зокрема за темпами зростання ВВП.

Однак, орієнтація на цей показник лише приховує більшість проблем розвитку національної економіки та промисловості, оскільки досить часто супроводжується збільшенням негативного навантаження на навколишнє середовище, погіршенням екологічної ситуації, подальшим старінням основних фондів, зростанням енергомісткості та матеріаломісткості на одиницю продукції, зниженням її якості, погіршенням соціальних стандартів якості життя, яке проявляється у скороченні кількості населення країни, погіршенням рівня здоров'я, умов праці тощо [18, с. 82].

Суспільний поділ праці, відображаючи якість розвитку продуктивних сил національної економіки, пов'язаний з науково-технічним прогресом як якісним результатом кількісного нагромадження результатів виробничих функцій у системі суспільного поділу праці. Зміст *науково-технічного прогресу* як імперативу всеосяжного розвитку національної економіки визначається поступальним рухом науки і техніки, еволюційним розвитком усіх елементів продуктивних сил суспільного виробництва. Об'єктивно процес науково-технічного прогресу є постійно діючою закономірністю розвитку матеріального виробництва. Результатом процесу є послідовне вдосконалення техніки, технології та організації виробництва, підвищення його ефективності [10]. У результаті науково-технічного прогресу як постійного процесу створення нових і вдосконалення застосовуваних технологій, засобів виробництва і кінцевої продукції з використанням досягнень науки формується новий формат суспільного поділу праці на основі технологічних укладів національних економік.

Технологічний уклад характеризує сукупність зв'язаних виробництв, що мають єдиний технічний рівень і розвиваються синхронно. Зміна домінуючих в економіці технологічних укладів зумовлює нерівномірний хід науково-технічного прогресу [14]. На думку І. Матюшенко [7] технологічний уклад «має складну внутрішню структуру, ядром якої є сукупність радикальних (базисних) технологій. Це принципово нові технології, що створені на базі раніше невідомих закономірностей, винаходів і відкриттів, які докорінно змінюють зміст видів діяльності в суспільстві і після впровадження стають інноваціями». Визначено, що

ядром технологічного укладу є принципово нові (радикальні) технології, створені під впливом раніше невідомих законів і закономірностей, винаходів, відкриттів, які докорінно змінюють зміст різних видів діяльності в суспільстві [12].

Науковці виокремлюють шість технологічних укладів і передбачають формування сьомого (табл. 2.14). В Україні переважно розвинуті III та IV технологічні уклади, питома вага яких становить 95%. На V технологічний уклад припадає 5%, а VI відсутній. Це свідчить, що в Україні розвиваються переважно ресурсо- і енергомісткі галузі промисловості, що знижує конкурентоспроможність країни серед технологічно розвинених країн на міжнародному ринку.

Таблиця 2.14

Еволюція технологічних укладів

Технологічний уклад, його період	Ядро (галузі економіки) технологічного укладу	Результат технологічного укладу у виробничих функціях
1	2	3
I (1785–1835 рр.)	Текстильна промисловість, текстильне машинобудування, виплавка чавуна, обробка заліза, будівництво каналів	Механізація і концентрація виробництва на фабриках
II (1830–1880 рр.)	Паровий двигун, залізничне будівництво, кораблебудування, вугільна промисловість, чорна металургія	Ріст масштабів і концентрація виробництва на основі парового двигуна
III (1880–1940 рр.)	Електротехнічне важке машинобудування, виробництво і прокат сталі, лінії електропередач, неорганічна хімія	Збільшення гнучкості виробництва на основі використання електродвигунів, стандартизація виробництва, урбанізація
IV (1940–1990 рр.)	Автомобілебудування, тракторобудування, кольорова металургія, виготовлення товарів тривалого використання, синтетичні матеріали, органічна хімія, виробництво і переробка нафти	Масове і серійне виробництво
V (1990–2020 рр.)	Електронна промисловість, обчислювальна, оптиковолоконна промисловість, програмне забезпечення, телекомунікації, робота будування, виробництво і переробка газу, інформаційні послуги	Індустріалізація виробництва і споживання, підвищення гнучкості виробництва, деурбанізація на основі інформаційних технологій
VI (середина XX ст. – нині)	Наноенергетика, молекулярні, клітинні, нанотехнології, нанобіотехнології, нанобіоніка, мікроелектронні технології, наноматеріали та ін.	Подолання екологічних обмежень за рахунок використання нетрадиційних джерел енергії

1	2	3
VII (2070–2130 pp.)	Приладо- і роботобудівництво, біо-комп'ютерні системи і біомедицина, тобто зв'язок штучних і органічних, «живих» систем, технології «термоядерного синтезу», псі-технології, біоенергетика, технології, пов'язані з мораллю та відповідальністю	Поява категорій «гіперінтелект», «гіперінформація» та «гіперзнання»

Джерело: сформовано за матеріалами [3; 12; 13].

Соціальні і територіальні відмінності відображають особливості організації національної економіки як господарської системи на певній території, включаючи історично сформовані суспільні й виробничі відносини. Будь-яка територія становить просторово організовану і впорядковану множину природних, соціальних, господарських об'єктів. Вона характеризується двома видами просторової організації: природна і суспільна (господарська) [16, с. 110]. Природна організація території відображає ландшафтне компонування, а суспільна організація території – компонування одиницями і системами, що виконують певні суспільні чи економічні функції на певній частині території. У цілому територіальна організація господарства країни охоплює просторові поєднання всіх складових людської життєдіяльності, а саме: природно-ресурсний потенціал, населення, виробнича і соціальна інфраструктура. Тісні зв'язки між цими складовими на певній території формують регіональний соціально-економічний комплекс (систему), головними ознаками якого є цілісність, автономність та стійкість [6].

Національна економіка України як господарський комплекс, який складається з окремих структур і елементів нижчого порядку, є єдністю регіональних соціально-економічних систем різного порядку. А збалансований розвиток національної економіки досягається шляхом комплексного розвитку регіональних соціально-економічних систем та регулювання регіональних економічних і соціальних пропорцій. Тому соціальні і територіальні відмінності на рівні регіональних соціально-економічних систем можуть формувати тривалі дисбаланси розвитку. Варто підкреслити, що на незбалансованість господарств

регіонів України за потужністю і структурою економічного потенціалу, економічними і соціальними ознаками розвитку вплинули історичні, природні, економічні, організаційні та геополітичні чинники.

Еволюція соціальних і територіальних відмінностей на рівні регіонів України пройшла декілька стадій й триває нині. Професор В. Томарева-Патлахова пояснює сформовані диспропорції на основі соціальних і територіальних відмінностей на рівні регіонів України макроекономічними тенденціями та змінами підходів в управлінні регіональним розвитком. Це визначило трансформаційні зміни регіональної соціально-економічної системи упродовж 1991–2016 рр. (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

**Етапи трансформаційних змін
регіональної соціально-економічної системи України за 1991–2016 рр.**

Назва й тривалість етапу	Характеристика змін
1	2
Перехідна економіка на рівні розвитку регіонів (1991–1999 рр.)	Економічний перехід від планового ведення господарювання до ринкової економіки; середньострокова економічна криза; різке падіння валового внутрішнього продукту; гіперінфляція
Економічний підйом регіонального розвитку (2000–2007 рр.)	Формування вільного економічного середовища і сприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури; політика лібералізації зовнішньоторговельних відносин; збільшення обсягів іноземних інвестицій та грошових переказів; приватизація; високі темпи зростання економіки; збільшення обсягу експорту товарів; зростання інвестування економіки нерезидентами; збільшення кількості приватних малих та середніх підприємств
Світова фінансово-економічна криза на рівні регіонів (2008–2012 рр.)	Поглиблення диспропорцій у промислово розвинених та аграрно орієнтованих регіонах; різний рівень адаптації регіонів до викликів кризи; застаріла та неефективна структура економіки регіонів
Загострення політико-економічної ситуації в регіонах (2013–2014 рр.)	Спад промислового виробництва; скорочення іноземних інвестицій; енергетична дестабілізація промислового комплексу регіонів; скорочення обсягів експорту товарів і послуг; руйнування виробничих і зовнішньоекономічних зв'язків внаслідок збройного конфлікту

Продовження табл. 2.15

1	2
Політико-економічна стабілізація та реформування регіональної політики у процесі децентралізації та реалізації самоврядування (2014 р. – нині)	Зростання валового регіонального продукту на душу населення; спад промислового виробництва у східних областях; зменшення інвестиційних ресурсів; скорочення обсягу експорту товарів, виконаних будівельних робіт; значне уповільнення приросту реальної заробітної плати; відновлення позитивної динаміки промислового виробництва у більшості регіонів; відновлення темпів соціально-економічного розвитку регіонів України за рахунок активних та системних процесів децентралізації управління регіональним розвитком та реформування місцевого самоврядування

Джерело: сформовано і доповнено автором за [15].

Підкреслимо, що для досягнення інклюзивності національної економіки при впровадженні моделі всеосяжного розвитку на кожній стадії життєвого циклу імперативів використовуються форми економічної і неекономічної взаємодії суб'єктів імперативів всеосяжного розвитку суспільного поділу праці, науково-технічного прогресу, соціальних і територіальних відмінностей на основі принципу конвергенції, тобто зближення й узгодження елементів кожного імперативу. Завдяки цьому досягається рівновага між рушійними силами всеосяжного розвитку національної економіки. Зокрема, розвиток продуктивних сил у розрізі суспільного поділу праці має узгоджуватися із темпами технологічного й виробничого процесів на рівні регіонів, що забезпечить рівномірний розподіл соціальних благ у національній економіці.

Узагальнено сутність імперативу як беззаперечного до виконання принципу, правил у соціально-економічній системі, що впливає на ефективність її існування та функціонування її елементів. Об'єктивна дія імперативу соціально-економічної системи проявляється у його здатності до якісної зміни та впливу на інші імперативи системи, що формують її стадії розвитку. Встановлено відмінність імперативу від детермінанти соціально-економічної системи, а саме відображення ним якісних змін системи.

У системі суспільних відносин імперативів має «спіральний» характер розвитку на кожному етапі свого життєвого циклу. Процес розвитку імперативів та досягнення ним максимальної ефективної дії на систему передбачає постійну адаптацію до суспільних змін. Модель механізму створення імперативів всеосяжного розвитку національної економіки показує досягнення максимального ефекту дії імперативів – інклюзивності національної економіки України. Показано еволюцію імперативів та їх перехід на наступну вищу стадію суспільного розвитку під впливом економічних, політичних, соціальних, екологічних, науково-технологічних, культурних, інформаційних, людських тощо факторів.

Визначено суспільний поділ праці, науково-технічний прогрес і соціальні і територіальні відмінності як імперативи всеосяжного розвитку національної економіки. Вони реалізують соціальний та економічний імперативи української економіки як соціально-економічної системи. А еволюція кожного з них формує базис для всеосяжного розвитку на кожній стадії.

Для досягнення інклюзивності національної економіки на кожній стадії життєвого циклу імперативів реалізуються форми економічної і неекономічної взаємодії суб'єктів імперативів всеосяжного розвитку на основі принципу конвергенції, тобто зближення, узгодження й згуртованості елементів кожного імперативу.

Висновки до розділу 2

1. Проведений аналіз показників всеосяжного розвитку національної економіки країн світу засвідчує, що зростання ВВП не є підставою для забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки та підвищення рівня життя населення. За рівнем конкурентоспроможності економіки США посідають першу позицію, 6-те місце в рейтингу інноваційності та

23-тю позицію в рейтингу інклюзивного розвитку. Норвегія, яка лідирує за рівнем інклюзії, є лише 19-ю в рейтингу інноваційності та 16-ю в рейтингу конкурентоспроможності. У всіх країнах з розвинутою економікою спостерігалось зростання ВВП, але тільки в десяти країн зростання рівня конкурентоспроможності корелює з підвищенням рівня всеосяжного розвитку.

2. Проведений аналіз показників всеосяжного розвитку економіки України протягом 2012–2017 рр. засвідчує негативні зміни за такими індикаторами, як: продуктивність праці, зайнятість населення, коефіцієнт Джині за доходами, рівень бідності, середній дохід на день, державний борг, коефіцієнт демографічного навантаження. Таким чином, з досліджуваних підрівнів соціально-економічної політики України протягом 2012–2017 рр. найбільш ефективними є освітній капітал, якість і доступність освіти, медичні послуги та інфраструктура, найменш ефективними – інвестиційна бізнес-активність, управління активами домогосподарств, ділова й політична етика, концентрація ренти.

Спостерігається зменшення індексу інклюзивного зростання національної економіки за періоди 2012–2016 та 2013–2017 рр., розрахованого на основі співвідношення основних макроекономічних показників. При цьому його скорочення за 2013–2017 рр. було більш суттєвим, ніж за 2012–2016 рр. Найбільших негативних змін зазнав індекс поглиблення бідності. Індекс інклюзивного зростання за доступом до можливостей і результатів праці майже не змінився, при цьому його абсолютні значення є набагато нижчими за значення індексу, розрахованого на основі співвідношення макроекономічних показників. За результатами аналізу соціальну спрямованість усеосяжного розвитку національної економіки України можна визначити як дуже низьку.

3. Удосконалено підхід до створення імперативів усеосяжного розвитку національної економіки, що показує досягнення соціально-економічного ефекту як результату їх дії з метою одержання певного рівня інклюзивності національної економіки як соціально-економічної системи та суспільних відносин у господарському механізмі під час упровадження моделі всеосяжного

розвитку. Досягнення рівня певної моделі економічного розвитку залежить від конкретних імперативів і їх максимальної взаємодії з максимальним впливом на трансформацію імперативу, що зумовлює його еволюцію та перехід на наступну вищу стадію суспільного розвитку. Визначено, що імперативами всеосяжного розвитку національної економіки як динамічної соціально-економічної системи є економічний та соціальний як імперативи прямої дії, що формують ефективну, конкурентоспроможну, соціально орієнтовану, ресурсо- й енергоефективну та екологічно стійку національну соціально-економічну систему.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Антинази А. Энциклопедия социологии. Москва, 2009. URL: <http://sociology.niv.ru/doc/encyclopedia/socio/index.htm/> (дата обращения: 12.01.2019).
2. Архив валютных курсов. URL: <https://index.minfin.com.ua/exchange/archive/bank> (дата обращения: 12.01.2019).
3. Базилюк А. В., Жулин О. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5 (дата звернення: 12.01.2019).
4. Глобальная технологическая революция 2002 г. URL: http://www.presentation.ru/articles/tech_revolution_19_07_06_print.html (дата обращения: 12.01.2019).
5. Глобальний рейтинг конкурентоспроможності 2018: як покращити позиції, незважаючи на падіння. URL: <http://case-ukraine.com.ua/news/globalnij-rejting-konkurentospromozhnosti-2018-yak-pokrashhiti-pozitsiyi-nezvazhayuchi-na-padinnya/> (дата звернення: 12.01.2019).

6. Єрохін С. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічна перспектива України. URL: <http://www.soskin.info/ea/2006/1-2/20060102.html> (дата звернення: 12.01.2019).
7. Жюлиа Д. Философский словарь. Москва: Международные отношения, 2000. 544 с.
8. Ільїна М. В., Шпильова Ю. Б. Теоретичні основи формування імперативів економічного розвитку суспільства. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 221–226.
9. Качан Є. П. Регіональна економіка. Київ, 2011. 670 с.
10. Матюшенко І. Ю. Перспективи розвитку конвергентних технологій у країнах світу й Україні для вирішення глобальних проблем: монографія. Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2017. 448 с.
11. Мирская Е. З. Мертон и его концепция социологии науки. *Современная западная социология науки: крит. анализ*. Москва, 1988. С. 42–60.
12. Мочерний С. В. Економічна теорія: навч. посіб. 4-те вид., стереотип. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 640 с.
13. Попель С. Інноваційний розвиток України від впливом технологічних укладів. URL: http://econf.at.ua/publ/konferencija_2014_10_16_17/sekcija_5_ekonomichni_nauki/innovacijnij_rozvitok_ukrajini_vid_vplivom_tekhnologichnih_ukladiv/8-1-0-122 (дата звернення: 12.01.2019).
14. Праздников М. Индекс инклюзивного развития Украины. URL: https://biz.censor.net.ua/columns/3051027/indeks_inklyuzivnogo_razvitiya_ukrainy (дата обращения: 12.01.2019).
15. Про затвердження Методики комплексної оцінки бідності: Наказ Мінсоцполітики України, Мінекономрозвитку України, Мінфіну України, Держстату України, НАН України від 18.05.2017 № 87/403/507/113/232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-17> (дата обращения: 12.01.2019).
16. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 25 сентября 2015 года 70/1. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого

развития на период до 2030 года. 44 с. URL: [https://undocs.org/ ru/A/RES/70/1](https://undocs.org/ru/A/RES/70/1) (дата обращения: 12.01.2019).

17. Савченко К. В. Аналіз технологічної структури економіки України в контексті забезпечення економічної безпеки держави. *Механізм регулювання економіки*. 2009. № 4. Т. 1. С. 173.

18. Статистична інформація. Валовий внутрішній продукт за категоріями кінцевого використання. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2019).

19. Статистична інформація. Валовий внутрішній продукт. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата обращения: 12.01.2019).

20. Статистична інформація. Диференціація життєвого рівня населення. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/>.

21. Статистична інформація. Заклади вищої освіти. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2019).

22. Статистична інформація. Зведені національні рахунки. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2019).

23. Статистична інформація. Культура. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2019).

24. Статистична інформація. Основні показники ринку праці у 2010–2018 роках. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2019).

25. Статистична інформація. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2019).

26. Статистична інформація. Туристичні потоки. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2019).

27. Технологічний устрій. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 12.01.2019).

28. Томарева-Патлахова В. В. Концептуальні основи удосконалення державної політики соціально-економічного розвитку регіонів України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Запоріжжя, 2017. 494 с.

29. Туниця Т. Ж. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст. Київ: Знання, 2006. 300 с.
30. Україна у цифрах. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/07/Ukr_cifra_2016_u.pdf (дата звернення: 12.01.2019).
31. Штулер І. Ю. Історичне та економічне підґрунтя вибору моделі «випереджаючого розвитку» національною економічною системою. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 1 (5). С. 81–87.
32. «Population Dynamics in the Post-2015 Development Agenda: Report of the Global Thematic Consultation on Population Dynamics», United Nations Population Fund, United Nations Department of Economic and Social Affairs, United Nations Human Settlements Programme, and International Organization for Migration (2013). URL: <https://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/What-We-Do/docs/Outcome-Report-Pop-dynamic-and-post-2015-dev-agenda-14-March-2013.pdf> (date of request: 12.01.2019).
33. Global Innovation Index 2018. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018.pdf (date of request: 12.01.2019).
34. Global Innovation Index 2019: India Makes Major Gains as Switzerland, Sweden, U.S., Netherlands, U.K. Top Ranking; Trade Protectionism Poses Risks for Future Innovation. New Delhi, July 24, 2019. URL: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2019/article_0008.html (date of request: 12.01.2019).
35. Kant Immanuel. Foundations of the Metaphysics of Morals. 2nd Ed, Trans. and Intro. Lewis White Beck. – Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, 1997.
36. Methodology of the Benchmarking Framework on Inclusive Growth and Development. URL: <http://reports.weforum.org/inclusive-growth-and-development-report-2017/methodology-of-the-benchmarking-framework-on-inclusive-growth-and-development/> (date of request: 12.01.2019).
37. Technical Notes and Sources. URL: <http://reports.weforum.org/the-inclusive-development-index-2018/technical-notes-and-sources/> (date of request: 12.01.2019).

38. The Global Competitiveness Report 2018. Ranking out of 140 Economies. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/> (date of request: 12.01.2019).

39. The Inclusive Development Index 2017. Ukraine. URL: http://reports.weforum.org/inclusive-growth-and-development-report-2017/scorecard/?doing_wp_cron=1561193006.4758501052856445312500#economy=UKR (date of request: 12.01.2019).

40. The Inclusive Development Index 2018. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-development-index-2018> (date of request: 12.01.2019).

41. United Nations, «The World Population Prospects». URL: https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf (date of request: 12.01.2019).

42. What exactly is economic competitiveness? URL: <https://www.weforum.org/agenda/2017/09/what-is-economic-competitiveness> (date of request: 12.01.2019).

43. World Economic Forum. The Inclusive Development Index 2018. Summary and Data Highlights. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf (date of request: 12.01.2019).

44. World Trade Organization, «Trade in 2016 to Grow at Slowest Pace Since the Financial Crisis» (September 27, 2016). URL: https://www.wto.org/english/news_e/pres16_e/pr779_e.htm (date of request: 12.01.2019).

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ВСЕОСЯЖНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки

В Україні досі існує нагальна потреба щодо прискорення, ба навіть підтримки економічного розвитку та економічного зростання економіки. Причинами такої необхідності лежать у площині, насамперед, соціально-економічних проблем, зокрема нестійкість економічної системи, періодичні кризові стани в окремих регіонах країни, низька ефективність та надмірна зарегульованість фінансово-економічних інструментів та інструментів соціальної політики, відсутність чіткої державної економічної моделі на у конкретній парадигмі економічного розвитку національної економіки.

Досі стратегічним вектором державного управління національною економікою країни було досягнення високих кількісних фінансово-економічних і виробничих показників економічного зростання.

Сьогодні підвищення рівня соціальної напруженості і диспропорції, поглиблення екологічних проблем зміщує стратегічний вектор програми економічного розвитку країни. Тому виникла необхідність формулювання концепції всеосяжного розвитку національної економіки, що передбачає підвищення не тільки обсягів виробництва, але й показників соціального розвитку, екологічної й економічної безпеки.

Проблеми економічної динаміки національної економіки України можна вирішити за рахунок імплементації положень концепції стійкого розвитку та інклюзивного зростання економіки. Всеосяжність такого розвитку зумовлена взаємодією економічних, соціальних та екологічних чинників, тому розробка

оптимальних методичних підходів щодо його забезпечення й оцінювання результатів є важливою складовою діяльності, спрямованої на збалансоване зростання національної економіки.

Сучасна стратегія економічного зростання й розвитку України має ґрунтуватися на засадах моделі всеосяжного розвитку, яка враховує передумови та особливості створення імперативів всеосяжного розвитку та їх детермінант для кількісного оцінювання розвитку національної економіки, спричинені глибокими якісними перетвореннями у всіх сферах суспільного життя.

Передумовами впровадження Стратегії всеосяжного розвитку національної економіки України на основі моделі всеосяжного розвитку (далі – Стратегія) можна вважати дію внутрішніх і зовнішніх факторів соціально-економічного середовища:

- зміна векторів і цілей глобального економічного розвитку, визначеного Організацією Об'єднаних Націй щодо забезпечення сталого розвитку на період до 2030 р. Це акцентує увагу на: по-перше, невирішених проблем чинної Стратегії сталого розвитку України, а, по-друге, виникнення нових соціоекономічно-екологічних глобальних цілей сталого розвитку країн;

- наявність в Україні соціально й економічно неефективної та екологічно небезпечної структури економіки і системи управління розвитком внаслідок технократичного підходу у галузевій структурі національної економіки, ресурсо- та енергомісткості промисловості, низького рівня технологізації виробничих процесів, сировинної орієнтації;

- низький рівень реалізації природно-географічного, науково-технічного, аграрно-промислового потенціалу України, що стримує економічне зростання й економічний розвиток, у цілому добробут населення;

- диспропорції високого освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки населення та затребуваності й оплати праці на внутрішньому ринку праці;

- відсутність одержання економічних вигод від унікальності соціально-історичної і культурної спадщини народу України;
- необхідність у впровадженні інноваційних перетворень в Україні у напрямі всеосяжного розвитку визначена положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;
- неповна спадкоємність та узгодженість цілей, завдань і пріоритетних напрямів стратегії економічного розвитку України у відповідних до неї загальнодержавних, галузевих та регіональних планах і програмах;
- вимога наукових кіл та громадськості щодо формування нових концептуальних положень щодо моделі економічного розвитку національної економіки України.

В основу економічного обґрунтування Стратегії щодо передумов формування нової моделі всеосяжного розвитку покладено чинну Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (зокрема невирішені блоки проблем економічного розвитку), глобальні Цілі сталого розвитку на період до 2030 року у напрямках забезпечення соціо-еколого-економічного зростання та оновлену стратегію розвитку ЄС «Europe – 2020» у напрямку інклюзивного зростання.

Для оцінювання невирішених проблем соціально-економічного розвитку національної економіки України та пріоритетних напрямів економічного зростання при підготовці й обґрунтуванні Стратегії застосовується SWOT і PEST-аналізи, оцінюється рівень законодавчого забезпечення імператив всеосяжного розвитку, аналізується регуляторна політика всеосяжного розвитку, ступінь реалізації програм і планів у напрямках економічної, соціальної політики, природокористування та охорони довкілля, агропромислового комплексу, енергетики, транспорту й інфраструктури, регіонального розвитку, місцевого самоврядування, освіти та науки.

Нова концепція, на якій ґрунтується Стратегія, є економічною і практичною моделлю розвитку країни, яка передбачає задоволення потреби

населення без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби та реалізувати реальний соціально-економічний потенціал.

Нова модель всеосяжного розвитку орієнтована на досягнення оптимального балансу між складовими розвитку (імперативами) – соціальні і територіальні відмінності, науково-технічний прогрес, суспільний поділ праці.

З точки зору, філософії концепції всеосяжного розвитку, то перехід до всеосяжного розвитку – це процес зміни ціннісних орієнтацій держави у людиноцентричному напрямку. Це відповідає міжнародним і європейським ціннісним підходам концепції економічного зростання країни як-то свобода, рівність, солідарність, толерантність, повага до природи, спільна відповідальність.

Національні цілі всеосяжного розвитку ґрунтуються на політичних, економічних, соціальних, екологічних, моральних і культурних цінностях, притаманних українському суспільству. Вони визначають вектори стратегічного бачення на загальну турботу про суспільне й індивідуальне благо та захист національних інтересів України.

В основу механізму формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки України покладено алгоритм та методи стратегічного планування економічного розвитку країни. Структурні елементи алгоритму розробки стратегії.

Блок 1. Обґрунтування вибору моделі всеосяжного розвитку – базисний.

Блок 2. Визначення цілей та завдань реалізації моделі всеосяжного розвитку – цілевстановлення.

Блок 3. Формалізація системи імплементації моделі всеосяжного розвитку – процесний.

Блок 4. Оцінка соціально-економічного ефекту реалізації стратегії всеосяжного розвитку для національної економіки України – оціночний й результативний.

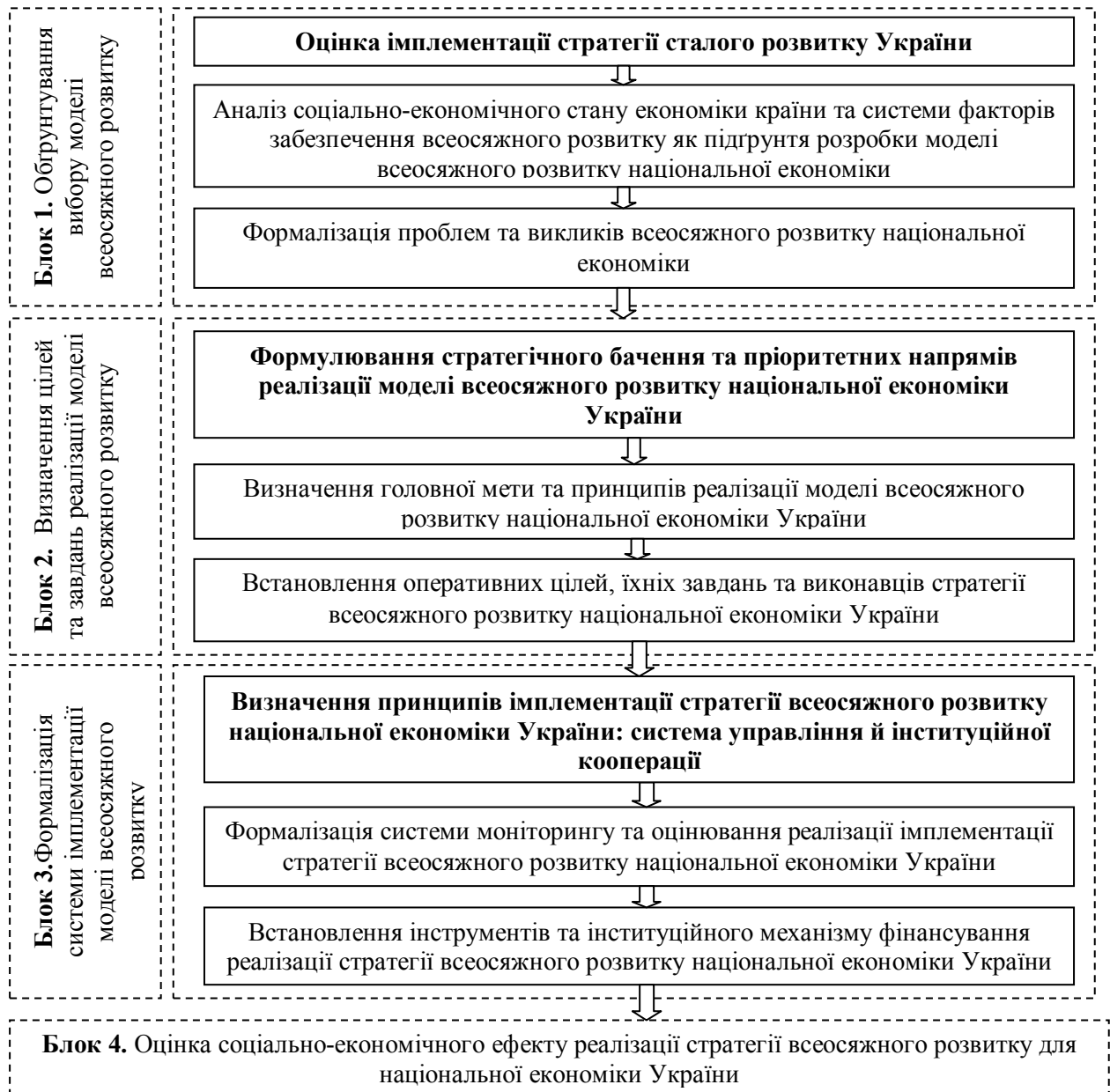

Рис. 3.1. Алгоритм розробки стратегії всеосяжного розвитку національної економіки (розроблено автором)

В основу стратегічного бачення реалізації моделі всеосяжного розвитку України покладено забезпечення національних інтересів та виконання зобов'язань України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Такий розвиток передбачає:

- 1) нівелювання диспропорцій в економічній, соціальній та екологічній сферах національної економіки;

- 2) орієнтація економічної діяльності суб'єктів господарювання та державної економічної політики на принципи «зеленої економіки» та інклюзивності;
- 3) формування безпечного, соціально згуртованого суспільства інклюзивними інституціями та конвергентними зв'язками;
- 4) забезпечення взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, науки, освіти та організацій громадянського суспільства на засадах державно-приватного партнерства;
- 5) повну зайнятість населення за рівнями фахової підготовки, ступенем вищої та професійної освіти;
- 6) залучення профспілок до формування запитів на ринку праці, створення асоціацій працездатної молоді;
- 7) високий рівень науки, освіти та охорони здоров'я;
- 8) підтримання довкілля в безпечному стані для забезпечення якісного життя та добробуту теперішнього і майбутніх поколінь;
- 9) підтримання децентралізації та зміцнення ролі регіональної політики з метою реалізації принципу конвергенції суб'єктів всеосяжного розвитку;
- 10) збереження національної і місцевої культурної, релігійної та історичної спадщини.

Стратегія всеосяжного розвитку національної економіки має відображати та імплементувати теоретичну модель всеосяжного розвитку для національної економіки України на основі дії й закономірностей розвитку імперативів всеосяжного розвитку. Стратегія містить логічно взаємопов'язані стратегічних блоків: вибір моделі всеосяжного розвитку, цілі та завдання реалізації моделі всеосяжного розвитку, механізм імплементції моделі всеосяжного розвитку, соціально-економічний ефект реалізації стратегії всеосяжного розвитку для національної економіки України, що відображає алгоритм стратегічного планування економічного розвитку країни.

Стратегія ґрунтується на оцінці впливу системи чинників, що забезпечують всеосяжний розвиток національної економіки, а також виявлених слабких сторін й загроз соціально-економічного стану економіки України. Формалізація системи імплементації стратегії всеосяжного розвитку, яка передбачає механізм імплементації моделі всеосяжного розвитку (блок 3), відображає безпосередній процес досягнення поставлених оперативних цілей відповідно до пріоритетних напрямів.

Пріоритетні напрями сформовано на підставі ключових опор стратегічного бачення реалізації моделі всеосяжного розвитку. Підкреслимо, що ключові опори стратегії мають реалізувати імперативи моделі. Пріоритетом політики всеосяжного розвитку є забезпечення гідних умов життя та праці у власній країні.

Відповідно до стратегічної мети та ключових опор визначених у Стратегії встановлено стратегічні завдання для досягнення мети Стратегії всеосяжного розвитку:

1. Встановити середнє щорічне зростання ВВП не менше ніж 4% упродовж 2017–2020 рр., 6% – протягом 2020–2023 рр. і 7% – упродовж 2023–2027 рр.

2. Змінити експортну структуру орієнтовану на зростання частки готової продукції та послуг з високою доданою вартістю, зокрема до 2026 р. збільшити частку високотехнологічної продукції у структурі експорту національної економіки до 14%.

3. Підвищити продуктивність галузей економіки шляхом диверсифікації виробництва й ринків збуту, технічної і технологічної модернізації, створення податкових й екологічних стимулів, збільшення кількості робочих місць у сфері послуг, інноваційної діяльності, сільському господарстві та високотехнологічних секторах.

4. До 2026 р. збільшити частку ВВП до 3% на фінансування науки й освіти та забезпечити державне бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7% ВВП.

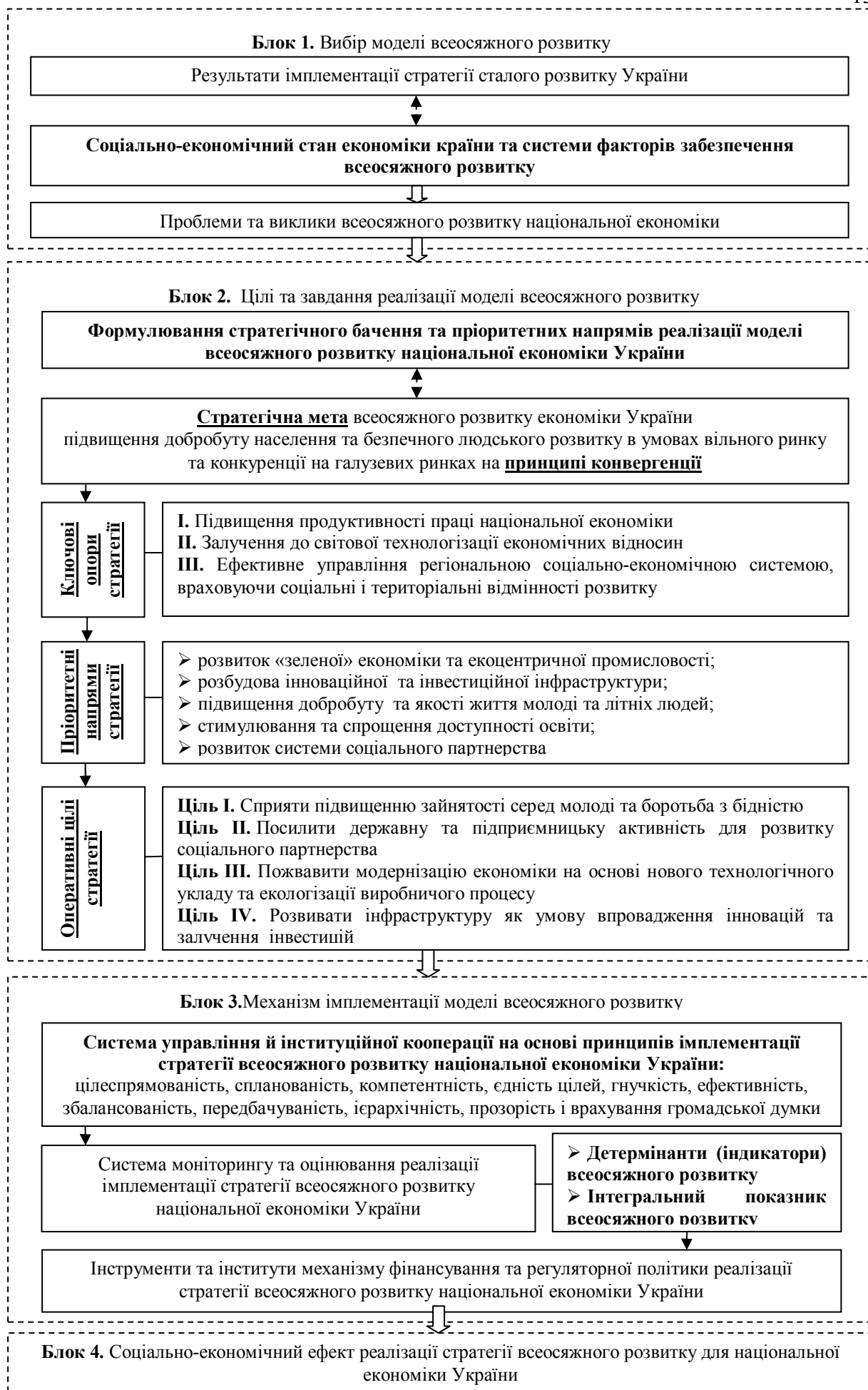

Рис. 3.2. Стратегія всеосяжного розвитку національної економіки (розроблено автором)

5. Змінити орієнтацію та пріоритетні напрями державної політики управління всеосяжним розвитком на підвищення продуктивності праці у високотехнологічній сферах національної економіки, створення гідних умов праці, лібералізацію внутрішнього підприємництва, творчості та інноваційній діяльності, формування сприятливих умов для підвищення професійної кваліфікації та розвитку самозайнятості населення.

6. Створити економічні умови для повної і продуктивної зайнятості та гідних умов праці для всіх жінок і чоловіків до 2026 р., особливо молодих людей та інвалідів, ліквідувати диспропорції в рівнях оплати праці відповідно до показників продуктивності праці, впровадити погодинну оплату праці.

7. Створити соціально-економічні умови для підвищення рівня зайнятості населення до 65% у 2026 р. шляхом створення нових робочих місць.

8. Ліквідувати практику використання дитячої праці.

9. Забезпечити державний захист трудових прав, лібералізувати діяльність профспілок незалежно від центральних органів влади.

10. Лібералізувати та забезпечити відкритість та захист страхових, фінансових, банківських послуг, кредитних послуг для мікро-, малих і середніх підприємств і громадян.

11. Підвищити ступінь покриття мережі Інтернет і сприяти забезпеченню загального доступу до нього, особливо в сільській місцевості.

Одним із напрямів Стратегії всеосяжного розвитку має стати побудова справедливого, демократичного, заможного й задоволеного суспільства. Цьому мають сприяти державна підтримка із створення умов щодо забезпечення прав людини (зокрема, соціальних, екологічних, освітніх прав і права на розвиток), збереження національної культури і спадщини, гендерної рівності і захисту молоді.

Базовими національними принципами формування Стратегії всеосяжного розвитку є принципи верховенства права, демократії, раціонального управління

на всіх рівнях, функціонування ефективних і інклюзивних інститутів. Саме інституціональні реформи в державному управлінні всеосяжним розвитком створюють системні зміни. Отже, засадничими принципами формування Стратегії всеосяжного розвитку визначено.

1. Захист прав людини. Захищати права усіх людей країни та за її межами шляхом створення гідних умов життя, безпеки та здоров'я у природному та соціальному середовищі, уникати дискримінації всіх форм, забезпечувати рівність доступу до соціальних й економічних можливостей та зменшувати нерівність у доходах.

2. Верховенство права. Дотримуватися норм чинного законодавства. Забезпечувати рівність всього населення, держави, її інститутів, громадян, інших інститутів з управління всеосяжним розвитком та суб'єктів господарювання перед законом. Забезпечити вільне, неупереджене і незалежне правосуддя.

3. Рациональне й відкрите врядування. Забезпечити відповідність, законність, ефективність, відкритість та інклюзивність управлінського процесу, підзвітність та відповідальність суб'єктів управління всіх рівнів (державного, регіонального і місцевого). Сприяти горизонтальній і координації прийняття та реалізації управлінських рішень за участі всіх зацікавлених сторін на національному, регіональному та місцевому рівнях.

4. Громадський контроль. Забезпечувати участь громадян у процесі прийняття рішень в економічній, соціальній, екологічній сферах. Створити розгалужену та диференційовану комунікаційну систему з інформування, консультування та участі громадянського суспільства та громадських інститутів в управлінні всеосяжним розвитком.

5. Участь держави, бізнесу та соціальних партнерів. Сформувати систему соціального діалогу, запровадити корпоративну соціальну відповідальність і державно-приватне партнерство у напрямі соціально-економічної співпраці та виконання загальних зобов'язань для досягнення всеосяжного рівня споживання і виробництва.

6. Взаємодія політики та управління. Сприяти інтеграції економічної, соціальної та екологічної політик, узгодженості галузевих, регіональних і місцевих політик на всіх рівнях управління у напрямку забезпечення всеосяжного розвитку.

7. Солідарність поколінь. Раціонально використовувати ресурси нинішнім поколінням для задоволення своїх потреб, зберігаючи ресурси для не задоволення своїх потреб наступного покоління.

8. Впровадження сучасних знань та технологій. Розробка, впровадження, оцінювання та ефективність політики на основі сучасних світових знань в економічній, соціальній та екологічній сферах.

9. Принцип превентивності. Застосовувати систему оцінювання впливу на соціально-економічне зростання населення й довкілля з метою запобігання негативним наслідкам для довкілля та здоров'я людини на стадії планування діяльності та невиконання стратегічних завдань державної політики всеосяжного розвитку.

Стратегія всеосяжного розвитку має реалізувати прагнення України стати повноправним членом Європейського Союзу, вирішення стратегічних завдань відповідно до пріоритетних напрямів Стратегії має відповідати міжнародним зобов'язанням та економічним результатам від виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Механізм імплементації моделі всеосяжного розвитку ґрунтується на принципах державного управління всеосяжним розвитком, моніторингу й оцінюванні ключових детермінант (індикаторів) всеосяжного розвитку, а також загального інтегрального показника всеосяжного розвитку на основі факторів формування всеосяжного розвитку національної економіки, інструментів та інститутів механізму фінансування та заходів регуляторної політики на основі кооперації та координації дій суб'єктів регулювання політики всеосяжного розвитку України у напрямку реалізації моделі всеосяжного розвитку.

Таблиця 3.1

Принципи державного управління всеосяжним розвитком

Принцип	Зміст
Цілеспрямованість	Передбачає програмно-цільовий підхід функціонування суб'єктів моделі всеосяжного розвитку та вимагає чіткого формулювання цілей та завдань у межах державної економічної політики з реалізації стратегії всеосяжного розвитку й досягнення ефективності дії імперативів моделі всеосяжного розвитку. Також принцип вимагає оптимального співвідношення цих цілей з необхідними ресурсами
Спланованість	Принцип має координуватися із програмно-цільовим державним управлінням, власне передбачає формулювання програм заходів державного управління всеосяжним розвитком та їхню реалізацію у встановлені терміни. Також передбачає формування системи координації дій суб'єктів моделі всеосяжного розвитку щодо виконання цих заходів відповідно до плану програм й використання ними ресурсів національної економіки
Компетентність	Вимагає реалізацію програм і планів стратегії всеосяжного розвитку національної економіки компетентними органами державного управління, а також органів управління у розрізі залучення громадського контролю у процесі координації виконання цих програм та планів. Це вимагає спеціальної підготовки у сфері моделювання економічного розвитку національної економіки
Єдність цілей	Передбачає поєднання цільових напрямів виконавців і координаторів державного управління із цілями стратегії всеосяжного розвитку національної економіки
Гнучкість	Процес реалізації стратегії має бути гнучким та мати зворотній зв'язок із факторами зовнішнього середовища національної економіки, що дасть можливість швидко корелювати результати із поставленими стратегією цілями
Ефективність	Ефективність управління характеризується ступенем співвідношення рівня (показників) детермінант всеосяжного розвитку до обсягів використаних ресурсів національної економіки, а також рівнем інтегрального показника всеосяжного розвитку
Збалансованість	Передбачає рівень узгодженості дій між виконавцями, координаторами і контролюючими органами державного управління всеосяжним розвитком національної економіки, а також витрачених ними ресурсів
Передбачуваність	Вимагає певний рівень визначеності дій та заходів відповідно до програм і планів всеосяжного розвитку від органів державного управління
Ієрархічність	Передбачає вертикальний поділ управлінських рішень щодо досягнення цілей та вирішення завдань стратегії всеосяжного розвитку, тобто формування різних рівнів управління між суб'єктами й об'єктами моделі всеосяжного розвитку
Прозорість і врахування громадської думки	Вимагає постійної звітності державного управління щодо результатів реалізації стратегії всеосяжного розвитку та використання ресурсів національної економіки для досягнення цілей стратегії

Джерело: сформовано автором.

Як і будь-яка стратегія, стратегія всеосяжного розвитку має містити зворотній зв'язок щодо результатів й ефективності заходів механізму її

реалізації відповідно поставлених цілей й соціально-економічного стану національної економіки України на наступні 5–7 років.

Головним відповідальним органом із впровадження Стратегії виступає Кабінет Міністрів України. Підзвітним Кабінету Міністрів України органом управління всеосяжним розвитком є Національне агентство із забезпечення всеосяжного розвитку при Кабінеті Міністрів України з повноваженнями щодо стратегічного планування концептуальних положень всеосяжного розвитку, координації міжгалузевої взаємодії, інтеграції економічної, соціальної та екологічної політики і моніторингу впровадження Стратегії. Основними функціями інституту визначаються координація державного регулювання всеосяжного розвитку, стратегічного планування, впровадження Стратегії, регулярного моніторингу імплементації Стратегії.

Для ефективного функціонування інститутів управління всеосяжним розвитком мають бути створені відповідні умови, а саме:

- 1) змінити в усіх міністерствах, регіональних і місцевих органах влади вектори діяльності і функції управлінських підрозділів у напрямі реалізації всеосяжного (інклюзивного) розвитку;
- 2) розробляти цільові прогностні документи щодо змін природно-ресурсного потенціалу, рівня життя і здоров'я населення та стану довкілля;
- 3) визначити систему цілей всеосяжного й інклюзивного розвитку на регіональному й місцевому рівнях;
- 4) здійснювати оцінку й контролінг впливу управлінських рішень на реалізацію Стратегії на етапі затвердження цих рішень;
- 5) впровадити на всіх рівнях системи освіти України головні положення Стратегії всеосяжного розвитку;

Система управління й інституційної кооперації має здійснюватися на основі таких принципів імплементації Стратегії національної економіки України: цілеспрямованість, спланованість, компетентність, єдність цілей, гнучкість, ефективність, збалансованість, передбачуваність, ієрархічність, прозорість і врахування громадської думки.

Окрім імперативів всеосяжного розвитку, рушійними силами забезпечення інклюзивного економічного зростання, створення робочих місць та досягнення високого рівня добробуту виступають підприємницька, інвестиційна та інноваційна діяльність.

Важливою рушійною силою досягнення встановлених цілей є підтримка територіальних громад і їх залучення до виконання Стратегії.

З метою консолідації управлінських рішень та моніторингу досягнення результативності Стратегії створюється Національна рада з інклюзивного розвитку (за участю ділових й представників бізнесу у всіх секторах економіки, місцевих громад, місцевих органів влади, громадських організацій, профспілок, науковців, освітян).

Інструментами реалізації Стратегії всеосяжного розвитку національної економіки.

1. Нормативно-правові інструменти. Створення нормативно-правової бази реалізації умов моделі всеосяжного розвитку є необхідною умовою для впровадження Стратегії. Це вимагає такі заходи:

1) забезпечити розроблення і впровадження Національного плану дій зі всеосяжного (інклюзивного) розвитку кожні 3 роки;

2) законодавчо забезпечити перехід від соціально-економічного планування до еколого-соціально-економічного планування розвитку країни, регіонів і населених пунктів (до планування інклюзивного розвитку);

3) забезпечити регулярне проведення експертизи законопроектів та нормативно-правових актів на відповідність їх принципам всеосяжного (інклюзивного) розвитку.

2. Фінансові інструменти. Ефективність і результативність впровадження Стратегії залежить від узгодженості цілей і завдань Стратегії з державним бюджетом. Фінансовим інструментом імплементації Стратегії є комплексний аналіз видатків галузевих міністерств у напрямку реалізації цілей і завдань Стратегії. Ще одним з фінансових інструментів є інтеграція принципів всеосяжного розвитку в механізми бюджетного процесу. Доцільно також

використовувати механізм оподаткування на базі споживання ресурсів і забруднення довкілля, а не на базі використання праці, що забезпечить збільшення зайнятості населення, підвищення рівня освіченості й безпеки громадян і мінімізації негативного впливу на довкілля як цілей Стратегії.

Для фінансування заходів на виконання Стратегії слід створити відповідні умови, а саме:

1) удосконалити податкову систему шляхом зміни бази оподаткування на основі європейських принципів і підходів щодо повної зайнятості і споживання ресурсів;

2) поліпшити інвестиційний та діловий клімат у напрямі заохочення шляхом пільгового оподаткування внутрішніх інвесторів, запровадити програми цільового заохочення іноземних інвесторів вкладати кошти у пріоритетні напрями і сфери визначені Стратегією;

3) впровадити нову ліберальну модель державного управління інвестиційною й інноваційною діяльністю з метою сприяння інвестиціям у високотехнологічні та експортоорієнтовані сектори економіки з виробництва готової продукції.

3. Економіко-структурні інструменти. Сформувати прозорі економічні механізми залучення внутрішніх інвестицій й міжнародної фінансової допомоги направлені на оптимізацію та адаптацію структурної економіки Сходу України. Запровадити економічні інструменти прямого державного регулювання економіки у цих регіонах.

Здійснити послідовну реалізацію положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо усунення дискримінації та зниження тарифних бар'єрів у торгівлі. Також узгодити національну систему державної допомоги та державних закупівель із вимогами СОТ. Сприяти розвитку бізнесу та конкуренції за рахунок таких економічних заходів:

1) до 2025 р. створити комплексну спрощену систему процедур відкриття бізнесу та супроводу його господарської діяльності, зокрема

створення системи електронного врядування та інформаційного супроводу господарської діяльності бізнесу;

2) адаптувати національну систему технічного та технологічного регулювання відповідно до норм технічних регламентів ЄС, запровадити спрощену процедуру сертифікації та стандартизації для визнання національних суб'єктів господарювання на ринках країн ЄС;

3) створити мереживну систему якості товарів на основі мобільних сучасних лабораторій на міжрегіональному рівні, що дасть можливість підтверджувати відповідність якості товарів та урегулювати питання щодо забезпечення відповідного маркування товарів;

4) впровадити державний механізм щодо економічного обґрунтування та регулювання ціноутворення для товарів і послуг природних монополій;

5) забезпечити самостійну від інших органів та гілок влади діяльність Антимонопольного комітету;

6) спростити процедуру виявлення та припинення антиконкурентних дій;

7) посилити систему захист внутрішнього ринку від контрафактної та контрабандної імпортової продукції, впровадити жорсткий аудит стандартів якості імпортової продукції.

4. Інформаційно-комунікаційні інструменти. Забезпечити агресивне впровадження доступних інформаційно-комунікаційних технологій, інтегруючи їх у традиційні сектори економіки та суспільне життя, реалізувати державні програми з інформатизації діяльності центральних органів влади та самоврядування й формування засад електронного врядування за напрямками всеосяжного (інклюзивного) розвитку.

Створити динамічну комунікаційну систему у напрямку інформування всіх заінтересованих сторін моделі всеосяжного розвитку про політичні, економічні, соціальні та екологічні аспекти всеосяжного розвитку України.

Створювати та підтримувати роботу національних, регіональних і місцевих інформаційно-аналітичних центрів, освітніх та науково-дослідних

установ з питань всеосяжного розвитку та центрів європейської практики інклюзивного розвитку.

5. Науково-дослідницькі інструменти. Цільовий науково-дослідний підхід щодо розробки та впровадження у традиційні й інші пріоритетні сектори економіки екологічно безпечних технологій, зокрема енергоощадних і низьковуглецевих, впровадження на цій основі засад інклюзивного розвитку традиційних галузей національної економіки, підвищення ефективності енергетичного сектору, зниженню енергомісткості і ресурсомісткості систем життєзабезпечення, що забезпечить сталий розвиток економіки.

Посилити наукову обґрунтованість управлінських рішень у сфері забезпечення всеосяжного розвитку, сприяти випереджаючому розвитку НДДКР, що забезпечують оцінку імперативів всеосяжного розвитку національної економіки України.

6. Освітні та просвітницькі інструменти. Створення умов всеосяжного розвитку за вектором збалансованого суспільства знань. Сприяти формуванню системи нових сучасних знань, умінь та компетентностей, необхідних для розв'язання складних проблем інклюзивного розвитку національної економіки і вирішення взаємопов'язаних питань суспільного життя. Інтеграція закладів вищої освіти та інститутів НАН України, інших науково-дослідних та інформаційно-аналітичних центрів всіх областей наук відповідно до секторів економіки до вивчення та обґрунтування шляхів розв'язання регіональних соціальних, економічних та екологічних проблем.

Необхідно сприяти імплементації Стратегії ЄЕК ООН освіти для інклюзивного й сталого розвитку в систему освіти України всіх рівнів шляхом запровадження у Стандарти освіти всіх рівнів і спеціальностей загальних компетентностей з розуміння проблематики переходу суспільства до всеосяжного (інклюзивного) розвитку. Заклади вищої освіти та інші навчальні заклади мають створити адаптовану до моделі всеосяжного розвитку систему й процес підготовки кваліфікованих фахівців з необхідними компетентностями

для розробки і використання новітніх технологій, які забезпечують перехід суспільства до всеосяжного розвитку.

Освіта має стати одним з інструментів досягнення соціально-економічного ефекту всеосяжного розвитку і найважливішим інструментом ефективного управління та обґрунтованого прийняття управлінських рішень з реалізації цілей Стратегії. Пріоритетні напрями всеосяжного розвитку необхідно інтегрувати в систему професійної освіти державних службовців, науковців й освітян.

Механізм імплементації моделі всеосяжного розвитку передбачає використання системи інструментів управління досягнення цілей Стратегії, а також моніторингу забезпечення всеосяжного розвитку у результаті запровадження інструментів. Для глибокого моніторингу комплексу цілей і завдань Стратегії доцільно запровадити такі заходи:

- 1) розробити та впровадити у статистичну й аналітичну звітність інститутів усіх рівнів індикатори всеосяжного розвитку, зокрема у регіональному розрізі;

- 2) сформувати сучасну базу структурованих статистичних даних шляхом удосконалення системи національної статистики відповідно до вимог Базових принципів офіційної статистики ООН та ЄС.

На рівні Національного агентства із забезпечення всеосяжного розвитку при Кабінеті Міністрів України здійснює координацію моніторингу впровадження та проведення оцінки результативності Стратегії і виконує такі функції:

- 1) щорічно проводити аналіз виконання завдань у напрямку досягнення цілей Стратегії, формувати пропозиції щодо оперативних пріоритетів політики всеосяжного розвитку і засобів та інструментів впровадження Стратегії;

- 2) оперативно перевіряти соціально-економічні показники впровадження Стратегії, зокрема досягнення планових цільових показників;

- 3) регулярно готувати та публічно публікувати «Національну доповідь про всеосяжний (інклюзивний) розвиток України» та «Регіональну доповідь

про всеосяжний (інклюзивний) розвиток областей України», яка має містити інформацію про поточний та перспективний стан реалізації Стратегії, а також включатиме поточні значення індикаторів всеосяжного розвитку;

4) регулярно розробляти 5-річні Національні плани дій переходу до всеосяжного розвитку на регіональному та національному рівнях, здійснювати моніторинг їх виконання та пропонувати зміни і доповнення.

Стратегії, програми і плани галузевого та регіонального розвитку мають бути гармонізованими зі Стратегією всеосяжного розвитку та Державним планом дій із підтримки всеосяжного зростання і розвитку.

3.2. Удосконалення інституційної складової управління всеосяжним розвитком національної економіки

Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. № 70/1 були затверджені глобальні цілі сталого розвитку до 2030, а саме: подолання бідності; подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці; якісна освіта; гендерна рівність; забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх; забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх; створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям; скорочення нерівності; сталий розвиток міст і спільнот; відповідальне споживання та виробництво; пом'якшення наслідків зміни клімату; збереження морських ресурсів; захист біосистем суші; мир,

справедливість та сильні інститути; активізація роботи в межах Глобального партнерства [35].

Глобальні цілі сталого розвитку включають цілі інклюзивного зростання. Поняття «інклюзивне зростання» було введено Азійським банком розвитку у 2007 р. та передбачає забезпечення соціально-економічного зростання за умов включення найменш забезпечених верств населення до процесу розширення ринкових можливостей з акцентом на покращення базових послуг у галузі охорони здоров'я, освіти, інфраструктури [47]. Всеосяжність такого розвитку обумовлена взаємодією економічних, соціальних та екологічних чинників зростання. Відповідно до найбільш популярних методик вимірювання показника інклюзивного розвитку (методик ООН [44], МВФ [45], ОЕСР [46], ВЕФ [48]) всеосяжний або інклюзивний розвиток передбачає реалізацію певних заходів за декількома найбільш важливими напрямками, серед яких: зростання доходів населення та ВВП, скорочення нерівності й бідності, забезпечення високої зайнятості, підвищення продуктивності праці, раціональне використання природних ресурсів, захист природного довкілля.

Україна приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку шляхом розробки у 2017 році Національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» [40]. Протягом 2016-го року було проведено чотири національних та десять регіональних консультацій, створено групу високого рівня та сімнадцять робочих підгруп, відповідно до кожної цілі. Робота проводилася за підтримки Програми розвитку ООН та спільно з Інститутом демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України [41]. Попри це проект Закону «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» від 07 серпня 2018 р. № 9015 було знято з розгляду Верховної Ради України 29 серпня 2019 р. з причини чисельних зауважень до його змісту, зроблених фахівцями Головного науково-експертного управління, серед яких: відсутність належного фінансово-економічного обґрунтування; некоректність визначень окремих термінів; внутрішня неузгодженість окремих положень проекту; невпорядкованість окремих операційних цілей тощо. На думку Б. Данилишина

нова стратегія повинна була з'явитися до початку осені [7]. Однак в Указі Президента, який було видано наприкінці вересня, мова все ще йде про цілі сталого розвитку України [33].

Не виникає сумнів, що Стратегія сталого розвитку національної економіки буде допрацьована та затверджена у відповідності до чинного законодавства. Попри це, зважаючи на невдалу практику реалізації попередніх стратегій розвитку, більш пильної уваги, на нашу думку, заслуговує розгляд чинного механізму реалізації стратегічних планів.

Теоретико-методологічні основи інституційного забезпечення сталого розвитку є предметом численних досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі економічних, соціальних наук та наук з державного управління. Розробці питань формування інституційних механізмів соціально-економічного розвитку присвячені публікації О. Качного, В. Когута, проблемам регіонального розвитку – праці О. Войтик, Я. Гонціажа, Н. Гнидюк, О. Луцків, М. Максимчука, С. Пухир та ін. Віддаючи належне науковим здобуткам, вважаємо за доцільне приділити увагу проблемам інституційного забезпечення формування ефективного механізму реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, зважаючи на наявність в цій сфері невдалого вітчизняного досвіду.

Відповідно до тлумачного словника економіста [4, с. 185], а також енциклопедичного словника економіки та права [42], механізм – це сукупність процесів, прийомів, підходів, організаційних структур, конкретних форм і методів управління, а також правових норм, за допомогою яких реалізуються чинні в конкретних умовах економічні закони, або здійснення певних дій задля досягнення мети. Тобто механізм реалізації стратегії – це певна послідовність дій, що передбачає створення відповідних умов для досягнення стратегічних та оперативних цілей, визначених під час стратегічного планування.

Процес реалізації стратегії будь-якої організації, на думку М. Мескона та співавторів [17], складається з таких дій: визначення вимірюваних кількісних цілей; оцінювання та (за потребою) зміна організаційної структури; розподіл

ресурсів; визначення ключових управлінських завдань; розробка завдань для підрозділів організації; делегування повноважень та визначення методів координації; визначення політики в якості орієнтиру для дій; уточнення цілей окремих керівників; визначення критеріїв та методів вимірювання результатів діяльності; створення інформаційної системи для забезпечення адекватних та своєчасних даних оцінювання бізнесу; формування системи винагород, що забезпечує потрібну поведінку; навчання керівників у відповідності з цілями організації та стилем її роботи; оцінка результатів, визначення недоліків та забезпечення зворотного зв'язку.

Отже, спираючись на думку фахівців з менеджменту, можна узагальнити, що механізм реалізації стратегії передбачає виконання завдань з організації, ресурсного забезпечення, мотивації та контролю дій виконавців. Тобто в ньому можна виокремити організаційну, фінансову, управлінську та моніторингову складові (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Основні елементи механізму реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки (складено автором)

Об'єктом нашого дослідження є інституційне забезпечення кожної з зазначених складових, оскільки реалізація стратегії всеосяжного розвитку національної економіки передбачає залучення багатьох суб'єктів та здійснюється

під впливом багатьох чинників. Інституційне середовище, відповідно до визначення Л. Девіса і Д. Норта, – «це сукупність основоположних політичних, соціальних і юридичних правил, що утворюють базис для виробництва, обміну, розподілу і споживання обмежених благ» [43]. Узагальнюючи визначення сутності понять «інститути», «інституційне середовище», «інституційний механізм», які надають в своїх наукових працях вітчизняні автори (табл. 3.2), можна констатувати, що інституційний підхід до формування механізму реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки передбачає залучення до виконання завдань розвитку формальних і неформальних інститутів та інституцій.

Таблиця 3.2

**Трактування понять «інститут», «інституційне середовище»,
«інституційний механізм» в роботах вітчизняних науковців**

Автор(и), рік	Визначення
1	2
Гонціаж Я., Гнидюк Н., 2000	Інституційний механізм регіонального управління передбачає, з одного боку, використання потенційних можливостей всіх існуючих елементів апарату держави (парламенту, глави держави, уряду, регіональних представницьких і виконавчих органів тощо), а з другого – створення спеціальних органів загальнодержавного та субнаціонального рівня чи відповідних структурних підрозділів вже існуючих органів. Крім того, у демократичних суспільствах питання регіонального розвитку не розглядаються як питання тільки державних органів, а до них широко залучаються структури громадянського суспільства [5]
Желюк Т., 2013	Інституційна архітектура забезпечення економічної безпеки: інститути державної влади, інститути місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства (комерційні та некомерційні структури з надання соціальних послуг, волонтерський рух, професійні спілки, органи самоорганізації населення, об'єднання громадян), економічні інститути (споживання, нагромадження, кредитування, інвестування, власність), соціальні інститути (наука, освіта, зайнятість, охорона здоров'я, соціальне партнерство, соціальне підприємництво, соціальний діалог), наднаціональні інститути (політичні, економічні, військові, громадські утворення, організації, асоціації, транснаціональна діяльність), правова система [10, с. 22]
Луцків О. М., Максимчук М. В., 2014	«Під інституційним середовищем ... слід розуміти сукупність формальних (правила, норми, закони та інші юридичні регулятори) та неформальних (уявлення, традиції, звички) інститутів, що регулюють господарсько-управлінську діяльність суб'єктів регіональної політики, а також сукупність цих суб'єктів (інституцій) як інституціалізованих організацій (органи регіонального та державного управління, структури місцевого самоврядування та самоорганізації громадян)» [16, с. 38]

Продовження табл. 3.2

1	2
Пухир С. Т., 2014	«...ключовими інституціями, що впливають на формування і реалізацію державної регіональної політики є центральні та регіональні органи законодавчої та виконавчої гілок влади, наукові установи, неурядові і донорські організації» [34, с. 23]
Когут В. І., 2015	Кожен із видів суб'єктів, що беруть участь у реалізації державної політики соціального розвитку, регламентує свою діяльність конкретними соціальними інтересами, нормами, правилами та стандартами, закріпленими нормативно-правовою базою. Цими суб'єктами є (залежно від форм власності, способів та рівня реалізації своєї діяльності) державні органи влади, органи місцевого самоврядування, недержавні організації, громадські асоціації, союзи та об'єднання [14]
Войтик О. Є., 2016	Інституційне середовище державного управління регіональним розвитком включає: формальні інститути (органи державного управління, законодавчі органи, спеціалізовані органи державного регулювання й нагляду) та неформальні інститути (культурні норми, ділові стосунки, неформальні відносини) [3, с. 2].
Крутякова В. І., 2016	«Інститути – це правила та механізми, що забезпечують їх виконання, і норми поведінки, які структурують взаємодію між людьми. Вони є певними конструкціями, які формуються у свідомості людини. Метою їх створення є удосконалення організації суспільства через систему стандартних обмежень. Для практичного втілення мети створюються відповідні інституції – структури (установи, організації, підприємства), які в процесі діяльності виступають чинниками інституційного розвитку. Інститути створюються не тільки як обмежувальні рамки поведінки людей, але і як інструменти, що задають структуру мотивації взаємодії людей в політиці, соціальній сфері, економіці, а також як своєрідний продукт, що задовольняє потребу в правилах, іманентних елементах поведінки, нормативах, планах тощо» [15, с. 40].
Васіна А. Ю., 2017	«... сукупність політичних, соціальних, юридичних, економічних норм і правил, що впорядковують і спрямовують діяльність економічних агентів відповідно до реалізації цілей структурного реформування» [2, с. 40].
Качний О. С., 2017	Інституційне забезпечення регіонального соціально-економічного розвитку слід розуміти як створення належних умов для функціонування існуючих, а за потреби – реорганізацію та створення нових інституцій, які безпосередньо залучаються до процесів розроблення, впровадження та реалізації регіональної політики держави. До таких інституцій належать державні, самоврядні, громадські та приватні інституції [13]

Джерело: складено автором.

До формальних інститутів належать правила й обмеження у формі свідомо розроблених у письмовій формі законодавчих і нормативних документів (закони, урядові постанови, контракти та ін.), а також законодавчо закріпленні форми власності, механізми ціноутворення, оподаткування тощо.

Ефективне функціонування зазначених формальних інститутів створює відповідне сприятливе середовище для економічного розвитку суб'єктів господарювання, підвищення рівня життя населення, забезпечення ощадливого природокористування, що, в кінцевому підсумку, забезпечує всеосяжний розвиток національної економіки. Функціонування формальних інститутів забезпечують і підтримують органи законодавчої та виконавчої державної влади, які є формальними інституціями, тобто організаціями, створеними для досягнення певної мети. При цьому повноваження таких інституцій як Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Рада регіонального розвитку, Офіс реформ, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, науково-дослідні організації, неурядові і донорські організації поширюються на всі напрями всеосяжного розвитку (рис. 3.4).

Так, Рада регіонального розвитку є консультативно-дорадчим органом при Президентові України, основними завданнями діяльності якого є: сприяння налагодженню ефективної взаємодії державних органів з органами місцевого самоврядування щодо напрацювання новітніх підходів у сфері регіонального розвитку, вироблення узгодженої позиції щодо соціально-економічного та гуманітарного розвитку регіонів; сприяння врахуванню інтересів регіонів і окремих адміністративно-територіальних одиниць у проектах нормативно-правових актів з питань регіональної політики, проектах загальнодержавних та інших державних цільових програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку та охорони довкілля. Головою Ради є Президент України. Забезпечення діяльності Ради здійснюється Адміністрацією Президента України, Національним інститутом стратегічних досліджень і Державним управлінням справами [30].

Офіс реформ є консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, діяльність якого координується Прем'єр-міністром. Керівництво Офісом здійснює виконавчий директор, а фінансування його діяльності здійснюється за рахунок коштів Багатостороннього донорського фонду, найбільшим донором для якого є Європейський Союз.

Рис. 3.4. Інституційне забезпечення механізму реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки (складено автором)

Основними завданнями діяльності цього органу є: забезпечення організації та координації впровадження реформ; підготовка пропозицій щодо плану заходів із впровадження реформ на відповідний рік та механізмів реалізації таких реформ; проведення моніторингу та аналізу стану виконання міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади завдань, передбачених планом заходів [29, п. 3].

Місцеві державні адміністрації в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці забезпечують виконання державних і регіональних

програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, програм національно-культурного розвитку національних меншин в місцях компактного проживання корінних народів, а також звітування про виконання відповідних бюджетів та програм [32].

Міністерство фінансів України забезпечує концентрацію фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку України, проводить оцінку фінансового забезпечення проектів угод щодо регіонального розвитку та державних програм соціально-економічного розвитку територій, здійснює заходи щодо виконання програм, що впроваджуються в Україні із застосуванням секторальної бюджетної підтримки ЄС, залучення кредитних коштів ЄС та коштів на безповоротній основі [28].

Упродовж 2018 року наукові дослідження й розробки в Україні виконували 950 організацій, 48,1% з яких належали до державного сектору економіки, 37,0% – підприємницького, 14,9% – вищої освіти [18]. Серед найбільш авторитетних науково-дослідних організацій, що досліджують особливості соціально-економічного розвитку національної економіки слід зазначити Інститут економіки та прогнозування НАН України, Національний інститут стратегічних досліджень, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України.

Державну установу «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України» створено у 1997 р. з метою забезпечення розроблення стратегічних прогнозів і програм соціально-економічного розвитку України. Головним завданням Інституту є проведення фундаментальних і прикладних досліджень за такими напрямками: моделювання та прогнозування економічного розвитку; економічне зростання та структурні зміни в економіці; розвиток виробничої інфраструктури; технологічне прогнозування та інноваційна політика; моніторингові дослідження соціально-економічних трансформацій українського суспільства; соціально-економічні проблеми праці; управління економікою; просторовий економічний розвиток та місцеве самоврядування. На

цій основі розробляються напрями та методи розвитку господарської системи, стратегічні прогнози і програми розвитку економіки України [12].

Національний інститут стратегічних досліджень утворено у 1992 р. З кінця 2002 р. Інститут підпорядковано Президентові України та визначено базовою науково-дослідною установою аналітико-прогнозного супроводження діяльності Президента України. Співробітники Інституту досліджують проблемні питання економічного, демографічного, соціального, гуманітарного, етнополітичного, воєнно-політичного, зовнішньополітичного, інформаційного, екологічного розвитку України, а також здійснюють моніторинг регіональних аспектів суспільного розвитку [19].

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птахи НАН України заснований у 2002 р. та виконує функції методологічного, науково-організаційного й координаційного центру. Основними напрямками наукової діяльності Інституту є: теоретичні проблеми демографії; міграційні процеси; людський розвиток; рівень життя, бідність і становлення середнього класу; ринок праці, трудові відносини та соціальне партнерство; соціальна політика та соціальний захист населення; гендерна політика; розвиток соціальної інфраструктури; соціально-демографічне прогнозування [11].

Серед неурядових формальних інституцій, що приймають участь у процесах реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки можна зазначити асоціації, громадські організації, благодійні фонди та ін. Наприклад, Асоціація міст України готує рекомендації з питань подальшого розвитку місцевого самоврядування, захисту прав та законних інтересів територіальних громад, зміцнення інфраструктури міського господарства, надання високоякісних громадських послуг, охорони громадського порядку в містах, поліпшення екологічного стану, охорони здоров'я, розвитку національних та культурних традицій, підготовки кадрів, пропаганди передового муніципального досвіду, а також реалізує заходи по впровадженню в життя своїх рекомендацій [1]. Громадська організація «Спілка економістів України» зосереджує свою діяльність на розробці концепцій, прогнозів і

рекомендацій з різних питань економічної політики, сприянні органам влади всіх рівнів у здійсненні ринкових реформ, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національної економіки, створенні для цього необхідної законодавчої бази [36]. Український фонд підтримки підприємництва впроваджує заходи щодо реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні та ефективні кредитно-гарантійні механізми фінансування суб'єктів малого підприємництва [38].

Наразі в Україні працює понад сорок міжнародних донорських організацій та програм міжнародної допомоги, які зосереджують свою увагу на підтримці таких напрямів діяльності: демократія, населення і здоров'я, охорона навколишнього середовища, розвиток зв'язків, малий бізнес; навчання освітян, управлінців, урядовців; фінансування досліджень і освіти в області охорони навколишнього середовища; мистецтво, економіка, фінанси, менеджмент, право, наука і технології, соціальний розвиток, запобігання СНІДу; підтримка сталого розвитку громади, інформаційних технологій; приватизація; зміна юридичної системи та законодавчого процесу; регіональна політика, промислова політика; боротьба з безробіттям; державні замовлення або державна служба тощо. Більше 250 проектів нині здійснюються в широкому спектрі галузей, регіонів і міст України. Фінансування ЄС проектів в Україні здійснюється у формі грантів, контрактів і зростаючої підтримки бюджету [21].

Натомість такі формальні інституції, як Міністерства, інспекції, служби, агенції є спеціалізованими органами виконавчої влади, тобто сфера їхнього впливу має галузеву спрямованість, а отже виконання основних завдань їхньої діяльності сприяє розвитку національної економіки за одним з напрямів всеосяжного зростання.

Виключенням з цього переліку є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, яке було створено шляхом об'єднання Міністерства економічного розвитку і торгівлі України з Міністерством аграрної політики та продовольства України 2 вересня 2019 р. [9] і наразі забезпечує формування та реалізацію: державної політики

економічного та соціального розвитку; державної політики розвитку підприємництва, державно-приватного партнерства, інтелектуальної власності, інноваційної діяльності в реальному секторі економіки; державної політики у сфері захисту прав споживачів, державної політики з контролю за цінами, державної регуляторної політики та державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; державної аграрної політики, державної політики у сфері земельних відносин; державної політики у сфері праці, зайнятості населення, трудової міграції, трудових відносин, соціального діалогу [26].

Міністерство розвитку громад та територій України (донедавна Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України) забезпечує формування та реалізує: державну регіональну політику, державну політику у сфері розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою, державну житлову політику і політику у сфері благоустрою населених пунктів, державну політику у сфері житлово-комунального господарства, державну політику у сфері поводження з побутовими відходами, державну політику у сфері будівництва, містобудування, просторового планування територій та архітектури [25].

Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, забезпечення діяльності якого здійснює Міністерство розвитку громад та територій України. Комісія здійснює аналіз стану виконання Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р. та плану заходів з її реалізації, регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, інвестиційних програм та проектів; вивчає результати діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з питань формування та реалізації державної регіональної політики; проводить аналіз стану справ та причин виникнення проблем у процесі реалізації державної регіональної політики;

вивчає питання поєднання інструментів планування і фінансування у сфері регіональної політики, пошуку шляхів залучення фінансових ресурсів та їх концентрації для реалізації пріоритетних інвестиційних проектів у регіонах; проводить моніторинг запровадження дієвих інструментів державної підтримки виконання міжрегіональних програм і проектів. Формою роботи Міжвідомчої комісії є засідання [22].

Агенції регіонального розвитку – це неприбуткові не бюджетні установи, які має можливість створити кожен регіон з метою надання допомоги місцевій владі під час реалізації регіональної стратегії розвитку. Такі агенції працюють як офіс з надання консультацій щодо підготовки та реалізації програм і проектів регіонального розвитку, здійснюють аналіз соціально-економічної ситуації, проблем розвитку відповідного регіону, подання пропозицій щодо шляхів їх розв’язання; сприяють підвищенню інвестиційної привабливості регіону, залученню інвестиційних та кредитних ресурсів, міжнародної технічної допомоги для регіонального розвитку, створенню умов для інституційного та інфраструктурного розвитку регіону [37].

Основними завданнями діяльності Міністерства культури, молоді та спорту України є: формування й реалізація державної політики у сферах культури та мистецтв, мовної політики, міжнаціональних відносин, релігії, туризму, фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання, волонтерської діяльності, реінтеграції в єдиний культурний та інформаційний простір України населення, що проживає на тимчасово окупованих територіях, а також визначення перспективних та пріоритетних напрямів розвитку зазначених сфер [39].

Міністерство охорони здоров’я України забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров’я, захисту населення від інфекційних хвороб, протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів, забезпечує формування державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення [24].

Міністерство соціальної політики України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, протидії торгівлі людьми, а також захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання гуманітарної допомоги, соціальних послуг особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах, здійснення нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування [27].

Міністерство освіти і науки забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в науковій сфері, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності [23].

Міністерство екології та природних ресурсів у світлі процесів оптимізації системи центральних органів виконавчої влади було перетворено на Міністерство енергетики та захисту довкілля України шляхом об'єднання з Міністерством енергетики та вугільної промисловості [9]. На думку міністра енергетики та захисту довкілля, таке об'єднання дозволить «забезпечити комплексний підхід до державної політики у сфері використання природних ресурсів та енергії та сформулювати єдину державну політику щодо подолання негативних наслідків глобальної зміни клімату». Основними завданнями діяльності нового міністерства є формування та реалізацію державної політики: у сфері охорони навколишнього природного середовища, у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива [20].

Неформальні інститути, а саме: цінності, культура, традиції, звичаї тощо, ґрунтуються на довготривалій історичній основі, можуть доповнювати формальні, а можуть вступати з ними в протиріччя, але не можуть бути впроваджені примусовим чином. Вплив неформальних інститутів на процес реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки виявляється у створенні спонукальних мотивів для обрання певної поведінки суб'єктами стратегічних перетворень. Наразі суттєвими демотиваторами позитивного ставлення громадянського суспільства до змін соціально-економічної ситуації в країні є низький рівень довіри до влади, суттєве незадоволення рівнем життя, ставлення до влади як до засобу збагачення, поблажливе ставлення до проявів корупції. При цьому вихідним інститутом, що впливає на ефективність соціального розвитку суспільства є довіра, яка формує певний рівень упевненості в позитивних наслідках дії владних інституцій та інституційних утворень. Рівень довіри в суспільстві залежить від рівня корупції та рівня оптимізму. Останній знижується, якщо в суспільстві зростає нерівність та соціальна поляризація. Довіра є важливим атрибутом соціального капіталу та передумовою економічного та соціального процвітання [6, с. 232].

Таким чином, надання характеристики основним завданням діяльності та впливу формальних і неформальних інститутів на процес реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки дозволяє зробити такі висновки:

- функції щодо визначення показників та методів вимірювання результатів реалізації стратегії, визначення виконавців, розподілу повноважень і відповідальності, розподілу ресурсів, координації дій та оцінки результатів кожного з етапів реалізації стратегії виконує більшість формальних інституцій;
- виконання завдань стратегічного розвитку та підготовка звітів належать до основних напрямів діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та територіальних органів міністерств;
- створенням достатніх джерел фінансування опікуються Міністерство фінансів України, неурядові та донорські організації;

– формування мотиваційної системи забезпечують неформальні інститути: цінності, культура, традиції, звичаї (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Функції органів державної влади та недержавних організацій в процесі реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки

Функція	Організація, що виконує функцію
Визначення показників та методів вимірювання результатів	Науково-дослідні організації, неурядові організації, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України
Визначення виконавців, розподіл повноважень і відповідальності, розподіл ресурсів	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство культури, молоді та спорту України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України
Координація дій	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Рада регіонального розвитку, Офіс реформ
Створення джерел фінансування	Міністерство фінансів України, неурядові та донорські організації
Формування мотиваційної системи	Цінності (суспільна довіра, мораль та етика, ставлення до корупції, сприйняття влади, відношення до праці, рівень громадянської участі, відношення до меншин), культура, традиції, звичаї
Виконання завдань, підготовка звітів	Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, територіальні органи міністерств
Оцінка результатів кожного з етапів реалізації стратегії, визначення недоліків та причин їх виникнення	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Офіс реформ, Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку, агенції регіонального розвитку

Джерело: складено автором.

Отже, організаційні та контрольні функції з реалізації стратегії всеосяжного розвитку одночасно виконують декілька міністерств, що часто призводить до неузгодженості їх дій та зниження загальної результативності прогресивних перетворень.

З огляду на те, що Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України є провідною установою в сфері забезпечення

економічного та соціального розвитку, доречно було б функції з визначення виконавців, розподілу повноважень і відповідальності, розподілу ресурсів та координації дій віднести до повноважень Департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування, який є одним з підрозділів міністерства і серед основних завдань якого зазначено «розроблення та проведення моніторингу виконання стратегічних програмних документів економічного і соціального розвитку України, забезпечення координації роботи органів виконавчої влади з питань стратегічного планування соціально-економічного розвитку, розроблення структури програмних документів економічного і соціального розвитку та їх моніторингу; організаційно-методичне забезпечення та координація роботи з підготовки прогнозів і програм економічного та соціального розвитку регіонів на середньо- та короткостроковий періоди; здійснення організаційно-методичного забезпечення щодо розроблення та виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади державних цільових програм [8].

Науково-дослідні організації мають необхідний потенціал для визначення показників результативності та методів вимірювання результатів реалізації стратегії всеосяжного розвитку, а моніторинг та аналіз результатів реалізації стратегії доцільно віднести до основних завдань діяльності Офісу реформ, Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку та агенцій регіонального розвитку.

Отже, механізм реалізації стратегії передбачає виконання завдань з організації, ресурсного забезпечення, мотивації та контролю дій виконавців. Тобто в ньому можна виокремити організаційну, фінансову, управлінську та моніторингову складові. Інституційний підхід до формування механізму реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки передбачає залучення до виконання завдань розвитку формальних і неформальних інститутів та інституцій. Аналіз основних завдань діяльності та впливу формальних і неформальних інститутів на процес реалізації стратегії всеосяжного розвитку показав, що функції з визначення показників та методів

вимірювання результатів реалізації стратегії, визначення виконавців, розподілу повноважень і відповідальності, розподілу ресурсів, координації дій та оцінки результатів кожного з етапів реалізації стратегії виконує більшість формальних інституцій, що призводить до неузгодженості їх дій та зниження загальної результативності прогресивних перетворень. Запропоновано:

- функції з визначення показників результативності та методів вимірювання результатів реалізації стратегії всеосяжного розвитку віднести до завдань науково-дослідних організацій, що працюють у сфері стратегічного прогнозування;

- функції з визначення виконавців, розподілу повноважень, відповідальності, ресурсів та координації дій віднести до повноважень Департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування, який є одним з підрозділів Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, що відповідає основним завданням діяльності Департаменту;

- функції з моніторингу та аналізу результатів реалізації стратегії віднести до основних завдань діяльності Офісу реформ, Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку та агенцій регіонального розвитку.

3.3. Регуляторна політика забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки та механізм її реалізації

Досягнення стійкого економічного розвитку наразі є головним об'єктом наукових досліджень на аналітичному і практичному рівнях. Проблеми стійкого економічного зростання й розвитку залишаються у центрі уваги у зв'язку з підвищенням нестійкості глобальної економіки, збільшенням кризових проявів на рівні окремих країн і регіонів, низької ефективності

застосовуваних інструментів фінансово-економічної і соціальної політики та недієздатності класичних економічних теорій і моделей зростання й розвитку соціально-економічних систем. Донині головною метою управління організаціями, підприємствами, країнами вважалося досягти високих кількісних фінансових і виробничих результатів. На даний час такий підхід до управління розвитком втратив свою актуальність з огляду на зростання соціальної напруженості й поглиблення екологічних проблем. Вирішення проблем сучасної економічної динаміки наразі пов'язано з концепціями стійкого розвитку, всеосяжного (інклюзивного) злагодженого зростання й зеленої економіки. Розробка оптимальних підходів до регулювання умов такого розвитку, на наш погляд, є важливою складовою діяльності з забезпечення збалансованого зростання національної економіки.

Відповідно до чинного законодавства України «регуляторна політика визначається як напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами країни» [31]. Регуляторна політика всеосяжного розвитку для національної економіки України має ґрунтуватися на досягненні соціоекономічного ефекту відповідно до моделі всеосяжного розвитку. Тому регуляторна діяльність забезпечення всеосяжного розвитку має бути направлена на імперативи всеосяжного розвитку.

Механізм державної регуляторної політики за ринкових умов економічного розвитку національної економіки у системі формування державної стратегії всеосяжного розвитку національної економіки (рис. 3.5) має реалізовуватися на основі системи принципів державної регуляторної політики,

як-то: доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість і врахування громадської думки [31].

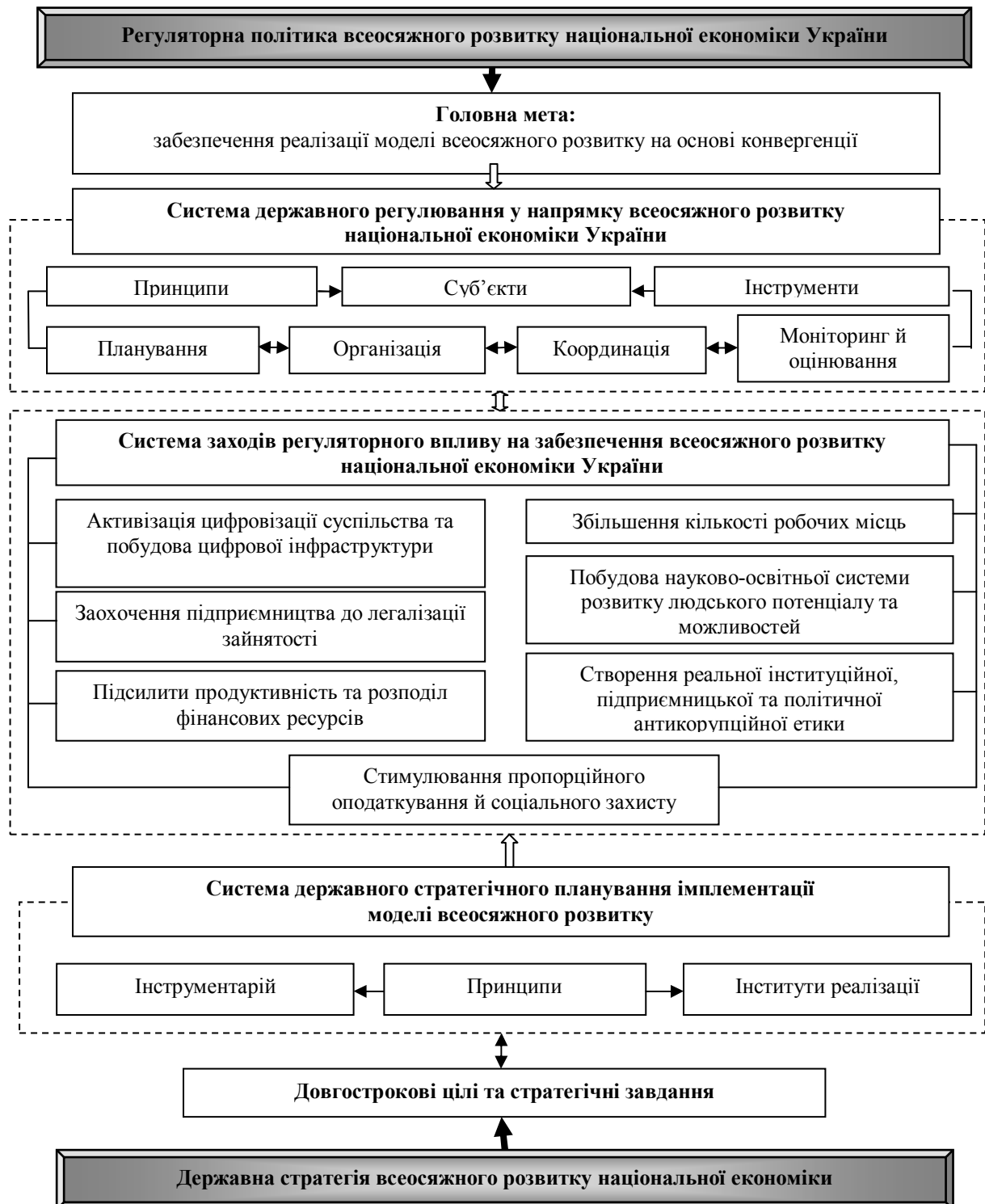

Рис. 3.5. Регуляторна політика всеосяжного розвитку національної економіки України у системі формування державної стратегії всеосяжного розвитку національної економіки (удосконалено автором)

1) доцільність – обґрунтована необхідність державного регулювання соціально-економічних відносин для вирішення конкретної проблеми всеосяжного розвитку;

2) адекватність – відповідність форм та рівня державного регулювання соціально-економічних відносин потребі у вирішенні конкретної проблеми всеосяжного розвитку та ринковим вимогам, враховуючи актуальні альтернативи;

3) ефективність – забезпечення досягнення максимально можливих позитивних результатів за мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів національної економіки, громадян та держави внаслідок дії регуляторного акта на предмет всеосяжного розвитку;

4) збалансованість – забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів національної економіки, громадян та держави;

5) передбачуваність – послідовність регуляторної діяльності згідно із цілями її державної політики всеосяжного розвитку, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дає можливість суб'єктам національної економіки здійснювати планування їхньої діяльності;

6) прозорість та врахування громадської думки – відкритість для фізичних та юридичних осіб соціально-економічних відносин, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб соціально-економічних відносин, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності.

Державна регуляторна політика характеризується як напрям державної політики, що передбачає синтез правового та економічного регулювання соціально-економічних відносин між суб'єктами національної економіки, а

також адміністративних та економічних відносин між регуляторними органами та іншими органами влади й суб'єктами національної економіки. Важливим напрямом державної регуляторної політики є недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів[31].

Принципи державної регуляторної політики потребують уточнення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку економіки та складатися з наступних: доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість, швидкість, гнучкість, об'єктивність, наукова обґрунтованість, компетентність. Принципи державної регуляторної політики всеосяжного розвитку мають корелюватися з принципом конвергенції моделі всеосяжного розвитку, що передбачає інтегрування, зближення регуляторної політики господарської діяльності із регуляторною політикою щодо реалізації імперативів всеосяжного розвитку.

Відповідно, функціонування такої моделі системи принципів можливе у разі діяльності підтримуючого інституту державного регулювання – Департаменту соціально-економічного економічного розвитку та регуляторної політики на базі громадського контроль. Функціонування інституту має здійснюватися у порядку напряму інтегрованої цифровізації державної політики.

Інструментами реалізації регуляторної діяльності мають бути економічні регулятори, що підсилюють дію імперативів всеосяжного розвитку. Зокрема, їх можна систематизувати у такі групи, як: економічні інструменти бюджетно-податкової, ринкової регуляторної, фінансово-інвестиційна, кредитна і соціальної політик, а також адміністративні інструменти щодо дозвільної системи сприяння підприємництву.

Регуляторна політика всеосяжного розвитку для національної економіки України реалізується через систему заходів регуляторного впливу на імперативи та детермінанти всеосяжного розвитку.

Заходи регуляторної політики всеосяжного розвитку національної економіки України здійснюється на засадах державного прогнозування та планування господарської діяльності (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Заходи регуляторної політики щодо впровадження
стратегії всеосяжного розвитку національної економіки**

Цілі забезпечення всеосяжного розвитку	Заходи регуляторної політики
1	2
Забезпечення системи надання традиційних послуг та інфраструктури	Спрощення системи оподаткування для сфери послуг. Активізація цифровізації суспільства та побудова цифрової інфраструктури. Спрощення режиму сертифікації і стандартизації на отримання оздоровчих послуг. Підвищення якості оздоровчої інфраструктури.
Заохочення підприємництва до легалізації зайнятості	Урегулювання спрощеної системи оподаткування мікро-, малого та середнього підприємництва. Урегулювання спрощеної системи оподаткування та легалізація доходів домашніх господарств
Підсилити продуктивність та розподіл фінансових ресурсів	Впровадження перехресного пропорційного інвестування внутрішніми, зовнішніми і державними інвесторами. Створення механізму пільгового оподаткування у разі перехресного фінансування для внутрішніх інвесторів. Стимулювання банківського сектору в інвестиційну діяльність
Збільшення кількості робочих місць	Підвищити продуктивність праці та введення погодинної плати за працю. Посилити механізм матеріальної і нематеріальної компенсації за тимчасову непрацездатність
Розвиток освіти й професійних навичок	Побудова науково-освітньої системи розвитку людського потенціалу та можливостей. Стимулювання незалежної системи оцінювання якості освіти й науки. Урегулювання міжнародної стандартизації надання освітніх послуг та оцінювання результатів наукової діяльності. Забезпечення рівного доступу до одержання освіти всіх ступенів
Протидія корупції	Урегулювання прозорості ведення бізнесу. Ліквідація державних установ з надання супутніх послуг з обслуговування бізнесу. Цифровізація отримання послуг та звітності для підприємництва. Створення реальної інституційної, підприємницької та політичної антикорупційної етики.

Продовження табл. 3.4

1	2
Удосконалення системи податкових платежів	Адаптація до міжнародних стандартів оподаткування. Стимулювання пропорційного оподаткування й соціального захисту. Підвищення податкової й фінансової грамотності населення й бізнесу.

Джерело: сформовано автором.

Державна регуляторна політика всеосяжного розвитку національної економіки України сьогодні може визначатися як стратегічна мета у сфері урегулювання державою ключових проблем національної економіки та доповнювати загальну стратегію всеосяжного розвитку. При цьому стратегія державної регуляторної політики всеосяжного розвитку є лише частиною загальної економічної стратегії всеосяжного розвитку. Вона визначається як окремий вектор державної економічної політики, з тривалою перспективою і спрямований на вирішення масштабних економічних та соціальних завдань економічного зростання.

Відсутність єдиної економічної стратегії на загальнодержавному рівні негативно впливає на ефективну реалізацію державної регуляторної політики всеосяжного розвитку. Єдність такої державної економічної стратегії забезпечується, насамперед, системою усіх сфер економіки, координацією найважливіших економічних процесів у цій системі, які можуть мати і глобальний вплив.

До основних стратегічних напрямів державної регуляторної політики всеосяжного розвитку можна зарахувати:

- належне обґрунтування необхідності втручання держави у діяльність суб'єктів національної економіки;
- усунення перешкод та лібералізація господарської діяльності (або мінімізація втручання держави у діяльність суб'єктів національної економіки);
- прийняття економічно обґрунтованих та ефективних регуляторних актів щодо соціально-економічних відносин суб'єктів національної економіки;

– створення єдиної логічно взаємопов’язаної системи регуляторних актів загальноекономічних питань та питань всеосяжного розвитку [31].

До пріоритетів державної регуляторної політики всеосяжного розвитку варто віднести ті її напрями, які мають суттєвий вплив на тактику реалізації державної регуляторної політики всеосяжного розвитку. Зокрема, до системи пріоритетів відносяться створення та прийняття регуляторних актів, відстеження їхньої результативності та їхній перегляд. Крім того, ключовими напрямками є врахування думки громадськості щодо конкретних регуляторних актів на предмет всеосяжного розвитку та звітування регуляторних органів щодо здійснення державної регуляторної політики всеосяжного розвитку.

Зазначимо, що для визначення та реалізації цих пріоритетів важливо здійснити адекватну та належну оцінку можливостей реалізації державної регуляторної політики всеосяжного розвитку. На законодачому рівні визначено такі основні вимоги до такої оціночної діяльності. До них відносяться: об’єктивність, економічна обґрунтованість, відповідність ринковим вимогам, залучення експертів до певних оціночних дій, скорочення витрат держави на врегулювання соціально-економічних відносин.

Оцінюванню підлягають:

- ризики (зокрема, дія зовнішніх факторів на регуляторні акти з питань всеосяжного розвитку);
- можливості (зокрема, імплементація вимог регуляторних актів з питань всеосяжного розвитку) щодо витрат або вигод;
- майбутні витрати або вигоди внаслідок дії регуляторних актів з питань всеосяжного розвитку;
- висновки та пропозиції (зокрема, від суб’єктів соціально-економічних відносин, а також їхніх об’єднань);
- стійке досягнення регуляторних актів цілей, задекларованих у разі його прийняття;

- кількісні та якісні показники результативності регуляторних актів з питань всеосяжного розвитку;
- необхідність незмінного характеру регуляторних актів з питань всеосяжного розвитку;
- порушення або невідповідність принципів державної регуляторної політики всеосяжного розвитку.

Отже, розмаїття параметрів оцінювання зумовлює використання диференційних підходів до нього. Зокрема, оцінити ризики та кількісні й якісні показники результативності регуляторних актів можна з використанням однакових прийомів (порівняння певних економічних та статистичних показників, звернення до експертів). Для оцінювання можливостей, а також майбутніх витрат або вигод необхідно використовувати інші підходи у зв'язку з тим, що вони ще не виникли.

Варто звернути увагу на механізм оцінювання виявлених невідповідностей принципів державної регуляторної політики всеосяжного розвитку. Важливо не просто констатувати факт наявності таких порушень, а встановити ступінь їхнього впливу на ефективну реалізацію певного регуляторних актів, оскільки можуть бути порушення, які неможливо подолати без скасування повного регуляторного акту з питань всеосяжного розвитку. Водночас, завдяки належній оцінці можна зробити висновок про необхідність лише внесення до регуляторних актів відповідних змін та доповнень. За рахунок правильної (адекватної) оцінки можна позитивно впливати на швидкість та чіткість реалізації державної регуляторної політики всеосяжного розвитку.

Стратегія державної регуляторної політики всеосяжного розвитку відображає її обґрунтованість та відтворює особливості її реалізації, але при цьому вона є лише частиною загальної економічної стратегії, передбаченої ст. 9 Господарського кодексу України, яка розглядається як обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення масштабних економічних та соціальних завдань,

завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту. Економічна стратегія містить пріоритетні цілі національної економіки, засоби, способи і заходи їхньої реалізації відповідно до стану об'єктивних національних та світових тенденцій і процесів, враховуючи законні інтереси суб'єктів соціально-економічних відносин.

Правильно спланована та обґрунтована стратегія дає змогу сформувати головні напрями імплементації державної регуляторної політики всеосяжного розвитку.

Першим стратегічним напрямом розвитку державної регуляторної політики всеосяжного розвитку є процес «дерегуляції» підприємництва. Цей процес має еволюційну й історичну природу. Дерегуляція була покликана зменшити кількість заборон та обмежень, встановлених щодо господарської діяльності.

Склалися умови, за яких жорстке державне регулювання соціально-економічних і взагалі господарських відносин фактично знищує підприємницьку ініціативу, ставлячи саме існування суб'єктів у пряму залежність від виконання усіх приписів нормативно-правових актів. Дерегуляція передбачала зміни векторів з тотального державного регулювання на ринкове саморегулювання. Вважалося, що ринкові механізми самостійно врегулюють абсолютну більшість господарських правовідносин, тому «втручання» держави треба мінімізувати. Натомість широка свобода підприємницької діяльності для суб'єктів господарювання призвела до зловживання з боку деяких з них, зокрема щодо повернення податку на додану вартість.

У широкому розумінні процес дерегуляції свідчить про радикальне спрямування цього процесу на позбавлення від державного регулювання. Дерегуляція означає обмеження втручання суб'єктів владних повноважень у діяльність суб'єктів господарювання та підвищення відповідальності

посадових осіб державних органів за прийняття неправомірних рішень щодо суб'єктів господарювання.

Саме тому одним з найважливіших критеріїв належної реалізації дерегуляції вважають зменшення вартості витрат на виконання обов'язкових державних регуляцій (зокрема, щодо відкриття та закриття бізнесу).

До *другого* стратегічного напрямку, який також сформувався у часі, можна вважати формулювання меж та методів державного регулювання всеосяжним розвитком. Це складний процес, який характеризується наявністю великої кількості думок та поглядів щодо встановлення потрібних меж та форм. Фактично мова йде про неоднозначність та збалансованість застосування методів державного регулювання. Тобто, чітке та однозначне встановлення меж втручання державних органів у сферу господарювання означає фактичну відмову від тих форм, які не вписуються у встановлені законом межі державного регулювання всеосяжним розвитком. Форми окреслюють, як саме держава має можливість вплинути на суб'єктів соціально-економічних відносин з метою координації зусиль для досягнення найвищого економічного (а можливо, і соціального) ефекту.

Відповідно до *третього* стратегічного напрямку – вдосконалення правового регулювання соціально-економічних відносин у моделі всеосяжного розвитку, тобто спрямованість державної політики на кінцевий результат – соціально-економічного ефекту всеосяжного розвитку. Хоча в цілому звучить дещо невизначено, оскільки «вдосконалення» є поняття оціночне. До того ж вдосконалення є безмежним процесом, оскільки правове регулювання соціально-економічних відносин завжди матиме певні недоліки, прогалини або колізії, що вимагає термінового втручання. Проте, варто підкреслити необхідність перспективного підходу до регулювання соціально-економічних правовідносин з погляду стратегічного розвитку державної регуляторної політики всеосяжного розвитку.

Державна регуляторна політика всеосяжного розвитку вимагає певного стратегічного планування шляхом поділу на етапи, послідовне виконання яких

приведе до належного регуляторного впливу на суб'єктів господарювання та інших зацікавлених суб'єктів. Підкреслимо, що етапи є ключовими векторами, які повинні враховувати (та керуватися ними) конкретні регуляторні органи.

Вирішальне значення для реалізації державної регуляторної політики всеосяжного розвитку має якомога точніше та чіткіше формулювання кожного з вищезазначених етапів.

Отже, етапами стратегії державної регуляторної політики всеосяжного розвитку можна вважати:

I етап – встановлення конкретних стратегічних цілей реалізації державної регуляторної політики всеосяжного розвитку.

II етап – аналіз сфер соціально-економічних відносин в цілому (з акцентом на потенційних можливостях впливу регуляторних актів на неї).

III етап – обґрунтований вибір стратегії (конкретних стратегічних напрямів).

IV етап – реалізація стратегії.

V етап – достовірна оцінка, моніторинг і належний контроль виконання стратегії.

Враховуючи вищезазначене, першочерговим завданням є формування чіткої та зрозумілої стратегії реалізації державної регуляторної політики всеосяжного розвитку, оскільки стратегія формує план на майбутнє з урахуванням найважливіших орієнтирів процесу.

Зміст стратегії державної регуляторної політики всеосяжного розвитку охоплює:

- мету політики (державної регуляторної політики всеосяжного розвитку);

- пріоритети державної регуляторної політики всеосяжного розвитку, а саме першорядні завдання, на реалізацію яких має бути спрямована державна регуляторна політика всеосяжного розвитку;

- принципи державної регуляторної політики всеосяжного розвитку;

– оцінку можливостей реалізації державної регуляторної політики всеосяжного розвитку.

Досягнення стратегічних цілей державної регуляторної політики всеосяжного розвитку можливе лише з урахуванням належної оціночної діяльності щодо ризиків, витрат або вигод, можливостей, кількісних та якісних показників результативності регуляторних актів тощо. Основними вимогами до такої оціночної діяльності є [31]:

- об’єктивність;
- економічна обґрунтованість;
- відповідність ринковим вимогам;
- залучення експертів до певних оціночних дій;
- мінімізація витрат держави на врегулювання соціально-економічних відносин.

Правильна (адекватна) оцінка покликана позитивно впливати на швидкість та чіткість реалізації державної регуляторної політики всеосяжного розвитку.

Стратегія характеризується спрямованістю на вирішення глобальних економічних завдань, саме тому вона зазвичай не прив’язана до конкретних проміжків часу (років, місяців, днів). Тимчасова дія стратегії реалізації державної регуляторної політики всеосяжного розвитку може характеризуватися лише моментом початку дії, але не моментом припинення, оскільки реалізація державної регуляторної політики всеосяжного розвитку – процес тривалий і постійний, який вимагає періодичної трансформації стратегічних цілей та напрямів.

У межах формування інструментарію державної регуляторної політики всеосяжного розвитку доцільно виділити декілька основних груп інструментів державного регуляторного та координаційного впливу:

- легалізація підприємницької діяльності, що враховує державну реєстрацію суб’єктів господарювання; ліцензування та патентування

підприємницької діяльності; отримання документів дозвільного характеру тощо;

- бюджетно-податкова політика, що передбачає встановлення та регулювання податкових ставок; регулювання ставок банківських кредитних відсотків; використання режимів спрощеного та презумптивного оподаткування; запровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку та звітності підприємств тощо;

- ринкова регуляторна політика, яка реалізується за рахунок використання таких інструментів як: обмеження монополізму; контроль ринкової конкуренції; антиінфляційна політика; антикризова політика; державне регулювання тіньової економіки; захист прав споживачів; технічне державне регулювання, зокрема проведення стандартизації та сертифікації продукції; соціальна та екологічна відповідальність підприємств тощо.

Приймаючи до уваги значні складнощі функціонування суб'єктів господарювання національної економіки в умовах всеосяжного розвитку, важливою складовою сформованого інструментарію є державна політика підтримки і стимулювання розвитку суб'єктів господарювання, що передбачає виділення інструментів державного прогнозування та планування розвитку суб'єктів господарювання, податкової та фінансово-інвестиційної політики, інформаційно-консультативного та інституціонального забезпечення розвитку суб'єктів підприємницької діяльності.

Державне планування та прогнозування розвитку суб'єктів господарювання моделі всеосяжного розвитку здійснюється за рахунок:

- розробки стратегій і програм підтримки та стимулювання розвитку суб'єктів господарювання;

- моніторингу і коригування реалізації підтримуючих та стимулюючих заходів держави щодо розвитку суб'єктів господарювання тощо.

Фіскальна політика передбачає застосування таких інструментів як:

- 1) податкові пільги, податкові канікули та податкові кредити;

2) запровадження безподаткового режиму для підприємців-початківців на визначений період (два-три роки) тощо.

Фінансово-інвестиційна політика враховує використання таких інструментів державної підтримки і стимулювання розвитку суб'єктів соціально-економічних відносин як:

- 1) пільгове кредитування;
- 2) бюджетні цільові інвестиції;
- 3) державні дотації, субсидії та компенсації;
- 4) страхування ризиків;
- 5) створення гарантійних фондів;
- 6) надання державних гарантій за кредитами;
- 7) пільгова оренда приміщень;
- 8) лізинг;
- 9) мікрофінансування;
- 10) краудфандинг;
- 11) венчурне кредитування;
- 12) державні закупівлі;
- 13) державне співфінансування;
- 14) субсидування та компенсація відсоткових ставок за кредитами комерційних банків;
- 15) кредитне посередництво;
- 16) фінансова допомога на інноваційно-технологічний розвиток суб'єктів малого та середнього бізнесу;
- 17) залучення міжнародних фінансово-кредитних інститутів до фінансування суб'єктів господарювання тощо.

Інформаційно-консультативне забезпечення державної підтримки суб'єктів соціально-економічних відносин передбачає:

- 1) надання консультативних послуг з питань легалізації, ліцензування і патентування підприємств та інших питань, пов'язаних з державним регулюванням підприємницької діяльності;

- 2) консалтингових та аудиторських послуг;
- 3) організацію навчальних курсів і бізнес-тренінгів з питань створення та функціонування суб'єктів господарювання;
- 4) створення ефективної онлайн-платформи для взаємодії бізнес-суб'єктів та держави тощо.

Інституціональне забезпечення розвитку суб'єктів соціально-економічних відносин враховує використання таких інструментів як:

- 1) формування інфраструктури підтримки розвитку суб'єктів господарювання;
- 2) створення державних та державно-приватних фінансових інститутів;
- 3) створення і розширення мережі центрів молодіжної інноваційної творчості на базі вищих навчальних закладів тощо.

Розроблений інструментарій державної регуляторної політики суб'єктів господарювання в умовах моделі всеосяжного розвитку має значну теоретико-методичну цінність для забезпечення сталого розвитку суб'єктів підприємницької діяльності та формування сприятливого бізнес-середовища їх функціонування.

Висновки до розділу 3

1. Удосконалено стратегію всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає досягнення оптимального рівня розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення за умови підвищення зайнятості серед молоді та боротьби з бідністю, посилення державної й підприємницької активності для розвитку соціального партнерства, модернізації економіки на основі нового технологічного укладу та екологізації виробничого процесу, розвитку

інфраструктури як умови впровадження інновацій й залучення інвестицій. Визначено логічно взаємопов'язані етапи реалізації стратегії: вибір моделі всеосяжного розвитку, цілі та завдання реалізації моделі всеосяжного розвитку, механізм імплементації моделі всеосяжного розвитку, соціально-економічний ефект реалізації стратегії, що спрямована на забезпечення вирівнювання соціальних і територіальних відмінностей розвитку національної економіки.

Удосконалено механізм реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, який передбачає виконання завдань з організації, ресурсного забезпечення, мотивації та контролю за діями виконавців (формальних і неформальних інститутів), де визначено складові – організаційну, фінансову, управлінську та моніторингову, й імперативи розвитку прямої дії (економічні та соціальні), які забезпечують розвиток ефективної, конкурентоспроможної, соціально орієнтованої, ресурсо- й енергоефективної, екологічно стійкої національної соціально-економічної системи.

2. Удосконалено інституційний підхід до формування механізму реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, який передбачає перерозподіл функцій з визначення показників результативності та методів вимірювання, виконавців, з розподілу повноважень, відповідальності, ресурсів і координації, з моніторингу та аналізу результатів реалізації стратегії. Аналіз основних завдань діяльності та впливу формальних і неформальних інститутів на процес реалізації стратегії всеосяжного розвитку засвідчив, що функції з визначення показників та методів вимірювання результатів реалізації стратегії, виконавців, з розподілу повноважень і відповідальності, ресурсів, з координації дій та оцінювання результатів кожного з етапів реалізації стратегії виконує більшість формальних інституцій, що призводить до неузгодженості їх дій та зниження загальної результативності прогресивних перетворень.

3. Удосконалено систему заходів регуляторної політики щодо впровадження стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає забезпечення системи надання традиційних послуг і цифрової інфраструктури, заохочення підприємництва до легалізації зайнятості, підсилення продуктивності та розподілу фінансових ресурсів, збільшення кількості робочих місць, розвиток освіти й професійних навичок, протидію корупції, удосконалення системи податкових платежів. Державна регуляторна політика забезпечення всеосяжного розвитку через заходи регуляторного впливу на ключові фактори всеосяжного розвитку має спиратися на основні напрями державної економічної політики.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Асоціація міст України. Цілі та завдання. URL: <http://2.auc.org.ua/page/tsili-ta-zavdannya> (дата звернення: 12.02.2019).
2. Васіна А. Ю. Аспекти моделювання інституційного середовища структурної модернізації національної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2017. Вип. 22. Ч. 1. С. 40–45.
3. Войтик О. Є. Інституційне забезпечення державного управління регіональним розвитком. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 1 (52). С. 1–8.
4. Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник економіста. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
5. Гонціаж Я., Гнидюк Н. Інституційні механізми регіонального розвитку в Україні: шлях до майбутнього. *Зб. наук. пр. УАДУ*. Київ: УАДУ, 2000. Вип. 2. Ч. 1. С. 66–73.

6. Гриценко О. А., Золотарьова Ю. І. Неформальні інститути в контексті реалізації економічних та соціальних прав людини. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2015. № 2 (25). С. 224–239.

7. Данилишин Б. Стратегія розвитку України до 2030 року має бути розроблена до початку осені. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2715989-strategia-rozvitku-ukraini-do-2030-roku-mae-buti-rozroblena-dopocatku-oseni.html> (дата звернення: 12.02.2019).

8. Департамент економічної стратегії та макроекономічного прогнозування. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=0a14ddff-1816-478b-ba7c-d51da150b41a&title=DepartamentStrategichnogoPlanuvannia> (дата звернення: 12.02.2019).

9. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінет Міністрів України від 02 вересня 2019 р. № 829. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistem-829> (дата звернення: 12.02.2019).

10. Желюк Т. Економічна безпека в системі інституційного вектора збалансованого розвитку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2013. Вип. 1. С. 19–32.

11. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Про інститут. URL: <https://idss.org.ua/about> (дата звернення: 12.02.2019).

12. Інститут економіки та прогнозування НАН України. Про інститут. URL: http://ief.org.ua/?page_id=1182#pagetitle (дата звернення: 12.02.2019).

13. Качний О. С. Сучасний стан інституційного механізму державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1145> (дата звернення: 12.02.2019).

14. Когут В. І. Чинники формування моделей соціальної політики в контексті проблеми взаємодії державних і недержавних організацій соціальної сфери. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_1_9.pdf (дата звернення: 12.02.2019).

15. Крутякова В. І. Структурна модель системи інституційного забезпечення природогосподарювання як сегменту національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 3. С. 39–44.

16. Луцків О. М., Максимчук М. В. Інституційне середовище регіональної структурної політики. *Регіональна економіка*. 2014. № 3. С. 37–47.

17. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: пер. с англ. Москва: Дело, 1997. 704 с.

18. Наукові дослідження і розробки у 2018 році. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.02.2019).

19. Національний інститут стратегічних досліджень. Про інститут. URL: <https://niss.gov.ua/pro-institut> (дата звернення: 12.02.2019).

20. Основна мета об'єднання двох міністерств – забезпечення комплексного підходу до державної політики – О. Оржель. URL: http://ukrdgri.gov.ua/uk/2019/09/04/n04092019_01/ (дата звернення: 12.02.2019).

21. Перелік міжнародних донорських організацій та програм міжнародної допомоги, які працюють в Україні. URL: <http://koryukivka-rada.gov.ua/korysna-informatsiya/proektnyj-menedzhment/donorski-organizatsiyi/> (дата звернення: 12.02.2019).

22. Положення про Міжвідомчу координаційну комісію з питань регіонального розвитку: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2015 р. № 714. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/714-2015-п> (дата звернення: 12.02.2019).

23. Положення про Міністерство освіти і науки України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п> (дата звернення: 12.02.2019).

24. Положення про Міністерство охорони здоров'я України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-п> (дата звернення: 12.02.2019).

25. Положення про Міністерство розвитку громад та територій України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2014 р. № 197 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 вересня 2019 р. № 850). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2019-п> (дата звернення: 12.02.2019).

26. Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459(в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2019 р. № 838). URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-п> (дата звернення: 12.02.2019).

27. Положення про Міністерство соціальної політики України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-п> (дата звернення: 12.02.2019).

28. Положення про Міністерство фінансів України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-п> (дата звернення: 12.02.2019).

29. Положення про Офіс реформ: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 768. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-2016-п> (дата звернення: 12.02.2019).

30. Положення про Раду регіонального розвитку: затверджено Указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 224/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224/2015> (дата звернення: 12.02.2019).

31. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. Із змінами та

доповненнями, внесеними Законом України від 22.09.2016 р. № 1540-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> (дата звернення: 12.02.2019).

32. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 12.02.2019).

33. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> (дата звернення: 12.02.2019).

34. Пухир С. Т. Інституційне забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики в Україні. *Регіональна економіка*. 2014. № 2. С. 17–26.

35. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 25 сентября 2015 года 70/1. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года. 44 с. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/70/1> (дата обращения: 12.02.2019).

36. Спілка економістів України. Про Спілку. URL: <http://seu.org.ua/about/> (дата звернення: 12.02.2019).

37. Типове положення про агенцію регіонального розвитку: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 р. № 258. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/248941325> (дата звернення: 12.02.2019).

38. Український фонд підтримки підприємництва. Напрямки діяльності. URL: http://ufpp.gov.ua/about_fund/activities (дата звернення: 12.02.2019).

39. Уряд затвердив Положення про Міністерство культури, молоді та спорту України. URL: <http://auc.org.ua/novyna/uryad-zatverdyyv-polozhennya-pro-ministerstvo-kultury-molodi-ta-sportu-ukrayiny> (дата звернення: 12.02.2019).

40. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 174 с. URL: https://menr.gov.ua/files/docs/Національна%20доповідь%20ЦСР%20України_липень%202017%20ukr.pdf (дата звернення: 12.02.2019).

41. Цілі сталого розвитку 2016–2030. URL:<http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 12.02.2019).
42. Энциклопедический словарь экономики и права. URL: http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_economic_law/?f=0JzQldCW0JQ=&t=0JzQmNCd0Jg=&nt=232&p=5 (дата обращения: 12.02.2019).
43. Davis L., North D. Institutional Change and American Economic Growth. Cambridge, 1971.
44. Framework of Inclusive Growth Indicators. New York: UN, 2012. URL: <http://www.adb.org/publications/framework-inclusivegrowth-indicators-2014-key-indicators-asia-andpacific> (date of request: 12.02.2019).
45. Inclusive Growth: Measurement and Determinants. Washington DC: IMF, 2013. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=40613.0> (date of request: 12.02.2019).
46. OECD Framework for Inclusive growth. Paris: OECD, 2014. URL: http://www.oecd.org/mcm/IG_MCM_ENG.pdf (date of request: 12.02.2019).
47. Son H. H. Pro-Poor Growth: Concepts and Measures. Retrieved from Asian Development Bank, 2007. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/29865/tn-22-pro-poor-growth.pdf> (date of request: 12.02.2019).
48. World Economic Forum. The Inclusive Development Index 2018. Summary and Data Highlights. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf (date of request: 12.02.2019).

ВИСНОВКИ

У ході дослідження розроблено теоретичні положення та надано практичні рекомендації щодо формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, а саме:

1. Розвинуто тлумачення змісту всеосяжного розвитку національної економіки, що відповідає сутності інклюзії, яка передбачає забезпечення високої зайнятості, підвищення продуктивності праці, скорочення нерівності й бідності, раціональне використання природних ресурсів, захист природного довкілля, зростання доходів та ВВП. Відзначено, що результатом інклюзивного економічного зростання є соціально-економічний ефект – стійкий рівень добробуту суспільства завдяки його рівномірній участі у створенні національного доходу та можливості кожного члена суспільства задовольняти свої потреби зайнятості та безпечного людського розвитку.

2. Удосконалено модель усеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає досягнення соціально-економічного ефекту розвитку національної економіки, – оптимальний рівень розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення за показниками ефективності (зростання й розвитку, інклюзивності, спадкоємності та стійкості розвитку). Всеосяжний розвиток, як нова модель економічного розвитку національної економіки, має враховувати об'єктивні закономірності динамічних процесів соціально-економічної системи, ґрунтуватись на виваженій оцінці рушійних сил (імперативів), параметрів, ресурсів, екзогенних й ендогенних факторів.

3. Розвинуто науково-практичний підхід до оцінювання рівня всеосяжного розвитку національної економіки, який базується на визначенні індексу інклюзивного зростання (*IG*), який розраховують за такими індикаторами (*K*): освіта та навички, основні послуги й інфраструктура,

корупція та концентрація ренти, доступ до фінансового й кредитного ринків, створення активів та підприємництво, зайнятість і оплата праці, фіскальні платежі, – що надає змогу оцінити соціальну спрямованість розвитку національної економіки. Індикатори індексу інклюзивного зростання формують показники його ефективності (*E*) (зростання і розвиток, інклюзивність, спадкоємність та стійкість розвитку).

4. Проведений аналіз показників усеосяжного розвитку національної економіки країн світу засвідчує, що зростання ВВП не є підставою для забезпечення всеосяжного розвитку національної економіки та підвищення рівня життя населення. Протягом 2012–2017 рр. спостерігаються негативні зміни за такими показниками всеосяжного розвитку України, як: продуктивність праці, зайнятість населення, коефіцієнт Джині за доходами, рівень бідності, середній дохід на день, державний борг, коефіцієнт демографічного навантаження. За результатами дослідження індикаторів інклюзивного зростання економіки України протягом 2012–2017 рр. найбільш ефективними є освітній капітал, якість і доступність освіти, медичні послуги та інфраструктура, найменш ефективними – інвестиційна бізнес-активність, управління активами домогосподарств, ділова та політична етика, концентрація ренти.

5. Удосконалено стратегію всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає досягнення оптимального рівня розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення за умови підвищення зайнятості серед молоді та боротьби з бідністю, посилення державної й підприємницької активності для розвитку соціального партнерства, модернізації економіки на основі нового технологічного укладу та екологізації виробничого процесу, розвитку інфраструктури як умови впровадження інновацій й залучення інвестицій. Визначено логічно взаємопов'язані етапи реалізації стратегії: вибір моделі всеосяжного розвитку, цілі та завдання реалізації моделі всеосяжного розвитку, механізм імплементації моделі всеосяжного розвитку, соціально-

економічний ефект реалізації стратегії, що спрямована на забезпечення вирівнювання соціальних і територіальних відмінностей розвитку національної економіки.

6. Удосконалено механізм реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, який передбачає виконання завдань з організації, ресурсного забезпечення, мотивації та контролю за діями виконавців (формальних і неформальних інститутів), де визначено складові – організаційну, фінансову, управлінську та моніторингову, й імперативи розвитку прямої дії (економічні та соціальні), які забезпечують розвиток ефективної, конкурентоспроможної, соціально орієнтованої, ресурсо- й енергоефективної, екологічно стійкої національної соціально-економічної системи.

7. Удосконалено інституційний підхід до формування механізму реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, який передбачає перерозподіл функцій з визначення показників результативності та методів вимірювання, виконавців, з розподілу повноважень, відповідальності, ресурсів і координації, з моніторингу та аналізу результатів реалізації стратегії. Аналіз основних завдань діяльності та впливу формальних і неформальних інститутів на процес реалізації стратегії всеосяжного розвитку засвідчив, що функції з визначення показників та методів вимірювання результатів реалізації стратегії, виконавців, з розподілу повноважень і відповідальності, ресурсів, з координації дій та оцінювання результатів кожного з етапів реалізації стратегії виконує більшість формальних інституцій, що призводить до неузгодженості їх дій та зниження загальної результативності прогресивних перетворень.

8. Удосконалено систему заходів регуляторної політики щодо впровадження стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає забезпечення системи надання традиційних послуг і цифрової інфраструктури, заохочення підприємництва до легалізації зайнятості, підсилення продуктивності та розподілу фінансових ресурсів, збільшення

кількості робочих місць, розвиток освіти й професійних навичок, протидію корупції, удосконалення системи податкових платежів. Державна регуляторна політика забезпечення всеосяжного розвитку через заходи регуляторного впливу на ключові фактори всеосяжного розвитку має спиратися на основні напрями державної економічної політики.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

*Статті в наукових фахових виданнях України та виданнях,
які входять до наукометричних баз*

1. Рудь Ю. Л. Інституційний підхід до управління розвитком національної економіки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2012. № 6. С. 301–306. (0,47 д. а.)

2. Рудь Ю. Л. Теоретичні основи всеосяжного зростання національної економіки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2017. № 1. С. 98–102. (0,48 д. а.)

3. Рудь Ю. Л. Всеосяжний розвиток як нова модель економічного розвитку національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13–1. С. 237–244. (0,49 д. а.)

4. Рудь Ю. Л. Особливості створення імперативів всеосяжного розвитку національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 22. С. 240–246. (0,47 д. а.)

5. Рудь Ю. Л. Аналіз всеосяжного соціально-економічного розвитку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 21. Ч. 1. С. 147–155. (Включено до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*). (0,49 д. а.)

6. Рудь Ю. Л. Методичні підходи до формування всеосяжного розвитку національної економіки. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2018. Т. 23. Вип. 4 (69). С. 163–170. (Включено до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*). (0,45 д. а.)

Матеріали конференцій

7. Рудь Ю. Л. Основні моделі розвитку національної економіки. *Перспективи і проблеми забезпечення розвитку відкритих конкурентоспроможних економічних систем в умовах глобалізації*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (8–9 грудня 2011 р., м. Кривий Ріг). Кривий Ріг, 2011. С. 291–292. (0,11 д. а.)

8. Рудь Ю. Л. Механізм реалізації стратегії розвитку національної економіки. *Наука і вища освіта*: тези доповідей учасників XXIII Міжнар. наук.-практ. конф. (23 квітня 2015 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя, 2015. С. 85–87. (0,12 д. а.)

9. Рудь Ю. Л. Основні типи економічного зростання національної економіки. *Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (24 листопада 2017 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя, 2017. С. 918–919. (0,11 д. а.)

10. Рудь Ю. Л. Критерії досягнення всеосяжного економічного зростання національної економіки. *Розвиток інноваційно-інтегрованих структур у вимірі формування інноваційно-орієнтованої моделі економіки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 березня 2018 р., м. Кропивницький). Кропивницький, 2018. С. 43–45. (0,11 д. а.)

11. Рудь Ю. Л. Всеосяжне економічне зростання національної економіки. *Європейські перспективи сенсу життя*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (11 травня 2018 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя, 2018. С. 170–172. (0,13 д. а.)

Додаток Б

Таблиця Б.1

Підходи до визначення сутності державної регуляторної політики

Автори	Визначення	Ознаки
Погрібняк М. А. ¹	Регуляторна політика у сфері господарської діяльності – це напрям політики держави, спрямований на поліпшення якості державного управління та місцевого самоврядування у сфері господарської діяльності шляхом законодавчого визначення процедури підготовки, прийняття, відстеження ефективності дії та перегляду регуляторних актів щодо регулювання сфери господарської діяльності	Проаналізовано механізм регуляторної політики у господарській діяльності з правової точки зору
Занфіров В. А. ²	Регуляторна політика на регіональному рівні – певний набір різних пар методичних впливів: заборони й дозволу, примусу і заохочення, покарання й винагороди, спонукання і стримування, зацікавлення й пригнічення	Проаналізовано реалізацію державної регуляторної політики, етапи впливу регуляторного акту
Кулик С. М. ³	Механізм реалізації державної регуляторної політики сприяння розвитку малого підприємництва – сукупність методів, способів, прийомів та інструментів, за допомогою яких здійснюється ліквідація суперечностей, що виникають у процесі координації та регулювання діяльності суб'єктів малого бізнесу органами виконавчої влади з метою забезпечення динамічної рівноваги в суспільному виробництві та досягнення соціально-економічного зростання країни в умовах ринкової економіки	Обґрунтовано механізм реалізації державної регуляторної політики, визначено принципи регуляторної політики

Юлдашев О. Х. ⁴	Регуляторна політика – це напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських та адміністративних відносин між регуляторними або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, встановлені Конституцією та законами України	Наведено класифікацію державної регуляторної політики; обґрунтовано вплив способу, технології підготовки проектів нормативно-правових актів на їх якість та ефективність регуляторних актів
Малига В. А. ⁵		Визначено сутність регуляторного акту, розглянуто відстеження його ефективності
Мельник Т. М. ⁶	Зовнішньоторговельне регулювання – комплекс методів, заходів та інструментів забезпечення торговельних операцій у процесі митного оформлення товарів, використання і споживання імпортованих товарів та просування національної продукції на ринки іноземних держав не характеризується лише суто організаційно-технологічною функціональністю, а реалізує комплекс стратегічних завдань, зокрема – визначення на глобальних торговельних ринках зон пріоритетних інтересів країни, підтримка поглибленої інтернаціоналізації діяльності вітчизняних експортерів, забезпечення конкурентного статусу національних виробників, гарантування прав і законних інтересів споживачів	Проаналізована регуляторна політика в умовах глобалізації, регуляторна політика в сфері зовнішньої торгівлі
Білозір Л. М. ⁷	Глобальна регуляторна політика у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією – підпорядкування відповідної сукупності механізмів, принципів, норм, заходів та інструментів, спрямованих на лібералізацію та зменшення втручання держав у діяльність усіх інституційних форм регулювання торгівлі, системі функціонування світової торгівлі сільськогосподарською продукцією	Проаналізовано глобальну регуляторну політику у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією

Осадча Н. В., Ляшенко В. І. ⁸	Регуляторна політика в митній сфері – напрям регуляторної політики, який спрямований на вдосконалення регулювання господарських відносин між інститутами та суб'єктами підприємницької діяльності з метою забезпечення національних інтересів та інтересів національних товаровиробників, створення сприятливих умов для них, стимулювання імпорту та забезпечення умов для виконання державою своєї політики в сфері економіки, виконання міжнародно-правових обов'язків держави	Обґрунтовано регуляторну політику у митній сфері
Глуценко О. О. ⁹	Регуляторна політика стримування нелегального підприємництва полягає у діяльності держави, спрямованій на подолання негативних наслідків опортуністичної поведінки господарюючих суб'єктів шляхом зменшення їхніх можливостей здійснювати нелегальну господарську діяльність та використовувати доходи від нелегального підприємництва	Обґрунтована регуляторна політика стримування нелегального підприємництва
Ляшенко В. І. ¹⁰	Державна регуляторна політика в сфері малого підприємництва – напрямок державної політики, що передбачає вдосконалення правового регулювання відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, а також адміністративних відносин між регуляторними органами та іншими органами влади й суб'єктами малого підприємництва, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення бар'єрів для розвитку легальної господарської діяльності	Обґрунтована державна регуляторна політика держави у сфері малого підприємництва
Швець Ю. Ю. ¹¹	Державна регуляторна політика – напрям політики держави, спрямований на підвищення соціально-економічної ефективності функціонування відповідної сфери господарської діяльності шляхом законодавчого визначення процедури підготовки, прийняття, відстеження ефективності дії та перегляду регуляторних актів щодо регулювання цієї сфери господарської діяльності	Обґрунтовано регуляторну політику держави в управлінні якістю та конкурентоспроможністю підприємств зв'язку

Ясіновська І.Ф. ¹²	Державна регуляторна політика – це напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських та адміністративних відносин між регуляторними або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, встановлені Конституцією та законами України	Проаналізована регуляторна політика малого та середнього бізнесу
Шулюк Є. В. ¹³	Державна регуляторна політика в енергозбереженні – результат синтезу адміністративних та економічних методів регулювання енергозбереження, що дозволяє створити передумови для формування у енергогенеруючих суб'єктів власних джерел фінансування енергозбереження та поступово інтегрувати державну політику підвищення енергоефективності до системи управління національною економікою шляхом перерозподілу управлінського впливу на державному та регіональному рівнях	Обґрунтована державна регуляторна політика в системі енергозбереження

¹Погрібняк М. А. Механізм державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2008. 20 с.

²Занфіров В. А. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіону: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2006. 20 с.

³Кулик С. М. Державна регуляторна політика сприяння розвитку малого підприємництва: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 ; Гуманіт. ун-т «Запоріж. ін-т держ. та муніцип. упр.». Запоріжжя, 2007. 20 с.

⁴Юлдашев О. Х. Проблеми вдосконалення державної регуляторної політики в Україні: монографія. Київ : МАУП. 2005. 336 с.

⁵Малига В. А. Регуляторна політика як напрям вдосконалення правового регулювання господарських відносин // *Наше право*. 2011. № 1. Ч.2. С. 131–137.

⁶Мельник Т. М. Розвиток національної регуляторної політики в процесі становлення глобальної торговельної системи : автореф. дис ... д-ра екон. наук : 08.00.02 ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ, 2009. 35 с.

⁷Білозір Л. М. Формування глобальної регуляторної політики у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2008. 20 с.

⁸Осадча Н. В., Ляшенко В. І. Цілі, завдання та принципи регуляторної політики в митній сфері // *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 1(19). С. 69–82.

⁹Глуценко О. О. Регуляторна політика стримування нелегального підприємництва: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.03 ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Львів, 2009. 20 с.

¹⁰Ляшенко В. І. Регуляторна політика в Україні: методологія формування та режими реалізації в сфері малого підприємництва: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.03 ; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2008. 32 с.

¹¹Швець Ю. Ю. Регуляторна політика держави в управлінні якістю та конкурентоспроможністю послуг: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 ; Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2009. 20 с.

¹²Ясіновська І. Ф. Державна регуляторна політика в сфері підприємництва та її вплив на діяльність суб'єктів господарювання // *Інноваційна економіка: всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2012. № 5 (31). С. 312–315.

¹³Шулюк, Є. В. Регуляторна політика держави у забезпеченні системи управління енергозбереженням в Україні : автореферат... канд. екон. наук, спец.: 08.00.03 - економіка та управління національним господарством. Сімферополь : МОН, молоді та спорту Укр. Таврійський нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, 2012. 20 с.

Додаток В

Таблиця В.1

Основні положення Стратегії розвитку ЄС «Європа 2020»¹

Ключові цілі		
- Підвищення рівня зайнятості населення у віці 20–64 років з сучасних 69 % до принаймні 75 %. - Досягнення рівня інвестицій, що складає 3 % від ВВП у науково-дослідну діяльність, зокрема шляхом поліпшення умов інвестування науково-дослідної діяльності приватним сектором, а також розробка нових показників для моніторингу інновацій. - Скорочення викидів парникових газів щонайменше на 20 % порівняно з рівнем 1990 року, або з урахуванням відповідних умов – на 30 %, збільшення частки поновлюваних джерел енергії в нашому кінцевому енергоспоживанні на 20 %, а також досягнення збільшення на 20 % ефективності використання енергії. - Скорочення частки осіб, що передчасно залишають школу, до 10 % порівняно з теперішніми 15 % та збільшення частки населення у віці 30–34 років з повною вищою освітою з 31 % до принаймні 40 %. - Скорочення на 25 % кількості громадян, що живуть за межею національних порогів бідності, за рахунок підвищення їх добробуту.		
Розумне зростання	Стале зростання	Всеохоплююче зростання
Інновації Провідна ініціатива ЄС «Інноваційний Союз» спрямована на покращення рамок умов і доступу до фінансування досліджень та інновацій і значно збільшити їх інвестування	Клімат, енергетика та мобільність Провідна ініціатива ЄС «Європа з ефективним використанням ресурсів» спрямована на зменшення залежності зростання від ресурсів, скорочуючи викиди вуглецю, збільшення використання відновлюваних джерел енергії джерел, модернізації транспортної галузі та підвищення енергоефективності	Зайнятість та навички Провідна ініціатива ЄС «Програма для нових умінь та робочих місць» спрямована на модернізацію ринків праці шляхом сприяння мобільності трудових ресурсів і розвиток навичок протягом життя з метою збільшення їх участі у трудовому житті і досягнення кращої координації між попитом і пропозицією
Освіта Провідна ініціатива ЄС «Молодь у русі», спрямована на підвищення ефективності і зміцнення міжнародної привабливості вищої освіти в Європі		
Цифрове суспільство Провідна ініціатива ЄС «Програма в області цифрових технологій для Європи» спрямована на прискорення розвитку високошвидкісного доступу в Інтернет з метою використання переваг єдиного ринку цифрових послуг	Конкурентоспроможність Провідна ініціатива ЄС «Промислова політика в епоху глобалізації» спрямована на покращення економічного середовища, особливо для малих і середніх підприємств, і для підтримки розвитку сталої промислової бази, що є конкурентоспроможною у світовому масштабі	Боротьба проти бідності Провідна ініціатива ЄС «Європейська платформа проти бідності» спрямована на забезпечення соціально-територіальної згуртованості з метою поширення переваг економічного зростання, створення робочих місць, можливість жити гідним життям і брати участь у суспільному розвитку

¹ Адаптовано за матеріалами Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth / Communication from the Commission COM (2010) 2020 final. URL: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.

Додаток Г

Таблиця Г.1

**Чинники, що гальмують економічне зростання національної економіки
України за періодом впливу**

Фактори стримування	Період прояву в економіці	Наслідки
Сировинна модель	Середньостроковий період	– економічна нестабільність і соціально-політичні кризи; – виснаження запасів природних ресурсів; – низькі темпи науково-технічного прогресу; – ресурсна залежність експорту економіки
Низька інвестиційна й інноваційна активність	Короткостроковий і середньостроковий періоди	– примітивізація виробничої бази – відставання НТП від технологічно розвинених країн; – низька конкурентоспроможність українських виробників; – посилення імпортозаміщення
Демографічна криза	Короткостроковий і середньостроковий періоди	– старіння населення і скорочення чисельності населення; – брак кваліфікованих трудових ресурсів відповідно до вимог ринку праці

Додаток Д

Таблиця Д.1

Динаміка життєвого рівня населення¹
(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м.Севастополя)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Зміна 2018/2014 у %
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму:										
млн. осіб	3,6	3,2	3,8	3,5	3,2	2,5	1,5	0,9	0,5	-84,9
у відсотках до загальної чисельності населення	8,6	7,8	9,0	8,3	8,6	6,4	3,8	2,4	1,3	-85,4
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму:										
млн. осіб	...	...	...	...	6,3	20,2	19,8	13,5	10,6	69,0
у відсотках до загальної чисельності населення	...	...	...	...	16,7	51,9	51,1	34,9	27,6	65,3
Зокрема:										
середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн)	843,2	914,1	1042,4	1113,7	1176,0	1227,3	1388,1	1603,7	1744,8	48,4
середньорічний розмір фактичного прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн)	...	...	...	...	1357,6	2257,0	2642,4	2941,5	3262,7	140,3
Квінтильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	2,0	5,3
Квінтильний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів	3,5	3,4	3,2	3,3	3,1	3,2	3,0	3,3	3,3	7,7

¹За даними Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/duf2010_u.htm

Довідки про впровадження

УКРАЇНА

**ЗАПОРІЗЬКА МІСЬКА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

пр. Соборний, 206, м. Запоріжжя, 69105, тел: (061) 224-69-03, факс: (061) 224-19-78
e-mail: der_zpl@ukr.net Код ЄДРПОУ 37573157

№ 12-459 від 25.04.2018 р.**ДОВІДКА**

**про впровадження результатів наукового дослідження
Рудь Юлії Леонідівни «Формування стратегії всеосяжного розвитку
національної економіки», поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - економіка та
управління національним господарством**

Видана Рудь Юлії Леонідівни й засвідчує, що її дослідження на тему «Формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки» містить нові науково-обґрунтовані результати щодо формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки, яка передбачає досягнення оптимального рівня розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення за умови підвищення зайнятості серед молоді й боротьби з бідністю, посилення державної та підприємницької активності для розвитку соціального партнерства, модернізації економіки на основі нового технологічного укладу й екологізації виробничого процесу, розвитку інфраструктури як умови впровадження інновацій і залучення інвестицій, що є надзвичайно актуальним зокрема для м. Запоріжжя.

Пропозиції щодо етапів реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки: вибір моделі всеосяжного розвитку, цілі та завдання її реалізації, механізм імплементації моделі всеосяжного розвитку, соціально-економічний ефект реалізації стратегії, враховані при розробленні цільових програм розвитку м. Запоріжжя.

Директор департаменту

Н.В. Новак

**ЗАПОРІЗЬКА
ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА**
ZAPORIZHZHYA CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

6-р Центральний, 4 м. Запоріжжя, Україна, 69005
Тел.: (061) 213-50-24 Тел./факс: (061) 233-11-72

E-mail: cci@cci.zp.ua
http://www.cci.zp.ua

4 bd. Tsentralnyi, Zaporizhzhia, Ukraine, 69005
Tel.: +38 (061) 213-50-24 Tel./fax: +38 (061) 233-11-72

№ 798 від 19.02.2018 р.

ДОВІДКА

про впровадження наукових результатів дисертаційної роботи
Рудь Юлії Леонідівни «Формування стратегії всеосяжного розвитку
національної економіки», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

Пропозиції автора щодо оцінювання рівня всеосяжного розвитку національної економіки, що базується на визначенні індексу інклюзивного зростання, який розраховується за такими індикаторами: освіта та навички, зайнятість і оплата праці, основні послуги й інфраструктура, доступ до фінансового та кредитного ринків, створення активів і підприємництво, фіскальні платежі, корупція та концентрація ренти, використані в практичній діяльності Запорізької торгово-промислової палати.

Віце-президент ЗТПП
д.е.н.

Д.А. Антонюк

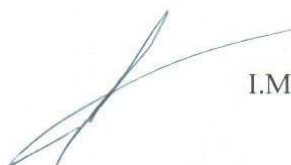
ЗАПОРІЗЬКА МІСЬКА РАДА**Депутат Запорізької міської ради сьомого скликання****Чумаченко Ігор Миколайович**№ 48/2 від 27.12.2017 р.

Довідка про впровадження
окремих положень і розробок дисертаційної роботи
Рудь Юлії Леонідівни «Формування стратегії всеосяжного розвитку
національної економіки», яку подано на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Наукові результати дослідження Рудь Юлії Леонідівни «Формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки», набувають науково-методичного та практичного значення у вирішенні питань соціально-орієнтованого розвитку країни, її регіонів та міст.

Науково-практичний інтерес викликає механізм реалізації стратегії всеосяжного розвитку національної економіки передбачає виконання завдань з організації, ресурсного забезпечення, мотивації та контролю за діями виконавців (формальних і неформальних інститутів), де визначено складові – організаційну, фінансову, управлінську та моніторингову, а також імперативи розвитку прямої дії (економічні й соціальні), що надають змогу сформувати ефективну, конкурентоспроможну, соціально орієнтовану, ресурсо- й енергоефективну та екологічно стійку національну соціально-економічну систему.

Депутат міської ради

І.М. Чумаченко

Класичний
Приватний
Університет

Україна, 69002 тел. (061) 764-57-15
м. Запоріжжя, (0612) 63-99-73
Жуковського, 70 "Б" факс (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

CLASSIC
PRIVATE
UNIVERSITY

70 "Б", Zhukovskogo st., tel. (061) 764-57-15
69002 Zaporizhja, (0612) 63-99-73
UKRAINE fax (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

№ 541

"26" 03 20 18 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукового дослідження
Рудь Юлії Леонідівни «Формування стратегії всеосяжного розвитку
національної економіки» у навчальному процесі Класичного приватного
університету

Основні положення та результати дисертації Рудь Ю.Л. за темою «Формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки» використовують у навчальному процесі при підготовці спеціалістів з напрямів 051 – «Економіка», 07 – «Управління та адміністрування» під час викладання дисциплін «Стратегічне планування», «Управління соціальною та екологічною безпекою діяльності», «Національна економіка», «Менеджмент Європейської інтеграції України».

Ректор Класичного
приватного університету

В.М. Огаренко